บทที่ 1

บทนำ

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความเป็นมาของปัญหาก่อนดำเนินการวิจัย

จักกวาฬทีปนี เป็นผลงานด้านภาษาบาลีชิ้นหนึ่ง[1] ของพระสิริมังคลาจารย์ พระภิกษุไทยผู้เป็นนักปราชญ์ทางภาษาบาลีในอาณาจักรล้านนาไทย เป็นหนังสือที่ให้ความรู้เกี่ยวกับกำเนิดจักรวาล และสรรพสิ่งซึ่งมีอยู่ในจักรวาล เป็นต้นว่าเรื่องภูเขา แม่น้ำ ทะเล มหาสมุทร ทวีปใหญ่ ทวีปเล็ก เรื่องภูมิต่าง ๆ มีอบายภูมิ เทวภูมิ อสูรภูมิ ฉกามาพจรสวรรค์ เรื่องพรหม และเรื่องเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ เช่น เรื่องอายุ เรื่องอาหาร เรื่องการคำนวณภูมิ เรื่องต้นไม้ เรื่องโลก เรื่องโลกธาตุ และเรื่องความไม่มีที่สุด ซึ่งท่านอธิบายไว้โดยพิสดาร ละเอียดทุกแง่ทุกมุม และเรื่องเหล่านี้ก็มีปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทยแทบทุกเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องไตรภูมิพระร่วงของพระญาลิไทย ที่ได้รวบรวมความคิดทำนองนี้ไว้เป็นภาษาไทย แต่คัมภีร์จักกวาฬทีปนีนี้ พระสิริมังคลาจารย์ได้รวบรวมเรื่องราวเหล่านี้ไว้เป็นภาษาบาลี

---

[1] ผลงานของพระสิริมังคลาจารย์ มี 4 เรื่องคือ

1. เวสสันตรทีปนี แต่งเมื่อ พ.ศ. 2060
2. จักกวาฬทีปนี แต่งเมื่อ พ.ศ. 2063
3. สังขยาปกาสกฎีกา แต่งเมื่อ พ.ศ. 2063
4. มังคลัตถทีปนี แต่งเมื่อ พ.ศ. 2067

ดู สดุภณ จังกาจิตต์, "จักกวาฬทีปนี กัณฑ์ที่ 1, 2, 3" (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 6.

พร้อมทั้งบอกที่มาหรือข้ออ้างอิงของเรื่องไว้อย่างเด่นชัดว่า ข้อความตอนนั้น ๆ เอามาจากคัมภีร์บาลีเรื่องอะไร

> ...โดยอ้างจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ตลอดถึงอนุฎีกาและโยชนามาประกอบการอธิบายของท่าน นับเป็นหลายร้อยคัมภีร์ แสดงให้เห็นภูมิปัญญาของท่านผู้นี้อย่างเลิศ เพราะสมัยก่อนการค้นคว้าไม่สะดวกเหมือนปัจจุบัน คัมภีร์ต่าง ๆ เป็นใบลาน ไม่มีสารบาญที่จะค้นหาเรื่องต่าง ๆ ได้ง่าย แสดงว่าเรื่องเหล่านี้คงเคยผ่านสายตาท่านมาก่อนทั้งหมด จึงนำมาอ้างได้...[1] ทำให้ผู้อ่านทราบที่มาของข้อความนั้น ๆ ได้ทุกแห่ง นับว่าท่านผู้แต่งมีความอุตสาหะมาก เป็นนักศึกษาค้นคว้าที่ดีเด่นท่านหนึ่ง ในอาณาจักรล้านนาไทยสมัยนั้น จึงทำให้จักกวาฬทีปนีเป็นวรรณกรรมที่สมบูรณ์มากชิ้นหนึ่ง

ถึงแม้ว่า จักกวาฬทีปนี จะเป็นวรรณกรรมที่สมบูรณ์ พร้อมไปด้วยเนื้อหา ดังที่มีปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทยแทบทุกเรื่องก็ตาม แต่วรรณกรรมชิ้นนี้ก็ยังไม่ค่อยมีผู้อ้างอิง ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากงานชิ้นนี้ ท่านผู้แต่งได้รจนาไว้เป็นภาษาบาลี และยังไม่มีผู้ใดนำต้นฉบับภาษาบาลีที่จารไว้ด้วยอักษรไทยยวน (ไทยล้านนา) และอักษรขอมที่มีอยู่ทุกฉบับมาวิจัยและตรวจสอบชำระแล้วแปลออกมาเป็นภาษาไทย ขณะที่ผู้วิจัยกำลังสืบเสาะหาข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนี้ เพื่อทำวิทยานิพนธ์ประกอบการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ก็ได้ทราบว่า

จักกวาฬทีปนี ยังไม่มีผู้ใดเคยสอบชำระต้นฉบับทั้งหมดมาก่อน เพียงแต่

---

[1] ประคอง นิมมานเหมินท์, ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ, (กรุงเทพ : สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2517), หน้า 33-34.

ทางหอสมุดวชิรญาณได้ให้อาจารย์ทินกร ทองเสวต ป.ธ. 9 แปลออกเป็นภาษาไทยตั้งแต่ต้นจนจบ เมื่อ พ.ศ. 2516 โดยใช้ต้นฉบับตัวเขียนอักษรขอมฉบับรดน้ำดำโท...[1] แต่ยังเป็นตัวเขียนที่ยังมิได้ตรวจสำนวนให้ถูกต้อง และทางหอสมุดแห่งชาติยังเก็บไว้เป็นความลับ มิได้นำออกเผยแพร่ และต่อมาได้ทราบว่านายสดุภณ จังกาจิตต์ ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้แล้ว หากแต่ทำเฉพาะกัณฑ์ที่ 1, 2, 3. เท่านั้น ผู้วิจัยจึงมีความดีใจมาก ที่จะได้เห็นผลงานชิ้นนี้ของท่านพระสิริมังคลาจารย์ได้ปรากฏแพร่หลายยิ่งขึ้น ถึงแม้จะเป็นเพียงบางตอนก็ตาม ประกอบกับผู้วิจัยได้ตั้งใจไว้ในตอนเรียนวิชาวรรณคดีพุทธศาสนาพากย์ไทยว่า จะต้องทำการวิจัยเกี่ยวกับผลงานของพระภิกษุผู้เป็นนักปราชญ์ไทย ในอาณาจักรล้านนาไทยรูปใดรูปหนึ่ง[2] จึงได้ไปเรียนถามและขอคำปรึกษาจากรองศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา อาจารย์ผู้เคยบรรยายวิชานี้แก่ผู้วิจัยมาก่อน ท่านก็ยินดีรับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา และอนุญาตให้ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยต่อไปในกัณฑ์ที่ 4

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง "จักกวาฬทีปนี กัณฑ์ที่ 4" ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อเผยแพร่ผลงานอันมีคุณค่าของพระสิริมังคลาจารย์ พระภิกษุไทยผู้เป็นนักปราชญ์รูปหนึ่งในอาณาจักรล้านนาไทย ผู้มีความสามารถยอดเยี่ยมในการรจนาคัมภีร์ภาษาบาลี

---

[1] สดุภณ จังกาจิตต์, "จักกวาฬทีปนี กัณฑ์ที่ 1, 2, 3."... หน้า 2.

[2] พระภิกษุผู้เป็นนักปราชญ์ ในอาณาจักรล้านนาไทยสมัยนั้น มี 3 ท่าน คือ

1. พระรัตนปัญญา
2. พระสิริมังคลาจารย์
3. พระโพธิรังสี

แสง มนวิทูร, ชินกาลมาลีปกรณ์ (กรุงเทพฯ : ศิลปากร, 2517), หน้า 164.

2. เพื่อให้หนังสือจักกวาฬทีปนี มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพราะเป็นการวิจัยและสอบชำระต่อในกัณฑ์ที่ 4 ซึ่งเป็นการวิจัยต่อเนื่องจากวิทยานิพนธ์ของ นายสดุภณ จังกาจิตต์ ผู้ได้ทำการวิจัยไว้แล้วในกัณฑ์ที่ 1, 2, 3.

3. เพื่อรวบรวมคัมภีร์จักกวาฬทีปนีที่คัดลอกต่อ ๆ กันมา ทั้งที่จารไว้เป็นอักษรลานนาและอักษรขอม นำมาวิเคราะห์ให้เห็นความถูกผิดของต้นฉบับต่าง ๆ เพื่อจะได้ข้อความที่ถูกต้อง ตรงตามวัตถุประสงค์และสำนวนดั้งเดิมของพระสิริมังคลาจารย์ ผู้รจนาเรื่องนี้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

4. เพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์จักกวาฬทีปนีในด้านต่าง ๆ เช่น ลักษณะการจาร หลักไวยากรณ์ของภาษา ความนิยมในการจาร ลักษณะที่แตกต่างกันของฉบับที่จารในเวลาที่แตกต่างกันของต้นฉบับแต่ละฉบับ

5. เพื่อแปลออกมาเป็นภาษาไทย แล้วจะให้ความรู้ต่าง ๆ ทางวรรณคดีพุทธศาสนา อันจะเป็นอุปกรณ์ในการศึกษาค้นคว้าในด้านวรรณคดีไทย และวรรณคดีพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี เพราะมีหลักฐานและเหตุผลในการอ้างอิงที่ถูกต้องแน่นอน

6. เพื่อให้ผู้สนใจทราบว่า ความคิดในเรื่องจักรวาล อันประกอบด้วยทวีป ภูเขา มหาสมุทร เรื่องภูมิและเรื่องเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ ที่กล่าวไว้นั้น มีลักษณะและรายละเอียดอย่างไรบ้าง เพราะเรื่องเหล่านี้มีปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทยแทบทุกเรื่อง เช่น หนังสือไตรภูมิพระร่วง ของพระญาลิไทย เป็นต้น ซึ่งพระสิริมังคลาจารย์ได้รวบรวมไว้แล้ว หากแต่ท่านรจนาไว้เป็นภาษาบาลี โดยให้ชื่อว่า "คัมภีร์จักกวาฬทีปนี" และมีข้อความอ้างอิงที่ท่านระบุไว้อย่างชัดเจน ว่าข้อความตรงไหน เอามาจากภาษาบาลีเรื่องอะไร

7. เพื่อเป็นการเสนอแนะหนังสือวรรณคดีที่มีชื่อเสียงทางพระพุทธศาสนาที่ถ่ายทอดออกเผยแพร่ในพากย์ภาษาไทยแล้ว เฉพาะกัณฑ์ที่ 1, 2, 3. ต่อออกไปเป็นกัณฑ์ที่ 4. เพื่อให้เรื่องนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ตามวัตถุประสงค์ของพระสิริมังคลาจารย์ผู้รจนาเรื่องนี้ต่อไป

ขอบเขตในการวิจัย

คัมภีร์จักกวาฬที่ปรากฏมีความยาวมาก จารลงในใบลานถึง 10 ผูก[1] และแบ่งเนื้อหาออกเป็น 6 ตอน ซึ่งเรียกว่ากัณฑ์ แต่ละกัณฑ์แสดงเรื่องราวแตกต่างกันออกไป อีกประการหนึ่งเนื้อหาของคัมภีร์จักกวาฬที่ปรากฏแต่ละกัณฑ์ก็จบลงในตัวเองอย่างสมบูรณ์ ไม่เกี่ยวเนื่องกับกัณฑ์ต่อ ๆ ไป การจะค้นคว้าวิจัยและตรวจสอบชำระทั้งหมด ต่อจากผู้วิจัยคนก่อนซึ่งทำไว้แล้วเพียงกัณฑ์ที่ 1, 2, 3. ต่อออกไปจนถึงกัณฑ์ที่ 6 นั้น ต้องใช้เวลาหลายปี เพราะในกัณฑ์ต่อ ๆ มา แต่ละกัณฑ์มีความยาวมาก ผู้วิจัยจึงกำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้เพียงเฉพาะกัณฑ์ที่ 4 ซึ่งมีความยาวถึง 2 ผูกกว่า และส่วนมาก กัณฑ์ที่ 4 จะอยู่ในใบลานผูกที่ 3 และผูกที่ 4

---

[1] ตามปรกติคัมภีร์ 1 ผูก จะมีใบลาน 23-24 ใบ แต่ละใบจะบอกหน้าโดยการเรียงตามลำดับตัวอักษรที่แจกลูก ผูกละ 2 ตัวอักษร เช่น ผูกที่ 1 จะเรียงตามลำดับอักษร ก และอักษร ข แจกลูกอักษรออกเป็น 12 ตัว คือ ก กา กิ กี กุ กู เก ไก โก เกา กำ กะ และแจกลูกอักษร ข ออกเป็น 12 ตัว เช่นเดียวกันคือ ข ขา ขิ ขี ขุ ขู เข ไข โข เขา ขำ ขะ ผูกที่ 2 ก็จะเรียงลำดับอักษร ค และ ฆ เช่นนี้ไปเรื่อย

ส่วนกัณฑ์ที่ 4 ที่ผู้วิจัยทำการตรวจสอบชำระ และวิจัยครั้งนี้ ส่วนมากข้อความในกัณฑ์นี้ จะเริ่มต้นด้วยอักษร ง และ จ ที่แจกลูกแล้วตั้งแต่ งิ งี งุ งู เง ไง โง เงา งำ งะ จ จา จิ จี จุ จู เจ ไจ โจ เจา จำ จะ ซึ่งอยู่ในใบลานผูกที่ 3 และอักษร ฉ ที่แจกลูกแล้วเป็น ฉ ฉา ฉิ ฉี ฉุ ฉู เฉ ไฉ โฉ เฉา ฉำ ฉะ ช ชา ชิ ชี ชุ ชู เช ไช โช เชา ชำ ชะ ซึ่งอยู่ในใบลานผูกที่ 4 (ตามฉบับรกน้ำคำโท)

ของฉบับต่าง ๆ ทั้ง 17 สำนวน[1] (ฉบับ) ที่มีการคัดลอกต่อ ๆ กันมา ดังนั้นการกำหนดขอบเขตของการวิจัยเฉพาะกัณฑ์ที่ 4 จึงไม่มีปัญหาว่าเนื้อหาจะขาดตอนหรือสืบต่อไปถึงกัณฑ์อื่น ๆ

วิธีดำเนินการวิจัย

คัมภีร์จักกวาฬทีปนี เป็นผลงานประเภทรวบรวมคำอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับจักรวาลที่มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์เรื่องต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา ตั้งต้นแต่พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ตลอดจนปกรณ์ทั้งหลายที่กล่าวถึงเรื่องนั้น ๆ ในจักรวาล ท่านพระสิริมังคลาจารย์รวบรวมและรจนาไว้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2063 ซึ่งมีอายุถึงปัจจุบัน (2522) ได้ 459 ปีแล้ว การหาต้นฉบับที่แท้จริงของท่านเพื่อนำมาตรวจชำระและวิจัยจึงเป็นไปด้วยความลำบาก แต่ผู้วิจัยก็ได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับแหล่งข้อมูล คือต้นฉบับต่าง ๆ ตลอดจนวิธีการตรวจชำระและวิจัยจาก นายสดุภณ จังกาจิตต์ ผู้วิจัยคนก่อนที่ได้วิจัยไว้แล้วในกัณฑ์ที่ 1, 2, 3.

เนื่องจากเนื้อหาของคัมภีร์จักกวาฬทีปนี กัณฑ์ที่ 4 อันเป็นเนื้อหาของวิทยานิพนธ์นี้ ส่วนใหญ่จารอยู่ในใบลานประมาณ 2 ผูก คือผูกที่ 3 และผูกที่ 4

---

[1] ต้นฉบับทั้งหมดที่พบในขณะดำเนินการวิจัย มี 21 ฉบับ แต่ฉบับที่ไม่มีข้อความในกัณฑ์ที่ 4 มี 4 ฉบับคือ

1. ฉบับวัดบุพพาราม (บ)
2. ฉบับวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร (ฆ)
3. ฉบับไมโครฟิล์ม ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ม)
4. ฉบับลองชาด (ล 9) ของหอสมุดแห่งชาติ

ดู วิทยานิพนธ์นี้ หน้า 13-15.

และบางฉบับก็มีไม่ครบ ประกอบกับเนื้อหาของเรื่องก็ได้อ้างอิงถึงคัมภีร์อื่น ๆ หลายคัมภีร์ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้กำหนดวิธีการตรวจสอบชำระและวิจัยดังต่อไปนี้

1. รวบรวมเอกสารเกี่ยวกับเรื่องราวของคัมภีร์จักกวาฬทีปนี จากที่ต่าง ๆ รวม 21 ฉบับ คือจากจังหวัดแพร่ 1 ฉบับ จังหวัดน่าน 1 ฉบับ จังหวัดเชียงใหม่ 3 ฉบับ ซึ่งทั้ง 5 ฉบับนี้ จารไว้ด้วยอักษรไทยยวน (ไทยลานนา) และฉบับที่จารไว้ด้วยอักษรขอมในหอสมุดแห่งชาติ 13 ฉบับ จากวัดบวรนิเวศวิหาร 2 ฉบับ และจากฉบับของมูลนิธิภูมิพโลภิกขุอีก 1 ฉบับ พร้อมทั้งติดต่อขอความรู้จากท่านผู้รู้ในทางด้านนี้เพื่อประกอบการพิจารณาวินิจฉัยลักษณะการจารในสมัยต่าง ๆ

2. ตรวจชำระคัมภีร์ใบลานเรื่อง "จักกวาฬทีปนี กัณฑ์ที่ 4" ทุกฉบับที่ค้นได้แล้ว บันทึกและเปรียบเทียบข้อแตกต่าง ระหว่างฉบับต่าง ๆ ของหอสมุดแห่งชาติ ฉบับวัดบวรนิเวศวิหาร ฉบับของจังหวัดน่าน จังหวัดแพร่ และต้นฉบับของมูลนิธิภูมิพโลภิกขุ เพื่อให้ได้ต้นฉบับที่ถูกต้องและใกล้เคียงกับต้นฉบับของพระสิริมังคลาจารย์ผู้รจนาเรื่องนี้

3. ค้นหาข้อความที่ท่านพระสิริมังคลาจารย์อ้างถึง เพื่อประกอบในการรจนาเรื่องนี้ จากคัมภีร์และปกรณ์ต่าง ๆ ทุกเรื่องเฉพาะคัมภีร์ที่มีการพิมพ์เป็นรูปเล่มหนังสือแล้ว และปรากฏว่าข้อความนั้น ๆ ก็มีอยู่ตรงตามที่ท่านอ้างไว้ จะต่างกันก็แต่เพียงรูปศัพท์และสำนวนเขียงเล็กน้อยเท่านั้น

4. จัดทำเชิงอรรถของข้อความที่ท่านอ้างถึง โดยบอกไว้ว่า ข้อความที่ตัดตอนมาจากคัมภีร์เรื่องต่าง ๆ นั้น ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ชื่ออะไร เล่มที่เท่าไร หน้าอะไร เพื่อท่านผู้สนใจจะได้ค้นหาข้อความตอนนั้น ๆ ได้สะดวก (ส่วนคัมภีร์ที่ท่านอ้างถึงซึ่งยังเป็นใบลาน ยังไม่ได้ปริวรรตออกมาเป็นตัวอักษรไทย แล้วจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม เช่น ฎีกาชินาลังการ คัมภีร์โลกบัญญัติ และคัมภีร์ประเภทฎีกาเป็นต้น ผู้วิจัยไม่สามารถทำเชิงอรรถได้)

5. รวบรวมคำและข้อความที่แตกต่างกันของต้นฉบับทั้ง 17 ฉบับ ที่นำมาวิจัยและตรวจสอบชำระ แล้วจัดไว้ในบทที่ 3 ซึ่งว่าด้วยคำและข้อความที่ผิดเพี้ยนออกไป โดยบอกไว้ตามหน้าและบรรทัดของบทที่ 2

6. แปลเรื่อง "จักกวาฬทีปนี กัณฑ์ที่ 4" จากภาษาบาลีที่ตรวจสอบชำระแล้ว เป็นภาษาไทยที่สละสลวย โดยพยายามรักษาลักษณะทางไวยากรณ์และรูปศัพท์สำนวนของภาษาบาลีไว้ตามสมควร ส่วนการเขียนศัพท์ภาษาไทยที่ใช้เขียนในการวิจัยของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยยึดถือพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2493 เป็นหลัก

สาเหตุแห่งการรจนาจักกวาฬทีปนีเป็นภาษาบาลี

การเล่าเรียนพระปริยัติธรรมในสมัยก่อนนั้น พระเถระทั้งหลายจะทรงจำว่าปากเปล่าต่อ ๆ กันมา ตั้งแต่ครั้งพระผู้มีพระภาคเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ จนกระทั่งถึงคราวทำสังคายนาครั้งที่ 4 ดังที่กล่าวไว้ในคัมภีร์มหาวงศ์และคัมภีร์สารสังคหะว่า

> ...ลุพุทธศักราช 450 ในเกาะลังกา มีพระราชาพระนามว่าวัฏฏคามนี ทรงดำริว่า คนทั้งหลายในอนาคตเสื่อมสติปัญญา และเสื่อมสมาธิ จะไม่สามารถทรงจำปริยัติโดยการว่าปากเปล่าได้ จึงทรงมอบภาระให้พระมหาเถระประมาณ 500 องค์ ยกเอาพระไตรปิฎกพร้อมทั้งอรรถกถาจารึกลงในใบลาน ทำกันที่หุบเขาอาโลกเลน ในมลยะชนบท ประเทศลังกา ในคราวทำสังคายนาครั้งที่ 4...[1] และตั้งแต่นั้นมาก็นิยมการจาร

---

[1] กรมศิลปากร, ตำนานวงศ์เครือประวัติศาสนา (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โสม ฉนฺโน) พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2506) หน้า 33.

พระธรรมคำสั่งสอนตลอดจนเรื่องราวต่าง ๆ ลงในใบลาน ประกอบกับต่อมาในระยะหลัง ๆ พระพุทธศาสนาในเกาะลังกาเสื่อมลง จึงได้ขอพระสงฆ์ไทยไปประดิษฐานพระพุทธศาสนา "นิกายสยามวงศ์"[1] ในลังกาทวีป มีการติดต่อกันทางสมณทูต พระสงฆ์ที่ไปศึกษาค้นคว้าตามลัทธิลังกาวงศ์ในชั้นหลัง ๆ ก็มักอวดภูมิปัญญา โดยการแต่งเรื่องพงศาวดารและตำนานพระพุทธศาสนา ในประเทศของตน ๆ เป็นภาษาบาลี

เหตุที่ "จักกวาฬทีปนี" ท่านพระสิริมังคลาจารย์รจนาไว้เป็นภาษาบาลีนั้น คงเป็นดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายไว้ในหนังสือ สังคีติยวงศ์ว่า

> ...เกิดจากการที่ไทยเรา รวมทั้งลังกา พม่า มอญ และเขมร ถือพุทธศาสนาลัทธิหินยาน คือถือตามเยี่ยงอย่างพระอรหันตพุทธสาวก พยายามรักษาพระไตรปิฎก ซึ่งพระอรหันตพุทธสาวกได้ทำสังคายนาไว้เป็นภาษาบาลี ไม่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นภาษาของตนเหมือนจีนและธิเบต ซึ่งถือพุทธศาสนาลัทธิมหายาน ไทยเราและชาติที่ถือพุทธศาสนาลัทธิหินยานถือว่า ถ้าแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาอื่น พระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนจะวิปลาสคลาดเคลื่อนไป เพราะฉะนั้น พระสงฆ์ตามลัทธิหินยานจึงจำต้องเรียนรู้ภาษาบาลีสำหรับศึกษาพระไตรปิฎก ประเทศใดพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง ก็ต้องมีพระเถรานุเถระในประเทศนั้นเล่าเรียนรู้ภาษาบาลีมากด้วยกัน เมื่อมีผู้รู้ภาษาบาลีเชี่ยวชาญขึ้น ก็มักมีผู้แต่งหนังสือไว้ในภาษาบาลี เป็นหนังสือหลายประเภทด้วยกัน เป็นอรรถกถา ฎีกา และโยชนา อธิบายความในไวยากรณ์บาลีบ้าง เป็นพงศาวดารอธิบายศาสนประวัติบ้าง การที่แต่งเป็นภาษา

---

[1] สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, เรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป (ม.ป.ท. 2457) ดูประกอบหน้า 79-80, 82, 91-92, 101-102, 187.

บาลีถือกันว่ามีประโยชน์ 2 ประการ คือ

1. เป็นการสืบอายุพระพุทธศาสนาให้ถาวร

2. เป็นเกียรติประวัติแก่ประเทศของตนว่าได้บำรุงพุทธศาสนาให้รุ่งเรือง[1]...

การที่พระสิริมังกลาจารย์ได้แต่งจักกวาฬทีปนีและวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ไว้... แสดงให้เห็นว่า ในสมัยที่แต่ง เป็นสมัยที่นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือมีมาก และมีความรู้มาก แสดงให้เห็นว่าชาวเหนือเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนารุ่งเรืองในภาคนี้ จะเห็นได้ว่าท่านแต่งหนังสือเป็นภาษาบาลีกันเป็นส่วนมาก ถ้าคนในสมัยนั้นไม่รู้ภาษาบาลี ท่านจะแต่งภาษาที่ไม่มีคนรู้ไว้ทำไม?...[2] พระสิริมังคลาจารย์ ซึ่งเป็นนักปราชญ์รูปหนึ่งในสมัยนั้น จึงได้รจนาจักกวาฬทีปนีไว้เป็นภาษาบาลี

<u>ชีวประวัติโดยย่อของพระสิริมังคลาจารย์</u>[3]

พระสิริมังคลาจารย์ ภิกษุนักปราชญ์ไทยชาวเชียงใหม่ ผู้รจนาคัมภีร์จักกวาฬทีปนีนี้ มีชีวิตอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 สมัยเดียวกับพระภิกษุผู้เป็นนักปราชญ์ในอาณาจักรล้านนาไทยอีก 2 ท่านคือ พระรัตนปัญญา และพระโพธิรังสี[4]

---

[1] <u>สังคีติยวงศ์</u> พงศาวดารเรื่องการสังคายนาพระธรรมวินัย, (กรุงเทพ : โรงพิมพ์ไทยรุ่งเรือง, 2466), หน้า 17.

[2] แสง มนวิทูร, "ชินกาลมาลินี", <u>สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน</u> 10 (2512-2513) : 6253.

[3] ดู สดุภณ จังกาจิตต์, "จักกวาฬทีปนี กัณฑ์ที่ 1, 2, 3..." หน้า 5-7 และหน้า 232-236.

[4] แสง มนวิทูร, <u>ชินกาลมาลีปกรณ์</u> ... หน้า 164.

ชีวประวัติของท่านที่พบในขณะนี้ ส่วนมากได้จากตำนานพื้นเมือง และจากตอนท้ายเรื่องของหนังสือที่ท่านรจนาไว้ พอจะรวบรวมและสันนิษฐานเป็นประวัติของท่านได้ดังนี้

ท่านเกิดราว พ.ศ. 2010-2020 ในสมัยพระเจ้าติโลกราช (1198-2030) นามเดิมชื่อ ศรีปิงเมือง บิดาเป็นพ่อค้าช้าง พออายุได้ 13 ปี ก็บรรพ์ชาเป็นสามเณร ณ วัดเวฬุวนาราม[1] หรือวัดเวฬุวันวิหาร ดังที่กล่าวไว้ในชินกาลมาลีปกรณ์[2] หรือวัดสวนขวัญ หมู่บ้านตำหนัก และจำพรรษา ณ วัดนี้เรื่อยมาจนกระทั่งอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ได้รับนามฉายาว่า สิริมงฺคโล ต่อมาในสมัยพระเมืองแก้ว เจ้าเมืองเชียงใหม่ ได้รับสมณศักดิ์ที่ พระสิริมังคลาจารย์ และยังคงจำพรรษา ณ วัดสวนขวัญตามเดิม ปัจจุบันวัดนี้มีชื่อว่า วัดตำหนัก ตำบลแม่เหียะ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ครูหรืออาจารย์ของท่านชื่อ พุทธวีระ ดังที่ท่านกล่าวไว้ในปัจฉิมคาถาของเรื่องมังคลัตถทีปนี[3] ท่านพุทธวีระนี้สันนิษฐานกันว่า เป็นพระในนิกายสิงหล พระสิริมังคลาจารย์คงได้ไปเรียนหนังสือที่สำนักของพระพุทธวีระ แล้วกลับมาจึงได้เริ่มแสดงผลงานให้ปรากฏ ตามคตินิยมของลังกาที่นับถือพุทธศาสนาลัทธิหินยาน

พระสิริมังคลาจารย์ มรณภาพในระหว่าง พ.ศ. 2068-2078 ในรัชสมัยพระเมืองเกศเกล้า (พ.ศ. 2068-2081) หลังจากที่ได้รจนาวรรณกรรมชิ้นสำคัญไว้ถึง 4 เรื่อง

ผลงานของพระสิริมังคลาจารย์ เท่าที่ปรากฏมี 4 เรื่องคือ[4]

---

[1] พระยาประชากิจกรจักร, พงศาวดารโยนก (กรุงเทพ : กลังวิทยา, 2507), หน้า 368.

[2] แสง มนวิทูร, ชินกาลมาลีปกรณ์... หน้า 154.

[3] สิริมงฺคลาจริเยน, มงฺคลตฺถทีปนิยา ทุติโย ภาโค (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2515), หน้า 479.

[4] สดุภณ จังกาจิตต์, "จักกวาฬทีปนี กัณฑ์ที่ 1, 2, 3" ... หน้า 6.

1. เวสสันตรทีปนี รจนาสำเร็จเมื่อ พ.ศ. 2060
2. จักกวาฑีปนี รจนาสำเร็จเมื่อ พ.ศ. 2063
3. สังขยาปกาสกฏีกา รจนาสำเร็จเมื่อ พ.ศ. 2063
4. มังคลัตถทีปนี รจนาสำเร็จเมื่อ พ.ศ. 2067

เนื้อหาของ "คัมภีร์จักกวาฑีปนี กัณฑ์ที่ 4" โดยย่อ

เนื้อหาของคัมภีร์จักกวาฑีปนีนั้น แบ่งออกเป็น 6 กัณฑ์ แต่ละกัณฑ์ดำเนินเรื่องตามหัวข้อที่ได้ตั้งไว้และจบในแต่ละกัณฑ์ โดยไม่เกี่ยวเนื่องกับกัณฑ์ต่อ ๆ ไป ผู้วิจัยจะกล่าวเฉพาะเนื้อหาโดยย่อในกัณฑ์ที่ 4 ดังนี้

กัณฑ์ที่ 4 ทีปนิทุเทโส - การชี้แจงเรื่องทวีป

- กล่าวถึงทวีปใหญ่ทั้ง 4 ทวีป
- พรรณาชมพูทวีป อันประกอบด้วยนครใหญ่น้อย มี สาวัตถี พาราณสี เวสาลี มิถิลา อาฬวี โกสัมพี อุชเชนี ตักสิลา จัมปา สาคล สุงสุมารคิรี ราชคฤห์ กบิลพัสดุ์ สาเกต อินทปัตต์ อุกกัฏฐา ปาฏลีบุตร เชตุกร สังกัสสนคร กุสินารา
- กล่าวถึงเมืองพิเศษอีกพวกหนึ่ง อันประกอบด้วยเมืองมีอาทิเช่น มธุรา อุทัญญา มาตุลา สหังชนิกา นาฬันทา อุกกเจลา กชังคลา กัฏฐวาหนนคร กุกกุฏวดี มัจฉิกาสัณฑนคร ภัททิยนคร กุรุฆรนคร เสตพยัคฆนคร เวฏฐัญญนคร โกสินคร หรือ พยัคฆบถนคร
- กล่าวถึงความหมายและลักษณะของนคร การจัดราชธานี และชนบทครั้งหนึ่งในชมพูทวีป
- กล่าวถึงชนบท 21 ชนบท คือ กุรุชนบท สักกชนบท โกศล มคธ สีวี กลิงคชนบท อวันตี ปัญจาล วัชชี คันธาร เจติชนบท วังคชนบท วิเทหะ กัมโพชะ มัททะ ภัคคะ อังคะ สีหฬ กัสมีระ กาสี

และปัณฑุชนบท

- กล่าวถึงชนบทอื่กพวก เช่น ภัคคชนบท มหิลลกะ ทักษิณาคิรี อังคุตตราปะ
- พรรณนาอุตตรกุรุทวีป โดยกล่าวถึงลักษณะทั่ว ๆ ไป เช่น ภูมิประเทศ การสังคม รูปรางผิวพรรณ ดินฟ้าอากาศ รูปรางหน้าตาสตรี เครื่องประดับ ความอุดมสมบูรณ์ และความงามตามธรรมชาติ คติแห่งสัมปรายภพ การดำรงชีวิต อานุภาพแห่งศีลธรรม
- ทวีปเล็ก ๒,๐๐๐ มีลังกาทวีปเป็นต้น

ต้นฉบับจักกวาฬทีปนีทั้งหมดที่พบในขณะดำเนินการวิจัย

ในการสืบเสาะหาข้อมูลและต้นฉบับต่าง ๆ ของคัมภีร์จักกวาฬทีปนี ทั้ง 21 ฉบับ เพื่อนำมาตรวจชำระและศึกษาเชิงวิเคราะห์นั้น ผู้วิจัยได้รับคำแนะนำจากท่านอาจารย์ที่ปรึกษา และผู้วิจัยคนก่อน ให้เดินทางไปสำรวจที่จังหวัดน่าน แพร่ และเชียงใหม่ ซึ่งเป็นดินแดนแห่งอาณาจักรล้านนาไทย ที่เกิดของวรรณกรรมเรื่องนี้ และที่แผนกอักษรโบราณ หอสมุดแห่งชาติ ที่วัดบวรนิเวศวิหาร และต่อมาผู้วิจัยได้สืบทราบว่า ทางมูลนิธิภูมิพโลภิกขุ ได้เก็บรวบรวมและปริวรรตคัมภีร์โบราณต่าง ๆ ออกเป็นอักษรไทย ผู้วิจัยจึงนำหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัยไปขอความร่วมมือในการค้นคว้าวิจัย พบว่ามีผู้ปริวรรตจักกวาฬทีปนีออกเป็นอักษรไทยแล้ว หากแต่ยังมิได้ตรวจสอบชำระจักวรรคตอนให้ถูกต้อง เป็นเพียงคัดลอกถ่ายทอดออกมาจากอักษรขอมเท่านั้น

ผู้วิจัยได้ต้นฉบับเรื่องจักกวาฬทีปนี รวมทั้งฉบับอักษรขอม และอักษรล้านนา รวมถึง 21 ฉบับ เพื่อสะดวกในการวิจัย ผู้วิจัยจึงแยกประเภทตามลักษณะตัวอักษรที่ใช้จาร สถานที่ที่พบ และชื่อของต้นฉบับ พร้อมทั้งกำหนดอักษรย่อ เพื่อเรียกชื่อต้นฉบับแต่ละฉบับดังนี้

ต้นฉบับตัวเขียนอักษรไทยวน (ลานนา) มี 5 ฉบับคือ

บ หมายถึง ฉบับวัดบุพพาราม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มี 3 ผูก

พ หมายถึง ฉบับวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มี 4 ผูก

ม หมายถึง ฉบับไมโครฟิล์ม ของคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มี 7 ผูก

ส หมายถึง ฉบับวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ มีครบ 10 ผูก

น หมายถึง ฉบับวัดช้างค้ำวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดน่าน มีครบ 10 ผูก

ฉบับตัวเขียนอักษรขอม 15 ฉบับคือ

1. ฉบับวัดบวรนิเวศวิหาร มี 2 ฉบับ

บ1 หมายถึง ฉบับวัดบวรนิเวศวิหาร ฉบับที่ 1 มี 10 ผูก

บ2 " " ฉบับที่ 2 มี 9 ผูก

2. ฉบับต่องแซก มี 9 ฉบับคือ

ล1	หมายถึง	ฉบับอยู่ที่ตู้	174	ชั้น	5/3 ต.	จำนวน	9 ผูก
ล2	"	"	170	"	5/3 น.	"	10 ผูก
ล3	"	"	127	"	4/4	"	9 ผูก
ล4	"	"	127	"	4/4	"	10 ผูก
ล5	"	"	21	"	5/3 น.	"	9 ผูก
ล6	"	"	127	"	4/4	"	10 ผูก

ล7 หมายถึง ฉบับอยู่ที่ตู้ 127 ชั้น 4/4 จำนวน 9 ผูก

ล8 " " 18 " 1 " 10 ผูก

ล9 " " 23 " 4/3 น. " 1 ผูก

3. ฉบับทองทึบ มี 2 ฉบับคือ

ท1 หมายถึง ฉบับที่ 1 อยู่ที่ตู้ 21 ชั้น 5/3 น. จำนวน 10 ผูก

ท2 " ฉบับที่ 2 " 25 " 5/3 ต. " 10 ผูก

ช. " ฉบับชาดทึบ " 23 " 2/3 น. " 8 ผูก

ร " ฉบับรดน้ำดำโท " 127 " 4/4 " 10 ผูก

ภ " ฉบับของมูลนิธิภูมิพโลภิกขุ ปริวรรตจากต้นฉบับ 10 ผูก

004501

ลักษณะของต้นฉบับที่ไม่มีข้อความในกัณฑ์ที่ 4

เนื่องจากผู้วิจัย ได้ตรวจสอบต้นฉบับทุกฉบับที่มีเนื้อหาของ "จักกวาฬทีปนี กัณฑ์ที่ 4" เพื่อนำมาวิจัยทั้งหมด เว้นแต่ต้นฉบับบางฉบับที่ไม่มีข้อความนั้น ผู้วิจัยจะกล่าวแต่เพียงลักษณะทั่ว ๆ ไป ของต้นฉบับนั้น ๆ ดังต่อไปนี้

ฉบับวัดบุพพาราม (ม) อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

เป็นฉบับชาดทึบ จารด้วยอักษรไทยยวน ใบลานที่ใช้จารกว้าง 5.6 เซนติเมตร ยาว 58.5 เซนติเมตร มีบันทึกท้ายคัมภีร์ว่า "จกฺกวาฬทีปนี สงฆราชจนฺทรสี อรญฺญวาสี ให้สร้างในปีเบิกเส็ด[1] สักราชได้ 900 ตัว[2]"

---

[1] เบิก - เบญจศก, เส็ด - ปีกุน

[2] คือปีจุลศักราช 900 ตรงกับ พ.ศ. 2081 ฉบับวัดบุพพาราม จึงเป็นต้นฉบับตัวเขียนที่จารไว้ตั้งแต่ปีกุน เบญจศก พุทธศักราช 2081

ดู สำนักนายกรัฐมนตรี, ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 3 (พระนคร : สำนักพิมพ์ทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2508), หน้า 164.

เป็นคัมภีร์ที่เก่าแก่จนผุกร่อน และบางตอนตัวอักษรเลือนหายไป จนไม่สามารถอ่านได้ เช่น หน้า 21, 22, 24, 25 ของผูกที่ 1 ขณะที่ผู้วิจัยไปค้นคว้านั้น ได้พบต้นฉบับเพียง 2 ผูก คือผูกที่ 1 มีจำนวน 25 หน้า ผูกที่ 2 มี 6 หน้า ท่านพระครูมงคลศีลวงศ์ เจ้าอาวาสวัดบุพพาราม บอกว่า "จักกวาฬทีปนี มีอยู่ฉบับเดียว จำนวนหนึ่งผูกกว่า ๆ ยังมีเนื้อหาไม่ครบทั้ง 6 กัณฑ์ นายสดุภณ จังกาจิตต์ และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เคยยืมไปอ่าน[1]" เมื่อผู้วิจัยอ่านดู ปรากฏว่าเป็นข้อความในกัณฑ์ที่ 1 และกัณฑ์ที่ 2 บางตอน ไม่มีข้อความในกัณฑ์ที่ 4 อยู่ใน 2 ผูกนี้ ผู้วิจัยจึงมิได้นำมาประกอบในการวิจัยครั้งนี้

ฉบับวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร (พ) อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

เป็นฉบับล้านนา จารด้วยอักษรไทยยวน ขนาดลานกว้าง 5 เซนติเมตร ยาว 56 เซนติเมตร จารเมื่อ พ.ศ. 2351 อาจเป็นการคัดลอกมาจากต้นฉบับ "บ" เพราะลักษณะการจาร ตัวอักษร และข้อความที่จารตกหล่นหรือผิดพลาด จะปรากฏอยู่ในที่อันเดียวกัน ขณะที่ผู้วิจัยไปค้นคว้า พบ 4 ผูก 188 หน้าลาน คือ ผูกที่ 1 มี 55 หน้าลาน ผูกที่ 2 มี 47 หน้าลาน ทั้งสองผูกนี้ กล่าวถึงเรื่องราวในกัณฑ์ที่ 1, 2, 3. ที่ผู้วิจัยคนก่อนได้ทำไว้แล้ว ผูกที่ 5 มี 37 หน้าลาน หน้า 1-24 กล่าวถึงเรื่อง ตาวตึสาทิเทวกถา และพุรหมกถา น่าจะเป็นผูกที่ 8 ซึ่งตรงกับฉบับรดน้ำดำโห ของหอสมุดแห่งชาติ หน้า 25-37 กล่าวถึงเรื่อง ติรจฉานโยนิกถา น่าจะเป็นผูกที่ 5 ซึ่งตรงกับข้อความในผูกที่ 5 ฉบับรดน้ำดำโห ของหอสมุดแห่งชาติ ผูกที่ 8 มี 49 หน้า เนื่องจากต้นฉบับวัดพระสิงห์วรมหาวิหารทุกผูกที่พบนี้ ไม่มีข้อความในกัณฑ์ที่ 4 ผู้วิจัยจึงมิได้นำมาประกอบในการวิจัยครั้งนี้

---

[1] สัมภาษณ์ พระครูมงคลศีลวงศ์ เจ้าอาวาสวัดบุพพาราม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่, 23 ตุลาคม 2522.

ฉบับไมโครฟิล์ม (ม) ของคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้วิจัยได้สืบทราบว่า ที่คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้มีการเก็บรวบรวมคัมภีร์ใบลานและสมุดข่อย ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ ถ่ายเอกสารไมโครฟิล์มเก็บรวบรวมไว้ จึงไปขออ่านและค้นคว้า พบว่าคัมภีร์จักกวาฬทีปนีที่อยู่ในเอกสารถ่ายไมโครฟิล์มชื่อ "พุทธศาสนา : Buddhism" Vol. 9 มีเพียง 2 ฉบับ คือฉบับของวัดบุพพาราม และฉบับวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ดังกล่าวแล้วนั้นเอง ต่างกันแต่เพียงถ่ายเป็นเอกสารไมโครฟิล์มเก็บเย็บเล่มรวมไว้กับเรื่องอื่น ๆ เท่านั้น ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สมหมาย เปรมจิตต์ บอกว่า "จักกวาฬทีปนี ที่เชียงใหม่มีอยู่ 2 ฉบับนี้เท่านั้น และก็มีเนื้อหาไม่ครบทั้ง 6 กัณฑ์ เห็นจะต้องไปตรวจสอบกับฉบับกรุงเทพฯ เพื่อจะได้เนื้อหาครบบริบูรณ์..."[1] และเพราะไม่มีข้อความในกัณฑ์ที่ 4 ดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยก็มิได้นำมาประกอบการวิจัยเช่นกัน

ฉบับล่องชาด ฉบับที่ ๑ (ล๑)

หมายถึงหนังสือฉบับอักษรขอมของห้องสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร อยู่ที่ตู้ 23 ชั้น 4/3 น. มีเรื่องจักกวาฬทีปนีเพียงผูกเดียว คือรวมใบลานที่จารครึ่งหลังของผูกที่ 7 กับครึ่งแรกของผูกที่ 8 รวมเข้าเป็นผูกเดียวกัน และห้อรวมไว้กับคัมภีร์เรื่องอื่น ๆ เพราะไม่มีข้อความในกัณฑ์ที่ 4 ผู้วิจัยก็มิได้นำมาประกอบการวิจัยในครั้งนี้

---

[1] สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สมหมาย เปรมจิตต์, หัวหน้าแผนกจัดทำและเผยแพร่งานเขียนใบลานและสมุดข่อย, คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 24 ตุลาคม 2522.

ลักษณะร่วมของต้นฉบับต่าง ๆ

ก. ต้นฉบับที่จารด้วยอักษรขอม

ในจำนวนต้นฉบับที่จารด้วยอักษรขอม ที่นำมาตรวจชำระและวิจัย ทั้ง 15 ฉบับ มีลักษณะร่วมกันดังนี้

1. ขนาดใบลานที่ใช้จาร มีความกว้างและยาวประมาณ 4.50 × 54.5 เซนติเมตร ถึง 5.50 × 59.00 เซนติเมตร

2. จารด้วยอักษรขอม หน้าละ 5 บรรทัด ทุกต้นฉบับที่ผู้วิจัยได้ค้นพบและนำมาตรวจสอบชำระ

3. จำนวนอักษรที่ใช้จารแต่ละบรรทัด มีประมาณ 60-80 ตัวอักษร โดยไม่นับตัวซ้อน

4. จำนวนลานที่ใช้จาร ผูกละ 24 ลาน ไม่นับลานปกและลานรองปก นอกจากฉบับ บ2. จารผูกละ 28 ลาน

5. ลักษณะตัวอักษรที่ใช้จาร ส่วนมากค่อนข้างบรรจง นอกจากฉบับ ล1, ล6, ล7, ช. ที่มีลักษณะตัวอักษรกลมแบบอักษรไทยวน (ล้านนา)

6. ทุกฉบับไม่บอกชื่อผู้แต่ง ผู้จาร และปีที่จาร เว้นฉบับ ล2 บอกว่า "อินฺทสุวณฺณภิกฺขุ เป็นผู้จัดแจง สักกราชล่วงแล้วได้ 2375 พระวัสสา ปีมะโรง จัตวาศก หนังสือพระยาสุรเสนา ท่านผู้หญิงพูน สร้างไว้ในพระศาสนา..." และฉบับ ล7 บอกว่า "พระพุทธศักราชล่วงแล้ว 2358 พระวสา ปีกุน สัพศก เจ้าพระยาทิพโกษากับท่านผู้หญิงกุ สร้างไว้ในพระศาสนา"

7. เนื้อหาของ "จักกวาฬทีปนี กัณฑ์ที่ 4" อยู่ในผูกที่ 3 และผูกที่ 4

ข. ต้นฉบับที่จารด้วยอักษรไทยวน (ล้านนา)

ต้นฉบับจักกวาฬทีปนี ที่จารด้วยอักษรไทยวนที่ผู้วิจัยได้ค้นพบมีถึง 5 ฉบับ แต่เพราะ 3 ฉบับ คือฉบับ บ, พ, ม. ไม่มีข้อความในกัณฑ์ที่ 4 ผู้วิจัย

จึงนำต้นฉบับอักษรไทยยวนมาตรวจชำระและวิจัยเพียง 2 ฉบับ คือฉบับ ส, น. ทั้งสองฉบับนี้มีลักษณะร่วมกันดังนี้

1. จารด้วยอักษรไทยยวนทั้งสองฉบับ ลักษณะการจาร ประณีตบรรจง คล้ายกับว่าผู้จารเป็นคนเดียวกัน

2. คำหรือข้อความที่จารผิด จารตก จารเกิน จะปรากฏอยู่ในที่เดียวกัน และมีเนื้อหากรบบริบูรณ์ตั้งแต่ต้นจนจบ

3. ตอนท้ายแต่ละผูก ก็มีการจารบันทึกข้อความทั่วไปด้วยภาษาพื้นเมืองเหมือนกันทั้งสองฉบับ

ลักษณะเฉพาะของต้นฉบับแต่ละฉบับ

ต้นฉบับทั้ง 17 ฉบับ ที่มีข้อความเรื่อง "จักกวาฬทีปนี กัณฑ์ที่ 4" ที่ผู้วิจัยนำมาตรวจสอบชำระและวิจัยในครั้งนี้ นอกจากมีลักษณะร่วมกันดังกล่าวแล้ว ยังมีลักษณะเฉพาะแต่ละฉบับดังนี้

ฉบับวัดสูงเม่น (ส)

คือต้นฉบับจักกวาฬทีปนีที่เก็บไว้ในหอไตร[1] ของวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ มีลักษณะเฉพาะดังนี้

ไม้ประกับ	ธรรมดา
อักษร	ไทยยวน (ลานนา)
จำนวนผูก	10 ผูก ผูก 1-10

---

[1] หอไตร คือหอสำหรับเก็บพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ตลอดถึงเรื่องราวต่าง ๆ ทางศาสนา ที่หอไตรวัดสูงเม่น มีคัมภีร์ต่าง ๆ ไม่น้อยกว่า 2,000 เรื่อง และจักกวาฬทีปนีก็เป็นเรื่องหนึ่งในจำนวนนั้น

ขนาดใบลาน	4.5 × 53.0 เซนติเมตร
จำนวนบรรทัด	จารหน้าละ 5 บรรทัด
จำนวนอักษร	บรรทัดละ 70-90 คำ
จำนวนใบลาน	จารผูกละ 25 ลาน 50 หน้า
ปกหน้าและรองปกหน้า	ปกหน้า 1 ลาน ไม่มีใบรองปกหน้า
ปกหลังและรองปกหลัง	ปกหลัง 1 ลาน ไม่มีใบรองปกหลัง
เริ่มต้นกัณฑ์ที่ 4	ผูก 2 ลาน 23 หน้า 46 บรรทัด 2
จบกัณฑ์ที่ 4	ผูก 4 ลาน 6 หน้า 11 บรรทัด 2
ปีที่จาร	พ.ศ. 2376

ลักษณะพิเศษ : เป็นฉบับล่องชาด จารด้วยลายมือที่ค่อนข้างประณีต อักษรงามตามลักษณะของอักษรไทยสานนาตั้งแต่ต้นจนจบ ไม่มีรอยแก้ไขตกเติม การใช้คำและไวยากรณ์ใกล้เคียงกับฉบับ "น" มาก เพราะคำและข้อความที่ผิดหรือตกเติมเพิ่มเข้ามา จะปรากฏอยู่ในที่เดียวกัน ดูภาพประกอบหน้า 344 ฉบับนี้อาจคัดลอกมาจากฉบับ "น" ก็ได้ เพราะตอนท้ายบอกว่าจารที่เมืองน่าน ที่หน้าหอคัมภีร์มีไม้ฉลากทาบไว้ และในตอนท้ายทุกผูก จะมีบันทึกของผู้จารเป็นภาษาพื้นเมือง พอสรุปความได้ว่า จารที่เมืองน่าน เมื่อ พ.ศ. 2376[1] นอกจากนี้ยังมีลักษณะและข้อบกพร่องในการจารทั่ว ๆ ไป[2]

---

[1] ดู สุดาภา จังกาจิตต์, "จักกวาฬทีปนี กัณฑ์ที่ 1, 2, 3"...หน้า 22-23.

[2] ดู วิทยานิพนธ์นี้ หน้า 41-62 ว่าด้วยข้อบกพร่องในการจารต้นฉบับต่าง ๆ

ฉบับวัดช้างค้ำวรวิหาร (น)

คือต้นฉบับตัวเขียนเรื่องจักกวาฬทีปนี ที่เก็บไว้ในหอไตรของวัดช้างค้ำวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดน่าน มีลักษณะเฉพาะดังนี้

ไม้ประกับ	ธรรมดาทาสีดำ
อักษร	ไทยวน (ลานนา)
จำนวนผูก	10 ผูก ผูก 1-10
ขนาดใบลาน	4.5 x 52.5 เซนติเมตร
จำนวนบรรทัด	จารหน้าละ 4 บรรทัด
จำนวนอักษร	บรรทัดละประมาณ 80-90 คำ
จำนวนใบลาน	จารผูกละ 27-28 ลาน
ปกหน้าและรองปกหน้า	ปกหน้า 1 ลาน ไม่มีใบรองปกหน้า
ปกหลังและรองปกหลัง	ปกหลัง 1 ลาน ไม่มีใบรองปกหลัง
เริ่มต้นกัณฑ์ที่ 4	ผูก 2 ลาน 25 หน้า 49 บรรทัด 2
จบกัณฑ์ที่ 4	ผูก 4 ลาน 6 หน้า 11 บรรทัด 3
ปีที่จาร	ไม่ระบุแน่ชัด อาจเป็นปี พ.ศ. 2376

ลักษณะพิเศษ : เป็นฉบับล่องชาด จารด้วยลายมือประณีต ใช้อักษรตัวเล็กลง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากจารหน้าละ 4 บรรทัด ซึ่งต่างจากฉบับอื่น ๆ ที่จารหน้าละ 5 บรรทัด กำและข้อความที่จารผิดและตกเติมเพิ่มเข้ามา จะปรากฏอยู่ในที่ตรงกันกับฉบับ "ส" อาจจะเนื่องมาจากฉบับ "ส" คัดลอกไปจากฉบับนี้ก็ได้ ดูภาพประกอบหน้า 344 และส่วนมากลานสุดท้าย จะจารเป็นภาษาพื้นเมืองเกี่ยวกับเรื่องผู้จารเหมือนฉบับ "ส" นอกจากนี้ยังมีลักษณะและข้อบกพร่องในการจารคล้ายฉบับอื่น ๆ[1]

---

[1] ดูวิทยานิพนธ์นี้หน้า 41-62 ว่าด้วยข้อบกพร่องในการจารต้นฉบับต่าง ๆ

ฉบับวัดบวรนิเวศวิหาร ฉบับที่ 1 (บ1)

คือต้นฉบับตัวเขียนเรื่อง "จักกวาฬทีปนี" ที่เก็บไว้ในหอไตรของวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร อยู่ที่ตู้ 8 ชั้น 2 หมายเลขคัมภีร์ 810 มีลักษณะเฉพาะดังนี้

ไม้ประกับ	ปิดทองทึบ
อักษร	ขอม
จำนวนผูก	10 ผูก ผูก 1-10
ขนาดใบลาน	4.8 × 58.5 เซนติเมตร
จำนวนบรรทัด	จารหน้าละ 5 บรรทัด
จำนวนอักษร	บรรทัดละประมาณ 70-80 คำ
จำนวนใบลาน	จารผูกละ 24 ลาน 48 หน้า
ปกหน้าและรองปกหน้า	ลานเปล่า 6 ลาน
ปกหลังและรองปกหลัง	ลานเปล่า 6 ลาน
เริ่มต้นกัณฑ์ที่ 4	ผูก 3 ลาน 4 หน้า 7 บรรทัด 4
จบกัณฑ์ที่ 4	ผูก 4 ลาน 17 หน้า 34 บรรทัด 5
ปีที่จาร	ไม่ปรากฏ

ลักษณะพิเศษ : เป็นฉบับลองชาด จารด้วยลายมือบรรจง ตัวอักษรโตเป็นเหลี่ยม การใช้ศัพท์และไวยากรณ์ถูกต้องเป็นส่วนใหญ่ ใบลานยังอยู่ในสภาพดี ไม่มีรอยแก้ไขตกเติม ชัดเจน อ่านง่าย เป็นลายมือสม่ำเสมอตั้งแต่ต้นจนจบ ดูภาพประกอบหน้า 344 มีการจารผิดด้วยความเผลอเรอ จารตกหล่น ปรากฏอยู่บางคล้ายฉบับอื่น ๆ[1]

---

[1] ดู วิทยานิพนธ์นี้ หน้า 41-62 ว่าด้วยข้อบกพร่องในการจารต้นฉบับต่าง ๆ

ฉบับวัดบวรนิเวศวิหาร ฉบับที่ 2 (บ2)

คือต้นฉบับตัวเขียนเรื่อง "จักกวาฬทีปนี" ที่เก็บไว้ในหอไตรของวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร อยู่ที่ตู้ 1 ชั้น 2 หมายเลขคัมภีร์ 110 มีลักษณะเฉพาะดังนี้

ไม้ประกับ	ธรรมดา
อักษร	ขอม
จำนวนผูก	9 ผูก (จารจบใน 9 ผูก)
ขนาดใบลาน	5.5 × 55.5 เซนติเมตร
จำนวนบรรทัด	จารหน้าละ 5 บรรทัด
จำนวนอักษร	บรรทัดละประมาณ 60-70 คำ
จำนวนใบลาน	จารผูกละ 28 ลาน 56 หน้า
ปกหน้าและรองปกหน้า	ลานเปล่า 3 ลาน
ปกหลังและรองปกหลัง	ลานเปล่า 3 ลาน
เริ่มต้นกัณฑ์ที่ 4	ผูก 3 ลาน 3 หน้า 5 บรรทัด 1
จบกัณฑ์ที่ 4	ผูก 4 ลาน 12 หน้า 24 บรรทัด 3
ปีที่จาร	ไม่ปรากฏ

ลักษณะพิเศษ : เป็นฉบับล่องชาด ขอบทาทองทั้งสองข้าง ตรงกลางทาสีแดงจารประณีต ตัวอักษรโตงามเด่นชัด เป็นเหลี่ยมอ่านง่าย คล้ายฉบับ "ค3" คือมีการ จารผิดในคำและที่เดียวกัน ดูภาพประกอบหน้า 344 แต่แต่ก็ยังมีการจารผิด นอกจากความพลั้งเผลอผิดพลาดที่มีอยู่ทั่วไปแทบทุกฉบับ[1]

---

[1] ดูวิทยานิพนธ์นี้ หน้า 41-62 ว่าด้วยข้อบกพร่องในการจารต้นฉบับต่าง ๆ

ฉบับลองชาด ฉบับที่ 1 (ล1)

คือต้นฉบับของห้องสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร อยู่ที่ตู้ 174 ชั้น 5/3 ต. มีลักษณะเฉพาะดังนี้

ไม้ประกับ	ธรรมดา
อักษร	ขอม
จำนวนผูก	9 ผูก ตั้งแต่ผูก 2-10 ขาดผูก 1
ขนาดใบลาน	5.0 × 54.2 เซนติเมตร
จำนวนบรรทัด	จารหน้าละ 5 บรรทัด
จำนวนอักษร	บรรทัดละประมาณ 60-80 คำ
จำนวนใบลาน	จารผูกละ 24 ลาน 48 หน้า
ปกหน้าและรองปกหน้า	ลานเปล่า 3 ลาน
ปกหลังและรองปกหลัง	ลานเปล่า 6 ลาน
เริ่มต้นกัณฑ์ที่ 4	ผูก 3 ลาน 7 หน้า 14 บรรทัด 3
จบกัณฑ์ที่ 4	ผูก 4 ลาน 19 หน้า 38 บรรทัด 5
ปีที่จาร	ไม่ปรากฏ

ลักษณะพิเศษ : จารด้วยลายมือที่ไม่สม่ำเสมอ ตัวอักษรไม่งาม ค่อนข้างกลมคล้ายอักษรขอมโบราณ อ่านยาก ใบลานเก่ากว่าฉบับอื่น ๆ มีขอบกพร่องและจารผิดมากคล้ายฉบับ ล6, ล7 และฉบับ ช. ดูภาพประกอบหน้า 345 ที่ปกด้านซ้ายหน้าผูก 3 จารว่า "ชมฺพูทิปกถา เง" ตรงกลางจารว่า "จกฺกวาฬทีปนี ผูก 3" ขอบกพร่องในการจารมีปรากฏอยู่ทั่วไป[1] เช่น จารตกหล่น จารสับสนระหว่างพยัญชนะที่คล้ายกัน จารตัวอักษรเกิน จารกลับหน้ากลับหลัง เป็นต้น.

---

[1] ดู วิทยานิพนธ์นี้ หน้า 41-62 ว่าด้วยขอบกพร่องในการจารต้นฉบับต่าง ๆ

ฉบับล้องชาด ฉบับที่ 2 (ล2)

คือต้นฉบับของห้องสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร อยู่ที่ตู้ 170 ชั้น 5/3 น. มีลักษณะเฉพาะดังนี้

ไม้ประกับ	ธรรมดา
อักษร	ขอม
จำนวนผูก	10 ผูก ผูก 1-10
ขนาดใบลาน	5.0 x 56.0 เซนติเมตร
จำนวนบรรทัด	จารหน้าละ 5 บรรทัด
จำนวนอักษร	บรรทัดละประมาณ 70-80 คำ
จำนวนใบลาน	จารผูกละ 24 ลาน 48 หน้า
ปกหน้าและรองปกหน้า	ลานเปล่า 4 ลาน
ปกหลังและรองปกหลัง	ลานเปล่า 4 ลาน
เริ่มต้นกัณฑ์ที่ 4	ผูก 3 ลาน 4 หน้า 7 บรรทัด 5
จบกัณฑ์ที่ 4	ผูก 4 ลาน 17 หน้า 34 บรรทัด 3
ปีที่จาร	พ.ศ. 2375

ลักษณะพิเศษ : ลานที่ใช้จารยังอยู่ในสภาพดี ไม่เก่ามากนัก จารประณีต สม่ำเสมอเป็นลายมือเดียวกันตลอด ใช้ศัพท์และไวยากรณ์ถูกต้องเป็นส่วนใหญ่ ใช้ตัวสะกดตัวตามถูกต้องมากยิ่งขึ้น คล้ายฉบับรดน้ำดำโท (ร) ดูภาพประกอบหน้า 345 ที่ปกหน้าจารว่า "อินฺทสุวณฺณภิกฺขุ เป็นผู้จัดแจง สักราชล่วงแล้วได้ 2375 พระวัสสา ปีมะโรง จัตวาศก หนังสือพระยาสุรเสนา ท่านผู้หญิงพูน สร้างไว้ในพระสาสนา" แต่ก็ยังมีข้อบกพร่องในการจารอยู่บ้าง[1] เช่น จารผิด จารตก เป็นต้น

---

[1] ดูวิทยานิพนธ์นี้ หน้า 41-62 ว่าด้วยข้อบกพร่องในการจารต้นฉบับต่าง ๆ

ฉบับล้องชาด ฉบับที่ 3 (ล3)

คือต้นฉบับของห้องสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร อยู่ที่ตู้ 127 ชั้น 4/4 มีลักษณะเฉพาะดังนี้

ไม้ประกับ	ไม้สักธรรมดา
อักษร	ขอม
จำนวนผูก	9 ผูก (จารจบภายใน 9 ผูก)
ขนาดใบลาน	4.6 x 56.0 เซนติเมตร
จำนวนบรรทัด	จารหน้าละ 5 บรรทัด
จำนวนอักษร	บรรทัดละประมาณ 70-90 คำ
จำนวนใบลาน	จารผูกละ 28 ลาน 56 หน้า
ปกหน้าและรองปกหน้า	ลานเปล่า 5 ลาน
ปกหลังและรองปกหลัง	ลานเปล่า 3 ลาน
เริ่มต้นกัณฑ์ที่ 4	ผูก 3 ลาน 3 หน้า 5 บรรทัด 1
จบกัณฑ์ที่ 4	ผูก 4 ลาน 12 หน้า 24 บรรทัด 3
ปีที่จาร	ไม่ปรากฏ

ลักษณะพิเศษ : ลานที่ใช้จารยังอยู่ในสภาพดี แต่ค่อนข้างเก่า ตัวอักษรโตจารประณีตบรรจง เว้นช่องไฟกว้าง ดูภาพประกอบหน้า 345 แต่มีรอยตกเติมเสริมเข้ามาด้วยหมึกสีดำในที่บางแห่ง ลายมือที่จารแต่ละผูกต่างกัน บางผูกจารตัวโต บางผูกจารตัวเล็ก แสดงว่ามีคนจารหลายคน ที่พิเศษมากกว่าฉบับอื่น ๆ คือมีไม้ฉลากทำด้วยงาขนาด 1" x 9" ทาบหอคัมภีร์ไว้ คล้ายฉบับวัดสูงเม่น (ส) และฉบับวัดช้างค้ำวรวิหาร (น) การใช้ศัพท์และไวยากรณ์ถูกต้องเป็นส่วนใหญ่ ลักษณะการจารโดยทั่วไปคล้ายฉบับ "ล2" โดยจะปรากฏที่ผิดและที่แตกต่างในที่เดียวกัน นอกนั้นมีข้อบกพร่องทั่วไปคล้ายฉบับอื่น ๆ[1]

---

[1] ดู วิทยานิพนธ์นี้ หน้า 41-62 ว่าด้วยข้อบกพร่องในการจารต้นฉบับต่าง ๆ

ฉบับล่องชาด ฉบับที่ 4 (ล4)

คือต้นฉบับของห้องสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร อยู่ที่ตู้ 127 ชั้น 4/4 มีลักษณะเฉพาะดังนี้

ไม้ประกับ	กรอบไม้สักธรรมดา
อักษร	ขอม
จำนวนผูก	10 ผูก ผูก 1-10
ขนาดใบลาน	5.4 x 55.8 เซนติเมตร
จำนวนบรรทัด	จารหน้าละ 5 บรรทัด
จำนวนอักษร	บรรทัดละประมาณ 65-80 คำ
จำนวนใบลาน	จารผูกละ 24 ลาน 48 หน้า
ปกหน้าและรองปกหน้า	ลานเปล่า 5 ลาน
ปกหลังและรองปกหลัง	ลานเปล่า 5 ลาน
เริ่มต้นกัณฑ์ที่ 4	ผูก 3 ลาน 4 หน้า 8 บรรทัด 2
จบกัณฑ์ที่ 4	ผูก 4 ลาน 17 หน้า 33 บรรทัด 5
ปีที่จาร	สมัยรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2358

ลักษณะพิเศษ : ใบลานที่จารยังอยู่ในสภาพดี ลายมือประณีต อักษรงาม ดูภาพประกอบหน้า 345 ที่ปกหน้าจารว่า "พระพุทธศักราชล่วงแล้ว 2358 พระวษา ปีกุน สัพศก เจ้าพระยาทิพโกษา กับทานผู้หญิงกุ สร้างไว้ในพระสาสนา" มีลักษณะการจารคล้ายฉบับ "ร" มาก อาจจะคัดลอกมาจากต้นฉบับ "ร" ก็ได้ เพราะฉบับ "ร" จารในสมัยรัชกาลที่ 3 แต่ฉบับ "ล4" นี้จารในสมัยรัชกาลที่ 4 นอกจากนี้ยังมีข้อยกพร่องในการจารทั่ว ๆ ไป เช่น จารสระโอเป็นสระอา จาร ม เป็น ป จารตก จารเกิน จารสับที่กันเป็นต้น คล้ายฉบับอื่น[1]

---

[1] ดู วิทยานิพนธ์นี้ หน้า 41-62 ว่าด้วยข้อยกพร่องในการจารต้นฉบับต่าง ๆ

ฉบับล่องชาด ฉบับที่ 5 (ล5)

คือต้นฉบับของห้องสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร อยู่ที่ตู้ 21 ชั้น 5/3 น. มีลักษณะเฉพาะดังนี้

ไม้ประกับ	ธรรมดา
อักษร	ขอม
จำนวนผูก	9 ผูก (ขาดผูกที่ 9)
ขนาดใบลาน	4.8 × 54.5 เซนติเมตร
จำนวนบรรทัด	จารหน้าละ 5 บรรทัด
จำนวนอักษร	บรรทัดละประมาณ 80-90 คำ
จำนวนใบลาน	จารผูกละ 24 ลาน 48 หน้า
ปกหน้าและรองปกหน้า	1 ลาน ไม่มีใบรองปกหน้า
ปกหลังและรองปกหลัง	1 ลาน ไม่มีใบรองปกหลัง
เริ่มต้นกัณฑ์ที่ 4	ผูก 3 ลาน 4 หน้า 8 บรรทัด 3
จบกัณฑ์ที่ 4	ผูก 4 ลาน 17 หน้า 33 บรรทัด 5
ปีที่จาร	ไม่ปรากฏ

ลักษณะพิเศษ : ลานที่จารค่อนข้างเก่า บางลานอ่านไม่ค่อยชัด ต้องส่องดูรอยขีดด้วยแสงสว่างจึงสามารถอ่านได้ ลายมือก็ไม่ค่อยประณีตบรรจง แต่เป็นลายมือเดียวกันตลอดตั้งแต่ต้นจนจบ ตัวอักษรค่อนข้างเล็ก ดูภาพประกอบหน้า 345 อาจมีการตรวจทานใหม่ เพราะมีรอยต่อเติมตัวอักษรด้วยหมึกสีดำ และมีรอยลบตัวอักษรบางตัวด้วยหมึกสีเหลือง มีปรากฏอยู่หลายแห่ง นอกจากนี้มีข้อบกพร่องคล้ายฉบับอื่น ๆ[1]

---

[1] ดู วิทยานิพนธ์นี้ หน้า 41-62 ว่าด้วยข้อบกพร่องในการจารต้นฉบับต่าง ๆ

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ฉบับล่องชาด ฉบับที่ 6 (ล6)

คือต้นฉบับของห้องสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร อยู่ที่ตู้ 127 ชั้น 4/4 มีลักษณะเฉพาะดังนี้

ไม้ประกับ	ธรรมดา
อักษร	ขอม
จำนวนผูก	10 ผูก ผูก 1-10
ขนาดใบลาน	4.8 x 54.5 เซนติเมตร
จำนวนบรรทัด	จารหน้าละ 5 บรรทัด
จำนวนอักษร	บรรทัดละประมาณ 65-80 กำ
จำนวนใบลาน	จารผูกละ 24 ลาน 48 หน้า
ปกหน้าและรองปกหน้า	ลานเปล่า 2 ลาน
ปกหลังและรองปกหลัง	ลานเปล่า 5 ลาน
เริ่มต้นกัณฑ์ที่ 4	ผูก 3 ลาน 7 หน้า 14 บรรทัด 3
จบกัณฑ์ที่ 4	ผูก 4 ลาน 21 หน้า 41 บรรทัด 2
ปีที่จาร	สมัยรัชกาลที่ 4

ลักษณะพิเศษ : การจารไม่ค่อยประณีตบรรจง จารตกหล่นมาก ตัวอักษรมีลักษณะค่อนข้างกลมกลายอักษรไทยวน โดยเฉพาะสระ อิ จะจารกลมมาก จารนิดหิดกลายไม้ผัดหรือไม้หันอากาศในปัจจุบัน ดูภาพประกอบหน้า 345 ที่ลานปะหน้าห่อคัมภีร์ บอกว่าจารสมัย ร. 4 ส่วนใบลานที่จารก็เก่าแก่มาก จนเชือกร้อยคัมภีร์ผุ ต้องร้อยเชือกใหม่เวลาอ่าน ส่วนข้อบกพร่องก็กล่าวฉบับอื่น ๆ[1]

---

[1] ดู วิทยานิพนธ์นี้ หน้า 41-62 ว่าด้วยข้อบกพร่องในการจารต้นฉบับต่าง ๆ

ฉบับล่องชาด ฉบับที่ 7 (ล7)

คือต้นฉบับของห้องสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร อยู่ที่ตู้ 127 ชั้น 4/4 มีลักษณะเฉพาะดังนี้

ไม้ประกับ	ธรรมดา
อักษร	ขอม
จำนวนผูก	9 ผูก ขาดผูก 4
ขนาดใบลาน	4.7 x 50.5 เซนติเมตร
จำนวนบรรทัด	จารหน้าละ 5 บรรทัด
จำนวนอักษร	บรรทัดละประมาณ 70-80 คำ
จำนวนใบลาน	จารผูกละ 24 ลาน 48 หน้า
ปกหน้าและรองปกหน้า	ลานเปล่า 3 ลาน
ปกหลังและรองปกหลัง	ลานเปล่า 3 ลาน
เริ่มต้นกัณฑ์ที่ 4	ผูก 3 ลาน 7 หน้า 14 บรรทัด 3
จบกัณฑ์ที่ 4	ไม่มีผูกที่ 4
ปีที่จาร	สมัยรัชกาลที่ 4

ลักษณะพิเศษ : ใบลานที่จารค่อนข้างเก่าแก่ จารตกหล่นและผิดพลาดมาก คล้ายฉบับ "ล1" และ "ล6" อาจเนื่องจากคัดลอกมาจากต้นฉบับใดฉบับหนึ่ง ลายมือที่จารไม่ประณีต อักษรไม่งามค่อนข้างเล็กกลม และเขียนเส้นไม่สวย ดูภาพประกอบหน้า 346 จารผิดทั้งศัพท์และไวยากรณ์ ที่ลานปะหน้าหอคัมภีร์บอกว่า จารในสมัย ร. 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ นอกจากนี้มีข้อบกพร่องในการจารทั่ว ๆ ไปคล้ายฉบับอื่น ๆ[1]

---

[1] ดู วิทยานิพนธ์นี้ หน้า 41-62 ว่าด้วยข้อบกพร่องในการจารต้นฉบับต่าง ๆ

ฉบับลองชาด ฉบับที่ 8 (ล8)

คือต้นฉบับของห้องสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร อยู่ที่ตู้ 18 ชั้น 1 มีลักษณะเฉพาะดังนี้

ไม้ประกับ	ธรรมดา
อักษร	ขอม
จำนวนผูก	10 ผูก ผูก 1-10
ขนาดใบลาน	5.0 x 59.0 เซนติเมตร
จำนวนบรรทัด	จารหน้าละ 5 บรรทัด
จำนวนอักษร	บรรทัดละประมาณ 70-80 คำ
จำนวนใบลาน	จารผูกละ 24 ลาน 48 หน้า
ปกหน้าและรองปกหน้า	ลานเปล่า 6 ลาน
ปกหลังและรองปกหลัง	ลานเปล่า 6 ลาน
เริ่มต้นกัณฑ์ที่ 4	ผูก 3 ลาน 4 หน้า 7 บรรทัด 4
จบกัณฑ์ที่ 4	ผูก 4 ลาน 17 หน้า 34 บรรทัด 3
ปีที่จาร	ไม่ปรากฏ

ลักษณะพิเศษ : เป็นลองชาด จารตัวบรรจง อักษรงาม อ่านง่าย ลายมือเป็นแบบเดียวกันตลอด เนื้อความติดต่อเป็นเรื่องเดียวกัน การใช้ศัพท์และไวยากรณ์ถูกต้องเป็นส่วนใหญ่ ดูภาพประกอบหน้า 346 ลานยังใหม่อยู่ เพราะยังไม่มีใครเปิดอ่านมากนัก[1] ที่ขอบสองด้านทาด้วยทอง ตรงกลางสีแดง และมีรองสีทองสีดำและแดงรองเล็ก ๆ สลับกัน หน้าปกจารว่า "โปกฺขรณยาทิกถา ทิปนิทฺเทโส จตุตฺโถ กณฺโฑ พาราณสีอาทิ เวสาลิ

---

[1] เป็นต้นฉบับที่มีความอยู่กับคัมภีร์เรื่องอื่น ๆ คือ ปญฺจกติปาลิ 1 ผูก ปญฺจกติฏีกา 3 ผูก จกฺกวาฬทีปนี 10 ผูก หออยู่ในมัดเดียวกัน นายสุคุณ จังกาจิตต์ ผู้วิจัยกัณฑ์ที่ 1, 2, 3 ยังมิได้อ่าน เพราะชาดที่ทาติดกันแน่น แต่ผู้วิจัยได้ขอให้เจ้าหน้าที่แผนกบริการ-อักษรโบราณ หอสมุดแห่งชาติ ช่วยจัดการจนสามารถอ่านได้ตลอด

อนุปุพพิกถา" มีลักษณะการจารและที่ผิดตกบกพร่อง คล้ายฉบับวัดบวรนิเวศวิหาร ฉบับที่ 2 (บ2) มาก อาจมีการคัดลอกหรือจารในสมัยเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีข้อบกพร่องคล้ายฉบับอื่น ๆ[1]

ฉบับทองทึบ ฉบับที่ 1 (ท1)

คือต้นฉบับของห้องสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร อยู่ที่ตู้ 21 ชั้น 5/3 น. มีลักษณะเฉพาะดังนี้

ไม้ประกับ	ธรรมดา
อักษร	ขอม
จำนวนผูก	10 ผูก ผูก 1-10
ขนาดใบลาน	4.8 × 54.7 เซนติเมตร
จำนวนบรรทัด	จารหน้าละ 5 บรรทัด
จำนวนอักษร	บรรทัดละประมาณ 70-80 คำ
จำนวนใบลาน	จารผูกละ 24 ลาน 48 หน้า
ปกหน้าและรองปกหน้า	ลานเปล่า 5 ลาน
ปกหลังและรองปกหลัง	ลานเปล่า 5 ลาน
เริ่มต้นกัณฑ์ที่ 4	ผูก 3 ลาน 4 หน้า 7 บรรทัด 4
จบกัณฑ์ที่ 4	ผูก 4 ลาน 17 หน้า 34 บรรทัด 3
ปีที่จาร	ไม่ปรากฏ

ลักษณะพิเศษ : เป็นฉบับทองทึบ ลานยังใหม่ จารประณีตมาก ตัวอักษรงาม การใช้ศัพท์และไวยากรณ์ถูกต้องเป็นส่วนใหญ่ เนื้อหาสมบูรณ์ ส่วนที่ผิดและจารตกหล่นนั้นมีน้อย ดูภาพประกอบหน้า 346 มีลักษณะการจารและส่วนที่ผิดตก คล้ายฉบับรดน้ำดำโท (ร) ที่จารในสมัยรัชกาลที่ 3 มาก อาจจารในสมัยเดียวกัน หรือคัดลอกมาจากต้นฉบับ "ร" ก็ได้ ส่วนข้อบกพร่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็คล้ายกับฉบับอื่น ๆ[2]

[1,2] ดู วิทยานิพนธ์นี้ หน้า 41-62 ว่าด้วยข้อบกพร่องในการจารต้นฉบับต่าง ๆ

ฉบับทองทึบ ฉบับที่ 2 (ท2)

คือต้นฉบับของห้องสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร อยู่ที่ตู้ 25 ชั้น 5/3 ก. มีลักษณะเฉพาะดังนี้

ไม้ประกับ	ทองทึบ ก้านในลายเนื้อไม้สีขาวดำ
อักษร	ขอม
จำนวนผูก	10 ผูก ผูก 1-10
ขนาดใบลาน	5.0 × 58.5 เซนติเมตร
จำนวนบรรทัด	จารหน้าละ 5 บรรทัด
จำนวนอักษร	บรรทัดละประมาณ 60-80 คำ
จำนวนใบลาน	จารผูกละ 24 ลาน 48 หน้า
ปกหน้าและรองปกหน้า	ลานเปล่า 6 ลาน
ปกหลังและรองปกหลัง	ลานเปล่า 5 ลาน
เริ่มต้นกัณฑ์ที่ 4	ผูก 3 ลาน 4 หน้า 7 บรรทัด 5
จบกัณฑ์ที่ 4	ผูก 4 ลาน 17 หน้า 34 บรรทัด 3
ปีที่จาร	ไม่ปรากฏ

ลักษณะพิเศษ : เป็นทองทึบ ลานคอนข้างเก่าแต่อยู่ในสภาพดี จารด้วยลายมือประณีตบรรจง อักษรงาม มีลักษณะเป็นเหลี่ยม มีเนื้อหากรบทั้ง 6 กัณฑ์ การใช้ไวยากรณ์ถูกต้องเป็นส่วนใหญ่ มีลักษณะการจารคล้ายฉบับวัดบวรนิเวศวิหาร ฉบับที่ 1 (บ1) มาก คือ คำหรือข้อความที่จารผิด จารตก จารเกิน มีปรากฏอยู่ในที่เดียวกันเป็นส่วนมาก ส่วนขอบกพร่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็มีคล้ายฉบับอื่น[1] ดูภาพประกอบหน้า 346

---

[1] ดู วิทยานิพนธ์นี้ หน้า 41-62 ว่าด้วยข้อบกพร่องในการจารต้นฉบับต่าง ๆ

ฉบับชาดทึบ (ช)

คือต้นฉบับของห้องสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร อยู่ที่ตู้ 23 ชั้น 2/3 น. มีลักษณะเฉพาะดังนี้

ไม้ประกับ	ไม้สักธรรมดา
อักษร	ขอม
จำนวนผูก	8 ผูก ขาดผูก 2 และผูก 8
ขนาดใบลาน	4.8 x 54.0 เซนติเมตร
จำนวนบรรทัด	จารหน้าละ 5 บรรทัด
จำนวนอักษร	บรรทัดละประมาณ 70-80 คำ
จำนวนใบลาน	จารผูกละ 24 ลาน 48 หน้า
ปกหน้าและรองปกหน้า	1 ลาน ไม่มีลานรองปกหน้า
ปกหลังและรองปกหลัง	1 ลาน ไม่มีลานรองปกหลัง
เริ่มต้นกัณฑ์ที่ 4	ผูก 3 ลาน 7 หน้า 14 บรรทัด 1
จบกัณฑ์ที่ 4	ผูก 4 ลาน 21 หน้า 41 บรรทัด 2
ปีที่จาร	ไม่ปรากฏ

ลักษณะพิเศษ : เป็นชาดทึบ ลานที่จารค่อนข้างเก่าแต่อยู่ในสภาพดี ริมขอบใบลานทาด้วยชาดสีแดง ตัวอักษรที่จารมีลักษณะโค้งกลมคล้ายอักษรไทยลานนา มากกว่าลายมือในสมัยหลัง ๆ ลายมือที่จารค่อนข้างหวัด อ่านยาก จารอักษรไม่ชัดเจน ดูภาพประกอบหน้า 346 มีรอยแก้ไขในภายหลังโดยการเขียนทับด้วยหมึกหลายแห่ง ทำให้ยากในการวินิจฉัยศัพท์และความ หน้าปกจารว่า "จกฺกวาฬทีปนี ผูก 3 และผูก 4" และเขียนเพิ่มเติมด้วยหมึกสีดำอักษรไทยว่า "เดือน 10 ขึ้น 2, 3, 4 และ 5, 6, 7 ค่ำ" นอกจากนี้ยังมีการจารผิด จารตกหล่น ใช้ศัพท์และไวยากรณ์ไม่ค่อยถูกต้อง มีลักษณะคล้ายหรือร่วมสมัยกับฉบับ "ลา" มาก ส่วนข้อบกพร่องทั่วไปมีคล้ายฉบับอื่น ๆ[1]

---

[1] ดู วิทยานิพนธ์นี้ หน้า 41-62 ว่าด้วยข้อบกพร่องในการจารต้นฉบับต่าง ๆ

ฉบับรดน้ำคำโท (ร)

คือต้นฉบับของห้องสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร อยู่ที่ตู้ 127 ชั้น 4/4 มีลักษณะเฉพาะดังนี้

ไม้ประกับ	ประดับเกล็ดหอยมุกลายต้นไม้
อักษร	ขอม
จำนวนผูก	10 ผูก ผูก 1-10
ขนาดใบลาน	5.5 × 56.5 เซนติเมตร
จำนวนบรรทัด	จารหน้าละ 5 บรรทัด
จำนวนอักษร	บรรทัดละประมาณ 60-80 คำ
จำนวนใบลาน	จารผูกละ 24 ลาน 48 หน้า
ปกหน้าและรองปกหน้า	ลานเปล่า 5 ลาน
ปกหลังและรองปกหลัง	ลานเปล่า 5 ลาน
เริ่มต้นกัณฑ์ที่ 4	ผูก 3 ลาน 4 หน้า 7 บรรทัด 5
จบกัณฑ์ที่ 4	ผูก 4 ลาน 17 หน้า 34 บรรทัด 3
ปีที่จาร	สมัยรัชกาลที่ 3

ลักษณะพิเศษ : เป็นฉบับรดน้ำคำโทที่สร้างและจารอย่างประณีตที่สุด ตัวอักษรงามชัดเจน มีลักษณะเป็นเหลี่ยมไม่โค้งกลมอย่างอักษรลานนา จารเว้นช่องไฟเท่า ๆ กันอย่างเป็นระเบียบตั้งแต่ต้นจนจบ ดูภาพประกอบหน้า 346 จารถูกต้องที่สุดทั้งเนื้อความและไวยากรณ์ ไม่ค่อยมีผิดพลาด ที่ลานปกหน้าและปกหลังทุกผูก ลงรักปิดทองลายรดน้ำคำ ประดิษฐ์เป็นลายเครือเถาอย่างงดงาม นับเป็นฉบับที่สมบูรณ์ที่สุดในบรรดาคัมภีร์จักกวาฬที่ปนี้ทั้งหมดที่ผู้วิจัยได้พบ และเป็นฉบับหลวง จารในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยพระองค์ท่านโปรดเกล้าฯ ให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตทางภาษาบาลีตรวจชำระและจารไว้ และผู้วิจัยถือว่าฉบับนี้เป็นฉบับที่ดีที่สุด จึงยึดเป็นหลักในการวิจัยครั้งนี้ ส่วนข้อบกพร่องในการจารทั่ว ๆ ไปก็มีอยู่บ้าง[1]

---

[1] ดู วิทยานิพนธ์นี้ หน้า 41-62 ว่าด้วยข้อบกพร่องในการจารต้นฉบับต่าง ๆ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ท 17212315

ฉบับของมูลนิธิภูมิพโลภิกขุ (ภ)

ลักษณะสำคัญ : เป็นฉบับอักษรขอมปริวรรตเป็นอักษรไทยใส่กระดาษขนาดกว้าง 21 เซนติเมตร ยาว 33.5 เซนติเมตร พิมพ์หน้าละ 17 บรรทัด เย็บปกเป็นเล่มจำนวน 2 เล่ม หน้าปกพิมพ์ว่า

"คัมภีร์ปริวรรตจากอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น
ชื่อคัมภีร์จักกวาฬทีปนี 11 ผูก เจ้าของคัมภีร์
วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร"[1]

กัณฑ์ที่ 4 เริ่มจากคำคัดเล่ม 1 หน้า 7 บรรทัดที่ 2 รองสุดท้ายของผูก 3 และจบกัณฑ์ที่ 4 ในผูก 4 คำคัดหน้า 24 บรรทัดที่ 13 ในเล่มที่ 1 นี้ เป็นข้อความที่ปริวรรตจากคัมภีร์ใบลานอักษรขอมเป็นไทย ตั้งแต่ผูกที่ 1-5 จำนวน 119 $\frac{1}{2}$ ลาน ในตอนท้ายของคำคัดแต่ละหน้า ทำเชิงอรรถไว้ โดยบอกชื่อผู้ปริวรรต ชื่อผู้พิมพ์ วันเดือนปีที่ปริวรรต ผู้ทานให้ตรงตามต้นฉบับ ในกระดาษพิมพ์คำคัดแต่ละหน้า ยังบอกใบลานและหน้าจากต้นฉบับเดิมไว้ด้วย ตัวอย่างเชิงอรรถ กัณฑ์ที่ 4 บอกว่า

"ปริวรรตและพิมพ์ ศิริกุล เอกศาสตร์ 4/11/18
ผู้ทานให้ตรงต้นฉบับ ลายเซ็น 1/12/18
ผู้ชำนาญสอบทานและตรวจชำระ _____"

ถึงแม้ว่าจักกวาฬทีปนีฉบับคำคัดนี้ จะบอกลักษณะต่าง ๆ ตลอดถึงชื่อผู้ปริวรรตและผู้ทานไว้ก็ตาม แต่ก็เป็นเพียงคำคัดที่ยังไม่ได้ตรวจชำระสอบทานและแยกวรรคตอนให้ถูกต้อง เป็นแต่ถ่ายทอดออกมาจากต้นฉบับอักษรขอมเป็นอักษรไทยเท่านั้น และลักษณะการจารที่ถ่ายทอดออกมาเป็นคำคัด ก็มีลักษณะทั่ว ๆ ไป คล้ายฉบับอื่น ๆ ที่มีข้อบกพร่องเหล่านี้อยู่แทบทุกฉบับ[2]

---

[1] ที่ใช้ฉบับ บ1, หรือ บ2, เพราะมีถึง 11 ผูก- อาจเป็นอีกฉบับหนึ่ง

[2] ดู วิทยานิพนธ์นี้ หน้า 41-62 ว่าด้วยข้อบกพร่องในการจารต้นฉบับต่าง ๆ

ความนิยมของต้นฉบับในการจารภาษาบาลี

พระสิริมังคลาจารย์ ได้รจนาคัมภีร์จักกวาฬทีปนีไว้เมื่อปี พ.ศ. 2063[1] เมื่อนับถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2522) คัมภีร์นี้มีอายุประมาณ 549 ปีแล้ว คัมภีร์นี้จะต้องเป็นคัมภีร์ที่มีความสำคัญและมีชื่อเสียงมากพอเท่ากับผลงานชิ้นอื่น ๆ ของท่าน เช่น มังคลัตถทีปนี เป็นต้น อย่างแน่นอน จึงมีผู้คัดลอกต้นฉบับต่อ ๆ กันมาหลายครั้งหลายหน ทั้งด้วยอักษรไทยลานนาและอักษรขอม เท่าที่ผู้วิจัยได้พยายามค้นหาและรวบรวมต้นฉบับได้ถึง 21 ฉบับ และผู้วิจัยคิดว่าจะต้องมีต้นฉบับของจักกวาฬทีปนีมากกว่านี้ เมื่อพิจารณาต้นฉบับทุกฉบับแล้ว ผู้วิจัยได้พบลักษณะพิเศษ หรือความนิยมในการจารภาษาบาลี ซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวกับความนิยมในการเขียนคำศัพท์ในสมัยนั้น พอจะแบ่งออกได้ดังนี้

1. ความนิยมของต้นฉบับที่จารด้วยอักษรขอม ซึ่งมีลักษณะพิเศษหรือลักษณะที่เป็นที่นิยม และมีปรากฏอยู่แทบทุกฉบับคือ

1.1 สระ อิ อี นิยมจารเป็น อิ สระอุ อู มักจารเป็น อุ เช่น

ภคินีหิ	เป็น	ภคินิหิ	(122/9)[2]
มเหสี	"	มเหสิ	(122/5)
รมณียตรำ	"	รมณิยตรำ	(120/8)
ชมฺพูทีปตเล	"	ชมฺพุทิปตเล	(118/9)
มูลปณฺณผลานิ	"	มุลปณฺณผลานิ	(114/6)

ฯลฯ

---

[1] ดู วิทยานิพนธ์นี้ หน้า 12

[2] ตัวเลขในวงเล็บหน้าเครื่องหมาย / หมายถึงหน้าของวิทยานิพนธ์นี้
ตัวเลขในวงเล็บหลังเครื่องหมาย / หมายถึงบรรทัดของหน้านั้น ๆ ในวิทยานิพนธ์นี้

1.2 พยัญชนะ ฏ. ฐ. ที่ไม่ใช่พยัญชนะซ้อน นิยมใช้ ต, ถ, จารแทน แม้บางที ฏฐ มักใช้ ตฺถ แทน เช่น

ฐานำ	เป็น	ถานำ	(92/4)
ฐตฺวา	"	ถตฺวา	(106/6)
ปฐวิยา	"	ปถวิยา	(105/25)
เวริชยฏฐานตฺตา	"	เวริชยตฺถานตฺตา	(108/18)
นครฏฐานสฺส	"	นครตฺถานสฺส	(111/4)

ฯลฯ

1.3 พยัญชนะวรรค ฏ ที่เป็นพยัญชนะซ้อน มักจารตัวตามตัวเดียว ส่วนมาก ฑฺฒ เป็น ฒ เช่น

วฑฺฒนฺตานำ	เป็น	วฒนฺตานำ	(101/11)
วุฑฺฒิมนฺวาย	"	วุฒิมนฺวาย	(100/22)
อฑฺฒมาสจฺจเยน	"	อฒมาสจฺจเยน	(100/2)
ตฏฺฏกาสุ	"	ตฏกาสุ	(95/12)
โอติณฺณสฺส	"	โอติณสฺส	(117/19)

1.4 ไม่นิยมแปลงนิคหิตเป็นพยัญชนะสุดวรรค เมื่อมีพยัญชนะวรรคตามมา เช่น

ลงฺกาทีโป	เป็น	ลงกาทีโป	(141/1)
อุปสงฺกมิตฺวา	"	อุปสงกมิตฺวา	(139/3)
จตุรงฺคุลำ	"	จตุรงคุลำ	(132/12)
เอวนฺนามเก	"	เอวนามเก	(98/17)
สพฺพาลงฺกาเรน	"	สพฺพาลงกาเรน	(124/5)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. ความนิยมของต้นฉบับที่จารด้วยอักษรไทยลานนา มีลักษณะนิยมเหล่านี้ปรากฏอยู่แทบทุกฉบับคือ

2.1 สระ อา มักจารเป็นสระ อะ เช่น

อานนฺท	เป็น	อนนฺท	(96/11)
อาเนตฺวา	"	อเนตฺวา	(104/15)
ปาสาทำ	"	ปาสทำ	(111/15)
อาจริโย	"	อจริโย	(111/17)
อาสนฺนปเทเส	"	อสนฺนปเทเส	(110/9)

ฯลฯ

2.2 ร มักจารผิดเป็น ล เช่น

นครสหสฺเสสุ	เป็น	นคลสหสฺเสสุ	(95/10)
โรหนฺติ	"	โลหนฺติ	(100/23)
โรเจถ	"	โลเจถ	(106/12)
กโรถาติ	"	กโลถาติ	(106/8)
โลกทีปกสาเร	"	โลกทีปกสาเล	(94/10)

ฯลฯ

2.3 พยัญชนะวรรค ต ที่เป็นพยัญชนะซ้อน มักจารตัวตามตัวเดียว โดยเฉพาะ ต เช่น

วตฺตพฺพา	เป็น	วตพฺพา	(109/7)
ปตฺโต	"	ปโต	(111/2)
จตฺตาโร	"	จตาโร	(93/4)
ขตฺติยกุมารา	"	ขติยกุมารา	(121/11)

ฯลฯ

3. ลักษณะที่มักจะใช้ร่วมกันทั้งต้นฉบับอักษรขอมและอักษรไทยล้านนา มีดังนี้

3.1 สระ อิ อี นิยมจารเป็น อิ เช่น

ชมฺพูทีโป	เป็น	ชมฺพูทิโป	(93/9)
ภคินีนํ	"	ภคินินํ	(113/10)
อภีตา ว	"	อภิตา ว	(128/1)
เทหีติ	"	เทหิติ	(121/2)
ทีปี	"	ทิปี	(132/4)

ฯลฯ

3.2 สระ อุ อู นิยมจารเป็น อุ เช่น

กุรูสุ	เป็น	กุรุสุ	(119/12)
อวิทูรตฺตา	"	อวิทุรตฺตา	(130/11)
กมฺมภูตํ	"	กมฺมภุตํ	(92/7)
อุตฺตรกุรูนํ	"	อุตฺตรกุรุนํ	(94/8)
รตนากเรสูติ	"	รตนกเรสุติ	(95/11)

ฯลฯ

ทั้งหมดนี้เป็นลักษณะพิเศษ หรือความนิยมในการจารในสมัยนั้น ๆ ซึ่งส่วนใหญ่มีปรากฏอยู่ในต้นฉบับทุกฉบับ ส่วนลักษณะที่ละเอียดปลีกย่อย ผู้วิจัยได้รวบรวมนำไปกล่าวไว้ในหัวข้อที่ว่าด้วย "ข้อบกพร่องของผู้จารในการจารต้นฉบับต่าง ๆ" หน้า 41-62 ของวิทยานิพนธ์นี้ และลักษณะนิยมที่ร่วมกันทั้งต้นฉบับอักษรขอมและอักษรล้านนา ในข้อ 3 นี้ เป็นลักษณะที่มีอยู่ทุกฉบับ ผู้วิจัยจึงมิได้เก็บรวบรวมไว้ในบทที่ 3 ซึ่งว่าด้วยคำและข้อความที่ผิดเพี้ยนออกไป เว้นแต่คำนั้นเมื่อเป็นสระสั้นจะมีความหมายเปลี่ยนไปเท่านั้น.

ข้อบกพร่องในการจารจากต้นฉบับต่าง ๆ

ในการตรวจชำระ "คัมภีร์จักกวาฬทีปนี กัณฑ์ที่ 4" ผู้วิจัยได้พบข้อบกพร่องในการจาร ของผู้จารต้นฉบับต่าง ๆ พอจะรวบรวมและแบ่งออกได้ดังนี้

1. ความผิดเพี้ยนในการจารทั่วไป

1.1 การจารอักษรขอมและอักษรไทยลานนาลงบนใบลานนั้น ผู้จารมิได้แบ่งแยกเป็นศัพท์ ๆ และจัดให้เป็นวรรคตอน แต่จารติดกันไปเป็นพืดจนสุดบรรทัด บางครั้งแม้ศัพท์ ๆ เดียวกัน ก็ยังแยกไว้พยางค์ละบรรทัด จึงทำให้ยากในการแยกคำ ซึ่งบางครั้งอาจทำให้วินิจฉัยคำและข้อความผิดพลาดได้ เช่น

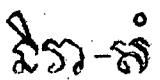
นิวา - บรรทัดหนึ่ง - สำ อีกบรรทัดหนึ่ง (23/1)

สุสุมาร - สญฺฐานตฺตา (103/7)

ชลมชฺฌ - กตำ (92/6)

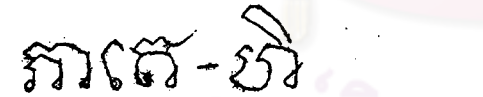
ภาเค - หิ (92/10)

1.2 เวลาจารไม่จบคำเพราะขึ้นบรรทัดใหม่ หรือเพราะเว้นตรงรูร้อยใบลาน ใช้เครื่องหมาย ะ เชื่อมสำหรับอักษรขอม และเครื่องหมาย : เชื่อมสำหรับอักษรไทยลานนา เช่น

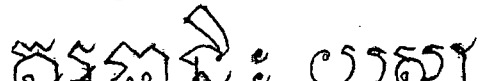
ตรุฏฺฐานิ ะ ยสฺส (97/9)

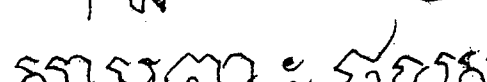
สามญฺญ ะ ผลสุตฺตำ (103/15)

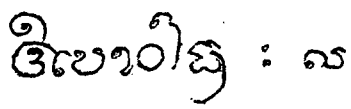 ทีโป วา ช : ลมชุฌคตๆ (92/6)

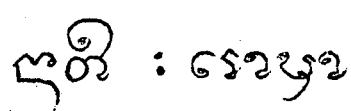 นาติ : โรมา (134/15)

1.3 ใช้เครื่องหมาย " ร " แทนสระ " -า" โดยเขียนไว้บนอักษร ในกรณีที่จารสุดบรรทัดแล้วไม่มีที่พอ เพราะต้องขึ้นบรรทัดใหม่ เช่น

นิมา - ตาปิตกา (101/1)

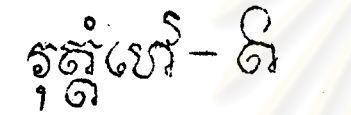 วุตฺตๆ โห - ติ (107/6)

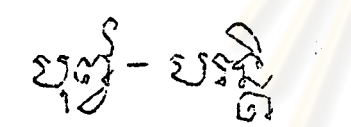 ปุพฺพา - ปรนฺติ (95/2)

1.4 เวลาจารผิด ใช้เครื่องหมาย " o " บรรจุไว้ในตัวที่จารผิด หรือใช้เครื่องหมาย " \ " ขีดทับตัวที่จารผิด เช่น

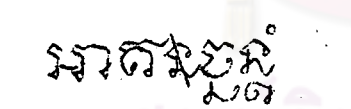 อากมฺจฉนฺตๆ (99/17)

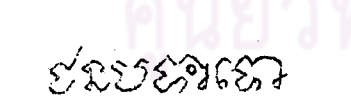 ชนปทาโท (119/12)

ตาปโส (99/16)

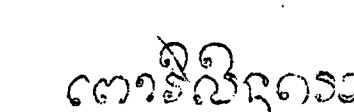 โกรินครสฺส (113/1)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.5 เวลาจารตก โดยเฉพาะสระเอ " ◌ - " เมื่อต้องการเพิ่ม จะใส่ไว้ข้างบน หรือข้างล่างตรงที่ที่จารตก เช่น

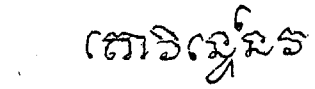
โควินเทเนว (118/4)

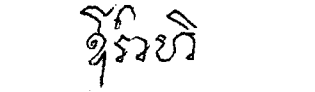
โอโรหิ (112/2)

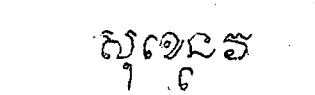
สุเขเนว (134/22)

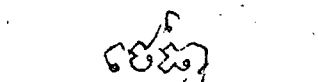
เชฏโฐ (138/12)

1.6 ใช้สระ 2 ตัว ประกอบพยัญชนะตัวเดียว เวลาอ่านไม่รู้จะอ่านตามเสียงสระตัวไหน ซึ่งเกิดจากความสะเพร่าบกพร่องของผู้จาร เช่น

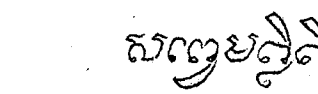
สพฺเพมตฺถิติ/สพฺพมตฺถิติ (98/15)

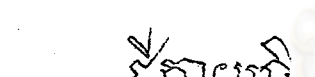
ฏีกายนฺติ/ฏีกายนฺตุ (108/13)

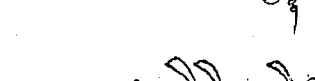
อภิสญฺจิฌาติ/อภิสญฺจฌาติ (100/20)

1.7 มักจารสระอา " - ◌ " เป็นสระโอ " ◌ - ◌ " และสระโอ เป็นสระอา คือมักจารสระอาตกบ่าง เกินบ้าง ในกรณีที่ต้องการจารสระเอ หากจารสระอาเกินเข้ามาจะกลายเป็นโอ หากจารสระอาตก จะกลายเป็นเอ ทั้งนี้เพราะอักษรขอมและอักษรไทยลานนา สระโอ ก็คือสระเอ กับสระอาผสมกัน หากผู้จารสะเพร่า อาจจารสระหนึ่งเป็นอีกสระหนึ่งได้ และมีปรากฏมากที่สุดทุกฉบับ เช่น

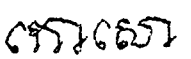 โกโส จาก กาโส อา > โอ (134/9)

อิสินา " อิสิโน โอ > อา (102/6)

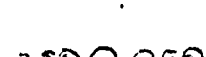 มาคุคลาณ์ " โมคุกคุลาน์ โอ > อา (102/12)

วิโสลกุชิ " วิสาลกุชี อา > โอ (134/14)

1.8 จารสระตก เพราะความสะเพร่า ซึ่งมีปรากฏอยู่มากทุกฉบับ เช่น

ปุพฺพวิเทโห	เป็น	ปุพฺพวเทโห	(93/5)
เหฏฺฐิมโกฏิยา	"	เหฏฺฐมโกฏิยา	(96/15)
มูลปุรสฺส	"	มูลปรสฺส	(97/9)

1.9 จารสระเกิน เพราะความเผอเรอ ซึ่งมีปรากฏอยู่มากทุกฉบับ เช่น

จตฺตาโร	เป็น	จิตฺตาโร	(92/9)
วฏฏฺตา	"	วฏฏิตา	(94/17)
มูลปณฺณาสเก	"	มูลปุณฺณาสเก	(95/4)

1.10 จารพยัญชนะตก เช่น

สกฏสฺฐาโน	เป็น	สกสฺฐาโน	(94/4)
ปริวารทีปวาสีน์	"	ปริวารทีปสีน์	(94/6)
รามรญฺโญ	"	รามญฺโญ	(115/1)

1.11 จารพยัญชนะเกิน เพราะความสะเพร่า หรือไม่รู้ในภาษาบาลี เช่น

วทนฺตีติ	เป็น	วนฺทนฺตีติ	(94/6)
มหาสุทสฺสนสฺส	"	มหาสมุทสฺสนสฺส	(96/11)
เวทิตพฺโพ	"	เทฺวทิตพฺโพ	(109/6)

1.12 จารกลับหน้ากลับหลัง เพราะความเผลอเรอ เช่น

ชรากาเล	เป็น	ราชกาเล	(111/18)
นครานิ	"	รคนานิ	(118/4)
ปฐวิยำ	"	ปวิฐยำ	(92/9)

2. ความผิดเพี้ยนในการจารพยัญชนะ

2.1 จารผิดเนื่องจากรูปพยัญชนะคล้ายคลึงกัน หากผู้จารสะเพร่าจะจารพยัญชนะตัวหนึ่งเป็นอีกตัวหนึ่งได้ เช่น

ก (ก) กับ ต (ต) เช่น

กิร	เป็น	ติร	(99/3)
กากนฺที	"	กาตนฺที	(97/17)
สมุคฺคตำ	"	สมุคฺคกำ	(92/9)
เตน	"	เกน	(95/4).

ค (ค) กับ ต (ต) เช่น

ภคฺตา	เป็น	ภตฺตา	(129/14)
โมรคีวา	"	โมรตีวา	(132/10)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สมสีตุญโห	เป็น	สมสีกุญโห	(134/5)
ตรุฐราณียสุส	"	กรุฐราณียสุส	(97/9)

จ (จ) กับ ป (ป) เช่น

อกูขรจินฺตกา	เป็น	อกูขรปินฺตกา	(97/17)
วิตฺถารโต จ	"	วิตฺถารโต ป	(94/10)
รถปญฺชรสญฺฐานํ	"	รถจญฺชรสญฺฐานํ	(94/8)
พฺยาปารํ	"	พฺยาจารํ	(100/13)

ล (ล) กับ ส (ส) เช่น

โคปาลกา	เป็น	โคปาสกา	(100/15)
สีลํ	"	สิสฺ	(102/9)
สีหสิวลี	"	ลีหสิวลี	(138/10)
มาเส	"	มาเล	(134/5)

ป (ป) กับ ม (ม) เช่น

ปสฺสสิ	เป็น	มสฺสสิ	(120/4)
ปปฺปเผฑิ	"	มปฺปเผฑิ	(100/16)
มหนฺโต	"	ปหนฺโต	(106/12)
นานปฺปการํ	"	นานมฺปการํ	(105/6)

ท (ท) กับ ทฺธ (ทฺธ) เช่น

อปิเหตุวา	เป็น	อปิทฺเธตุวา	(117/18)
กีฬนฺตา	"	กีทฺธนฺตา	(100/22)
ลทฺธพลา	"	ลพฺภา	(135/2)

2.2 จารผิดเพราะพยัญชนะมีเสียงเหมือนกัน หรือคล้ายคลึงกัน หรือเพราะความเคยชินในการเขียนมาก่อน เช่น

ก/พ	สกาหิ	เป็น	สพาหิ	(122/9)
ก/ส	โอกุกาโก	"	โอกาโส	(122/10)
ข/ค	สงฺขฺ คตำ	"	สงฺคำ คตำ	(99/3)
	ฆรสงฺเขเปน	"	ฆรสงฺเคเปน	(114/1)
ค/ก	วงฺเคสูติ	"	วงฺเกสูติ	(126/3)
	คญฺโห	"	กนฺโห	(134/8)
ค/ข	กาลิงฺคา	"	กาลิงฺขา	(125/5)
ค/ต	กมฺพุคโช	"	กมฺพุตโช	(126/7)
	โอลิคลฺลา	"	โอลิตลา	(132/3)
ฆ/ค	วิชายนฆรำ	"	วิชายนครำ	(99/6)
ช/ญ	สญฺชาตา	"	สญฺญาตา	(106/16)
	ธนญฺชานิสุตฺตวณฺณนา	"	ธนญฺญานิสุตฺตวณฺณนา	(130/3)
ญ/ย	ญตฺวา	"	ยตฺวา	(128/23)
	ปนญฺเญ	"	ปนเย	(132/4)
ฏ/ต	ปาฏลงฺกุรา	"	ปาตลงฺกุรา	(108/9)
	ปฏิสฺสุณิ	"	ปติสฺสุณิ	(100/15)
ฏ/ฐ	อกณฺฏโก	"	อกณฺฐโก	(132/2)
ฏ/ฑ	อกณฺฏโก	"	อกณฺฑโก	(132/2)
ฐ/ถ	ฐานำ	"	ถานำ	(92/4)
	สมุคฺคตปฐวิยำ	"	สมุคฺคตปถวิยำ	(92/9)
ฑ/ฐ	สณฺฑโต	"	สณฺฐโต	(132/11)

ฌ/น	โทณมุเขสุ	เป็น	โทนมุเขสุ	(96/1)
	โลณสาคโร	"	โลนสาคโร	(92/8)
ต/ก	ภูมิโมติณฺณา	"	ภูมิโมกิณฺโณ	(139/13)
ต/ค	ปภาเต	"	ปภาเค	(114/12)
	ภาตโร	"	ภาคโร	(114/24)
ต/ฏ	อชฺโฌตฺถโต	"	อชฺโฌตฺถโฏ	(94/1)
	ปติฏฺฐิโต	"	ปฏิฏฺฐิโต	(93/15)
ต/ท	เวสาลีเตวว	"	เวสาลิเทวว	(101/13)
ถ/จ	ถิรมติ	"	จิรมติ	(138/6)
ถ/ช	ถลนฺติ	"	ชลนฺติ	(92/6)
ถ/ฐ	อถ	"	อฐ	(101/5)
	ถเกตฺวา	"	ฐเกตฺวา	(128/7)
ถ/ท	ทกฺขิณาปโถ	"	ทกฺขิณาปโท	(125/10)
	อถุสํ	"	อทุสํ	(134/7)
ท/ต	นิยฺยาเทสุ	"	นิยฺยาเตสุ	(120/7)
	เอวมาทโย	"	เอวมาตโย	(141/1)
ท/ธ	สมุทฺโท	"	สมุทฺโธ	(93/14)
	อาลกมนฺทา	"	อาลกมนฺธา	(98/9)
ธ/ท	สทฺธมฺมา	"	สทฺทมฺมา	(92/12)
	ขนฺธวคฺคฏีกายํ	"	ขนฺทวคฺคฏีกายํ	(92/11)
น/ค	ปาฏลินามโก	"	ปาตลิคามโก	(108/14)
น/ฌ	อนุนยปานสมายุตฺตํ	"	อนุนปาณสมายุตฺตํ	(98/7)
	สกฏสญฺฐาโน	"	สกฏสณฺฐาโณ	(94/4)
ป/จ	อุปฺปฌปกฺกํ	"	อุปฺปลจกฺกํ	(139/1)

ป/ต	ชนปทาปิ	เป็น	ชนปทาติ	(129/11)
	ปพฺพโต	"	ตพฺพโต	(130/2)
ป/ส	ปุพฺพปุริโสติ	"	สพฺพปุริโสติ	(122/16)
	ปุตฺตา	"	สุตฺตา	(123/1)
พ/ภ	โกสมฺพี	"	โกสมฺภี	(102/3)
	พนฺธิตฺวา	"	ภนฺทิตฺวา	(111/13)
พ/ม	โสพฺภา	"	โสมฺภา	(132/2)
ภ/พ	ตสฺสพฺภนฺตเร	"	ตสฺสพฺพนฺตเร	(114/8)
	อภิสมฺโภสิ	"	อนุสมฺโพสิ	(116/15)
ม/จ	โกสมฺพี	"	โกสจฺจี	(102/3)
ม/ป	ธูลิมกูฏิโต	"	ธุลิปกูฏิโต	(139/10)
	เอวนฺนามเก	"	เอวนฺนาปเก	(110/8)
ร/ล	โรหนฺติ	"	โลหนฺติ	(100/23)
	ปุโรหิตญฺจ	"	ปุโลหิตญฺจ	(118/16)
ย/ส	โกสมฺพิยนฺติ	"	โกสมฺพิสนฺติ	(102/4)
ล/ร	โคปาลกา	"	โคปารกา	(100/15)
	มูลปุรํ	"	มูรปุรํ	(97/ 8)
ล/พ	กปิลวตฺถุ	"	กปิพฺพตฺถุ	(97/ 5)
	โอสิตลฺลา	"	โอพิตลฺลา	(132/3)
ว/ย	วุตฺตํ	"	ยุตฺตํ	(110/10)
ส/ต	กปฺเปสุ	"	กปฺเปตุ	(123/2)
	มาเปสิ	"	มาเปติ	(129/1)
ฬ/ร	นาฬนฺทา	"	นารนฺทา	(115/13)
	เวฬุกณฺฑกนครํ	"	เวรุกณฺฑกนครํ	(115/15)

พ/ล	ปีฬกา	เป็น	ปีลกา	(100/4)
	โสฬสกุขตุตุ์	"	โสลสกุขตุตุ์	(101/10)
พ/ญ	รุฬหิสหุเทน	"	รุญหิสหุเทน	(119/12)

2.3 จารึก เพราะคำที่ไม่ใช้พยัญชนะซ้อน แต่กลับใช้พยัญชนะซ้อน เช่น

ก/กก	สกฏสญฐาโน	เป็น	สกกฏสญฐาโน	(94/4)
	วนจรโก	"	วนจรกโก	(115/1)
	สกรชชุ์	"	สกกรชชุ์	(120/7)
ก/กข	สุภมุกา	"	สุพพมุกขา	(134/16)
ข/กข	โอกกามุโข	"	โอกกามุกโข	(104/12)
	ปาจีนาภิมุขา	"	ปาจีนาภิมุกขา	(105/22)
	สุขโญ	"	สุกขโญ	(107/4)
ค/กค	นครา	"	นกครา	(105/9)
ค/คค	นครำ	"	นคครำ	(99/1)
	อคมาสิ	"	อคคมาสิ	(102/6)
	มิคสุกเร	"	มิคคสุกเร	(105/22)
จ/จจ	อโวจ	"	อโวจจ	(106/3)
	ปจิตฺวา	"	ปจจิตฺวา	(114/12)
	สเจ	"	สจเจ	(113/7)
ช/ชช	อชโร	"	อชชโร	(95/3)
	ปพฺพชิตานำ	"	ปพฺพชชิตานำ	(100/13)
	ราชคหนฺติ	"	ราชชคหนฺติ	(103/11)
ช/ชญ	วิชย์ปปมุขา	"	วิชญยปปมุขา	(139/5)
ฏ/ฏฏ	อฏวี	"	อฏฏวี	(127/15)

ฏ/ฏฐ	สฏีเก	เป็น	สฏฐีเก	(115/17)
ฐ/ฏฐ	ฐปิตา	"	ฏฐปิตา	(100/10)
	ฐาเน	"	ฏฐาเน	(93/12)
	ฐเปสิ	"	ฏฐเปสิ	(100/3)
ณ/ณฺณ	กณฺณสรหิตานิ	"	กณฺณฺณสรหิตานิ	(136/6)
ต/ตฺต	ตถา	"	ตตฺถา	(95/13)
	กฺวยเต	"	กฺวยตฺเต	(92/3)
	สตสหสฺสโต	"	สตฺตสหสฺสโต	(95/14)
ถ/ฏฐ	อถ	"	อฏฐ	(100/2)
	ตถา	"	ตฏฐา	(95/13)
ถ/ตฺถ	อถ	"	อตฺถ	(101/5)
	ตถา	"	ตตฺถ	(95/13)
	อถสฺส	"	อตฺถสฺส	(120/9)
ท/ทฺท	สุวณฺณพิมฺพสทิโส	"	สุวณฺณพิมฺพสทฺทิโส	(100/5)
	อุทรๆ	"	อุทฺทรๆ	(100/8)
	อุทเกน	"	อุทฺทเกน	(94/1)
ท/ทฺธ	สทิสา	"	สทฺธิสา	(123/7)
น/นฺน	ฉนวุติยา	"	ฉนฺนวุติยา	(96/2)
	อิสิโน	"	อิสินฺโน	(97/16)
	อนุโตนครๆ	"	อนนฺโตนครๆ	(106/11)
ป/ปฺป	อปราปรๆ	"	อปฺปราปรๆ	(99/3)
	ปภูติ	"	ปปฺภูติ	(100/7)
	อุปวโร	"	อุปฺปวโร	(104/8)
ภ/พฺภ	สุภมุกา	"	สุพฺภมุกา	(134/16)

ภ/พภ	สุภมุกา	เป็น	สุพภมุกา	(134/16)
ม/มม	มโนรมๆ	"	มโนรมมๆ	(98/6)
	อมจุจา	"	อมมจุจา	(113/6)
	อติรมณียโติ	"	อติรมมณียโติ	(120/1)
ย/ยย	โปเสยยยาม	"	โปเสยยยยาม	(100/14)
ล/ลล	กปิลวตฺถุติ	"	กปิลลวตฺถุติ	(104/4)
	มูลปณฺณผลานิ	"	มูลลปณฺณผลานิ	(114/6)
	กลๆ	"	กลลๆ	(125/6)
ส/สส	ทสหิ	"	ทสสหิ	(98/7)
	วสิตฺฐานๆ	"	วสฺสิตฺฐานๆ	(93/11)
	วสนฺติ	"	วสฺสนฺติ	(93/12)

2.4 จารผิด เพราะไม่ซ้อนอักษรในคำที่เป็นพยัญชนะซ้อน เช่น

กฺก/ก	ยถากฺกมๆ	เป็น	ยถากมๆ	(101/10)
	ตกฺกสิลา	"	ตกสิลา	(102/10)
	จกฺกวตฺติกาเล	"	จกวตฺติกาเร	(103/13)
กฺข/ข	ลิกฺขิตฺวา	"	ลิขิตฺวา	(99/14)
	ภิกฺขาย	"	ภิขาย	(100/12)
	ทกฺขิณาวฏฺฏา	"	ทขินาวฏฺฏา	(105/22)
คฺค/ค	อคฺคมเหสิยา	"	อคมเหสิยา	(99/4)
	ทุคฺคนฺธปูติภาโว	"	ทุคนฺธปูติภาโว	(100/1)
	อคฺคเหสิ	"	อคเหสิ	(99/18)
คฺฆ/ฆ	พฺยคฺโฆ	"	พฺยโฆ	(114/14)

จฺจ/จ	วุจฺจตีติ	เป็น	วุจตีติ	(131/2)
	มมจฺจเยน	"	มมจเยน	(105/4)
	ปจฺจนฺตเทเส	"	ปจนฺตเทเส	(112/15)
จฺฉ/จ	ปจฺฉโต	"	ปจโต	(104/10)
จฺฉ/ฉ	อิจฺฉิตพฺโพ	"	อิฉิตพฺโพ	(95/2)
	ปจฺฉิมทิสายนฺติ	"	ปฉิมทิสายนฺติ	(95/7)
	ลินจฺฉวิตาย	"	ลินฉวิตาย	(100/11)
ชฺช/ช	วชฺเชตฺวา	"	วเชตฺวา	(97/8)
	อุปฺปชฺชิ	"	อุปฺปชิ	(100/6)
	วชฺชมาเนหิ	"	วชมาเนหิ	(100/16)
ชฺฌ/ช	มชฺเฌ	"	มเช	(117/16)
	วิชฺฌิตฺวา	"	วิชิตฺวา	(128/21)
ฏฺฏ/ฏ	วฏฺโฏ	"	วโฏ	(94/11)
	ตฏฺฏีกายญฺจ	"	ตฏีกายญฺจ	(92/7)
	ปฏฺฐนโกฏิสตสหสฺเสหิ	"	ปฏนโกฏิสตสหสฺเสหิ	(96/5)
ฏฺฐ/ฐ	อคฺคมเหสิฏฺฐาเน	"	อคฺคมเหสีฐาเน	(104/16)
ฏฺฐ/ถ	อฏฺฐสหสฺสปฺปมาโณ	"	อถสหสฺสปมาโน	(94/13)
	อคฺคมเหสิฏฺฐาเน	"	อคฺคมเหสิถาเน	(104/16)
	อฏฺฐหิ	"	อถหิ	(105/5)
ฑฺฒ/ฒ	อฑฺฒจนฺโท	"	อฒจนฺโท	(94/16)
	วฑฺเฒตฺวา	"	วเฒตฺวา	(100/18)
	วุฑฺฒิมนฺวาย	"	วุฒิมนฺวาย	(100/22)
ณฺห/ณ	ปณฺหว...	"	ปณว...	(135/8)
ณฺณ/ณ	คงฺคโมทิณฺโณ	"	คงฺคโมทิโณ	(99/17)
	สุปณฺณราชา	"	สุปณราชา	(112/1)
	โอติณฺณสฺส	"	โอติณสฺส	(117/19)

ตฺต/ต	วุตฺตา	เป็น	วุตา	(94/18)
	ติกฺขตฺตุ	"	ติกฺขตุ	(98/18)
	ปุตฺตสิเนโห	"	ปุตสิเนโห	(100/6)
ตฺถ/ต	สวตฺถสฺส	"	สวตสฺส	(98/11)
	อิตฺถิลิงฺควเสน	"	อิติลิงฺควเสน	(98/13)
	กุรุสทฺทาทีนมตฺโถ	"	กุรุสทฺทาทินมโต	(119/10)
ตฺถ/ถ	หตฺเถนปิ	"	หเถนปิ	(100/23)
	สพฺพเมตฺถ	"	สพฺพเมถ	(98/1)
	เอตฺถาติ	"	เอถาติ	(102/2)
ทฺท/ท	อทฺทส	"	อทส	(99/19)
	ทฺวิสหสฺสขุทฺทกทีปา	"	ทฺวิสหสฺสขุทกทีปา	(93/8)
	มทฺท	"	มท	(126/7)
ทฺธ/ท	อิทฺธ์	"	อิท์	(98/8)
	พุทฺธมเตน	"	พุทมเตน	(109/11)
	นิทฺธมงฺคาเรน	"	นิทฺมงฺคาเรน	(133/7)
นฺน/น	สมนฺนาคโต	"	สมนาคโต	(131/17)
	อุปฺปนฺนานิ	"	อุปฺปนานิ	(95/13)
	เอวนฺนามเก	"	เอวนามเก	(102/4)
ปฺป/ป	ทิปฺปนฺตีติ	"	ทิปนฺตีติ	(92/12)
	ปุนปฺปุนํ	"	ปุนปุนํ	(101/12)
	กปิลวตฺถุปฺปตฺติ	"	กปิลวตฺถุปติ	(106/10)
พฺพ/พ	สพฺพ์	"	สพ์	(128/8)
	ปริพฺพาชกเวเสน	"	ปริพาชกเวเสน	(139/2)
มฺม/ม	นิมฺมาตาปิติกา	"	นิมาตาปิติกา	(101/1)
	สทฺธมฺมา	"	สทฺธมา	(92/12)
	นิมฺมิเต	"	นิมิเต	(103/6)

ยฺย/ย	อุยฺโยเชสิ	เป็น	อุโยเชสิ	(105/5)
	อติเสยฺโยติ	"	อติเสโยติ	(106/6)
	อยฺยสฺส	"	อยสฺส	(106/6)
ลฺล/ล	กุลฺลี	"	กุลี	(111/13)
	สลฺลกฺเขตฺวา	"	สลกฺเขตฺวา	(114/11)
สฺส/ส	ปฏิสฺสุณิตฺวา	"	ปฏิสุณิตฺวา	(111/20)
	ตาปสสฺส	"	ตาปสส	(100/6)
	อสฺสิตฺถ	"	อสิตฺถ	(101/16)

2.5 จารยิด เพราะใช้พยัญชนะซ้อนกันและรูปกัน เช่น

กฺข/กฺก	ปกฺขหตา	เป็น	ปกกหตา	(134/11)
กฺข/คฺค	อุกฺขลี	"	อุคฺคลี	(133/9)
คฺค/ตฺต	อคฺคนครํ	"	อตฺตนครํ	(106/3)
	ปารายนวคฺควณฺณนา	"	ปารายนวตฺตวณฺณนา	(112/14)
	ปริวคฺเค	"	ปริวตฺเต	(115/17)
คฺม/คฺค	สีหพฺยคฺฆาทโย	"	สีหพฺยคฺฆาทโย	(105/22)
	พฺยคฺฆปเท	"	พฺยคฺคปเท	(113/2)
จฺจ/จฺฉ	กจฺจิ	"	กจฺฉิ	(124/10)
	ปจฺจากนฺตฺวา	"	ปจฺฉาคนฺตฺวา	(128/10)
	ปจฺจาคญฺฉิ	"	ปจฺฉาคญฺฉิ	(128/22)
ชฺช/จฺจ	นชฺโชปิ	"	นจฺโจปิ	(135/12)
ชฺช/ชฺฌ	ปฏิกุชฺชิตฺวา	"	ปฏิกุฌิตฺวา	(99/11)
	อุปปชฺชนฺติ	"	อุปปชฺฌนฺติ	(136/2)
ชฺฌ/ปฺป	อชฺโฌตฺถโต	"	อปฺโปตฺถโฏ	(94/1)

ฏฏ/ฏต	ปฏฏนโกฏิสตสหสฺเสหิ	เป็น	ปฏนโกฏิสตสหสฺเสหิ	(96/5)
	วฏฏีติ	"	วฏีติ	(104/20)
ฏฐ/ฏถ	เอวมฏฐกถาสุ	"	เอวมฏถกถาสุ	(93/10)
	วสิตฏฐานำ	"	วสิตฏถานำ	(93/11)
	อฏฐกถาจริยา	"	อฏถกถาจริยา	(97/17)
ฑฑ/ฑท	ฉฑฺเฑตฺวา	"	ฉฑฺเทตฺวา	(124/6)
ฑฒ/ฑท	วุฑฒิมนฺวาย	"	วุฑฑิมนฺวาย	(100/22)
ฑฒ/ฑธ	อฑฒมาสจฺจเยน	"	อฑธมาสจฺจเยน	(106/2)
	รุกฺขวฑฒกี	"	รุกฺขวฑธกี	(111/9)
ณณ/นน	ปณณรสาติ	"	ปนฺนรสาติ	(115/15)
ตต/ตค	อุตฺตรำ	"	อุตฺครำ	(108/17)
	ปติฏฐิตมตฺตสฺเสว	"	ปติฏฐิตมตฺคสฺเสว	(120/18)
	นตฺตหีโปติ	"	นตฺคหิโปติ	(140/12)
ตต/ตถ	อเนกตฺตา	"	อเนกตฺถา	(141/2)
ตถ/ฏฐ	อตฺโถติ	"	อฏโฐติ	(108/12)
	วิตฺถาโร	"	วิฏฐาโร	(140/15)
ตถ/ตต	สตฺถสมาโยเค	"	สตฺตสมาโยเค	(98/2)
ตถ/สส	ตตฺถ	"	ตสฺส	(93/13)
ตร/ตม	อุตฺตรปถโต	"	อุตฺตมปถโต	(125/6)
	กตรมหิยา	"	กตมมหิยา	(131/6)
ทท/ทธ	สมุทฺโท	"	สมุทฺโธ	(93/14)
	ทีปสทฺโท	"	ทีปสทฺโธ	(92/10)
	สทฺทสิทฺธิ	"	สทธสิทฺธิ	(107/10)
ทธ/ทท	วิรุทฺธตำ	"	วิรุทฺทตำ	(94/20)
	สุทฺเธ	"	สุทฺเท	(100/1)
	อุทฺธำ	"	อุทฺทำ	(105/20)

3. ความผิดเพี้ยนในการจารสระ

3.1 สระ อะ จารเป็นสระอื่น ๆ ต่างออกไปดังนี้

อะ/อา	เช่น	นครสหสฺสานิ	เป็น	นครสาหสฺสานิ	(95/12)
		อฏฺฐกถาจริยา	"	อฏฺฐกถาจาริยา	(97/17)
		อหาสิ	"	อาหาสิ	(99/5))
อะ/อิ	เช่น	อมรโคยานโต	"	อมริโคยานโต	(121/4)
		นครี	"	นิครี	(97/15)
		อกฺขรจินฺตกา	"	อกฺขรจินฺติกา	(97/17)
อะ/อี	เช่น	โวหารกรณโต	"	โวหารกรณีโต	(126/6)
		คามณี	"	คามีณี	(108/15)
		ภริยาที	"	ภีริยาที	(140/11)
อะ/อุ	เช่น	หารกโปสนำ	"	หารุกโปสนำ	(100/13)
		ตตฺเถว	"	ตตฺเถวุ	(109/4)
		นครสฺสปิ	"	นุครสฺสปิ	(110/6)
อะ/อู	เช่น	ภกฺเกสูติ	"	ภูกฺเกสูติ	(129/12)
		นงฺคลานิปิ	"	นงฺคูลานิปิ	(124/6)
		โกสินครนฺติ	"	โกสินคูรนฺติ	(113/2)
อะ/เอ	เช่น	ปเนตฺถ	"	ปเนตฺเถ	(95/8)
		มหาโควินฺทสุตฺเต	"	มหาโควินฺเทสุตฺเต	(117/3)
		วุตฺตอุปฺปตฺตินโย	"	วุตฺเตอุปฺปตฺตินโย	(122/4)
อะ/โอ	เช่น	อาคตมนุสฺเสหิ	"	อาคโตมนุสฺเสหิ	(121/3)
		อสหิสสมฺปโยคานำ	"	อสหิโสสมฺปโยคานำ	(113/10)
		โควินฺทมาปิตา	"	โควินฺโทมาปิตา	(117/10)

3.2 สระ อา จารเป็นสระอื่น ๆ ต่างออกไปดังนี้

อา/อะ	เช่น	พาหิรสุมิญหิ	เป็น	พหิรสุมิญหิ	(92/8)
		เตนาห	"	เตนห	(93/16)
		รตนากเรหิ	"	รตนกเรหิ	(96/5)
อา/อิ	เช่น	ราชาโน	"	ราชิโน	(117/20)
		นาติกาฬี	"	นาติกิฬิ	(134/13)
อา/อุ	เช่น	วลฺลกิปฺปฏิกา	"	วลฺลกิปฺปฏิกุ	(135/9)
อา/อู	เช่น	วลฺลกิปฺปฏิกา	"	วลฺลกิปฺปฏิกู	(135/9)
อา/เอ	เช่น	กุมารา	"	กุมาเร	(105/12)
		อากาเส	"	อาเกเส	(112/1)
อา/โอ	เช่น	เวสาลิยนฺติ	"	เวโสลิยนฺติ	(98/17)
		อคฺคมเหสิยา	"	อคฺคมเหสิโย	(99/4)
		ภาชนำ	"	โภชนำ	(99/17)

3.3 สระ อิ จารเป็นสระอื่น ๆ ต่างออกไปดังนี้

อิ/อะ	เช่น	ปุจฺฉิเต	เป็น	ปุจฺฉเต	(98/2)
		อภิสญฺจิตฺวา	"	อภิสญฺจตฺวา	(101/6)
		วิชิเตน	"	วชิเตน	(117/20)
อิ/อา	เช่น	ปติฏฺฐิตา	"	ปติฏฺฐาตา	(107/10)
		ปริจาริกา	"	ปริจาราฏกา	(120/10)
อิ/อี	เช่น	เตสฏฺฐิยา	"	เตสฏฺฐียา	(95/13)
		เหฏฺฐิมโกฏิยา	"	เหฏฺฐีมโกฏียา	(96/15)
		กุสินาราทโยติ	"	กุสีนาราทโยติ	(109/17)
อิ/อุ	เช่น	อโหสิ	"	อโหสุ	(127/9)
		มนฺธาตุรชฺชนฺติ	"	มนฺธาตุรชฺชนฺตุ	(120/24)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อิ/เอ	เช่น	สมฺปิณฺฑิตฺวา	เป็น	สมฺปิณฺเฑตฺวา	(95/14)
		อกฺขิทีฆิสมฺตฺเตน	"	อกฺขิทีฆฺเมสมฺตฺเตน	(120/19)

3.4 สระ อี จารเป็นสระอื่น ๆ ต่างออกไปดังนี้

อี/อะ	เช่น	เกจีติ	เป็น	เกจติ	(103/8)
		วชฺชี	"	วชฺช	(125/12)
		ทีโปติ	"	ทโปติ	(92/11)
อี/อิ	เช่น	ทีโป	"	ทิโป	(92/3)
		อนฺตรีปํ	"	อนฺตริปํ	(92/6)
		พาราณสีอาทิ	"	พาราณสิอาทิ	(97/1)

3.5 สระ อุ จารเป็นสระอื่น ๆ ต่างออกไปดังนี้

อุ/อะ	เช่น	ปุรสฺส	เป็น	ปรสฺส	(95/7)
		วุตฺตญฺหิ	"	วตฺตญฺหิ	(97/1)
		ปุริวกฺเค	"	ปริวกฺเค	(97/1)
อุ/อิ	เช่น	กุรุวาทโย	"	กิรวาทโย	(119/5)
		ทุกฺขิโต	"	ทิกฺขิโต	(128/16)
อุ/อู	เช่น	จตุรสฺโสติ	"	จตูรสฺโสติ	(94/16)
		ทุติยํ	"	ทูติยํ	(95/13)
		วุตฺตํ	"	วูตฺตํ	(110/10)

3.6 สระ อู จารเป็นสระอื่น ๆ ต่างออกไปดังนี้

อู/อะ	เช่น	สพฺพูปกรณํ	เป็น	สพฺพปกรณ์	(98/4)
		อวิทูเร	"	อวิทเร	(102/3)
		ตีณูปกปาทูปคานิ	"	ติณปกปาทูปคานิ	(135/7)

อู/อิ	เช่น	ธาตูติ	เป็น	ธาติตุติ	(126/2)
อู/อุ	เช่น	กมฺมภูตำ	"	กมฺมภุตำ	(92/7)
		มาตาปิตูหิ	"	มาตาปิตุหิ	(101/1)
		ชมฺพูทีปาทโย	"	ชมฺพุทิปาทโย	(93/3)

3.7 สระ เอ จารเป็นสระอื่น ๆ ต่างออกไปดังนี้

เอ/อะ	เช่น	ชลมฺชเฌ	เป็น	ชลมฺชฌ	(92/12)
		เอเกโก	"	เอกโก	(93/7)
		ภาชเน	"	ภาชน	(99/11)
เอ/อา	เช่น	อปฺปมาเทเนว	"	อปฺปมาทาเนว	(100/17)
		ฆาเตหีติ	"	ฆาฏาหีติ	(138/15)
		กุมาเรหิ	"	กุมาราหิ	(140/12)
เอ/อิ	เช่น	นิเวเทสิ	"	นิเวทิสิ	(99/5)
		นิพฺพตฺเตตฺวา	"	นิพฺพตฺติตฺวา	(105/18)
		สาเกตนฺเตวว	"	สาเกตนฺติว	(106/15)
เอ/อี	เช่น	สีหปุเร	"	สีหปุรี	(138/9)
เอ/อุ	เช่น	เอตสฺส	"	อุตฺตสฺส	(103/2)
เอ/โอ	เช่น	นิสินฺเน	"	นิสินฺโน	(114/13)
		อเนกปุรวิเสสา	"	อเนกปุรวิโสสา	(115/16)
		สกฺเกสูติ	"	สกฺโกสูติ	(121/14)

3.8 สระ โอ จารเป็นสระอื่น ๆ ต่างออกไปดังนี้

โอ/อะ	เช่น	อชฺโฌตฺถโต	เป็น	อชฺฌตฺถโต	(94/1)
		พาราณสีรญฺโญ	"	พาราณสีรญฺญ	(99/4)

โอ/อา	เช่น	อิสิโน	เป็น	อิสินา	(98/11)
		วรโรชสฺส	"	วรราชสฺส	(104/ 6)
		มจฺโฉ	"	มจฺฉา	(111/2)
โอ/อุ	เช่น	โอกฺกากมหาราชสฺส	"	อุกฺกากมหาราชสฺส	(114/18)
		โอเส	"	อุเส	(102/9)
		โอกฺกฏฺฐนฺติปิ	"	อุกฺกฏฺฐนฺติปิ	(107/3)
โอ/เอ	เช่น	ปุพฺพวิเทโห	"	ปุพฺพวิเทเห	(94/11)
		มหาโควินฺโท	"	มหาโควินฺเท	(117/4)
		องฺคุฏฺฐกโต	"	องฺคุฏฺฐกเต	(100/6)

4. ความผิดเกี่ยวในการใช้นิคหิต

4.1 จารผิด เพราะพลั้งเผลอลืมใส่นิคหิตในคำที่ใช้นิคหิต เช่น

ปติฏฺฐหีสูติ	เป็น	ปติฏฺฐหิสุติ	(92/10)
อาที	"	อาทิ	(94/1)
ปมาณ	"	ปมาณ	(94/3)
ปญฺญายีสุ	"	ปญฺญายิสุ	(100/11)
สุสุมาโร	"	สุสุมาโร	(103/7)

4.2 จารผิด เพราะเผลอจารนิคหิตลงไปในคำที่ไม่มีนิคหิต เช่น

อปรสฺมโ	เป็น	อปรสฺมโ	(95/2)
วานรสีสํ	"	วานรสีสฺ	(97/12)
วจนมุปาทาย	"	วจนมุปาทาย	(98/2)
วินยฏฺกายมฺปิ	"	วินยฏฺกายมฺปิ	(96/4)
เตนาห	"	เตนาหํ	(93/16)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.3 จารผิด เพราะไม่เปลี่ยนนิคหิตเป็นพยัญชนะสังโยค ในเมื่อเป็นคำสนธิ บางคำนิยมใช้ทั้งนิคหิตและพยัญชนะสังโยค จึงยากในการอ่าน เพราะไม่รู้จะอ่านตามเสียงนิคหิต หรือตามพยัญชนะสังโยค เช่น

พาหิรสุมิญฺหิ	เป็น	พาหิรสุมึญฺหิ	(92/8)
ยนฺตำ	"	ยำนฺตำ	(112/1)
สงฺขำ คโต	"	สำขำ คโต	(93/14)
กปิลวตฺถุสุมินฺติ	"	กปิลวตฺถุสุมึนฺติ	(104/3)
เอวนามเก	"	เอวำนามเก	(98/17)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ลักษณะอักษรไทยลานนาที่ใช้จารคัมภีร์จักกวาฬทีปนี

อักษรไทยลานนา[1] เป็นอักษรเก่าแก่รุ่นเดียวกับอักษรมอญและพม่า เพราะมีลักษณะกลมป้อมแบบเดียวกัน ส่วนมากใช้เขียนและจารตำราและคัมภีร์ต่าง ๆ และได้เจริญรุ่งเรืองที่สุดในสมัยพระเจ้าติโลกราช โดยพระองค์ทรงอาราธนาพระสงฆ์ทำสังคายนาพระไตรปิฎก ในปี พ.ศ. 2020[2] ส่วนการจัดหมวดหมู่อักขระลานนาไทยนั้น ถือตามแนวภาษาบาลีเหมือนอักษรไทยกลาง คือแบ่งอักษรออกเป็นสระ 8 ตัว พยัญชนะ 33 ตัว ในการรจนาคัมภีร์จักกวาฬทีปนี พระสิริมังคลาจารย์ก็ถือตามหลักการเขียนภาษาบาลีเป็นอักษรลานนาไทยดังนี้

1. อักษรที่ใช้ในภาษาบาลีแบ่งออกเป็น

1.1 สระ 8 ตัว เมื่อใช้เป็นสระลอย เรียกว่า "สระ" คือ

อะ อา อิ อี อุ อู เอ โอ

1.2 สระ 8 ตัว เมื่อใช้เป็นสระจม เรียกว่า "ไม้-" คือ

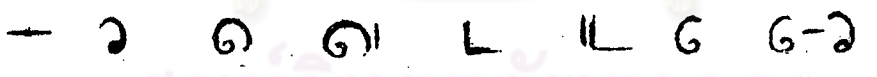

อ อา อิ อี อุ อู เอ โอ

---

[1] เซเดส์, ยอร์ช, ตำนานอักษรไทย. (กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2507), หน้า 23-30.

[2] สิงฆะ วรรณสัย, แบบเรียนอักษรลานนาไทย. (เชียงใหม่ : ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2518), หน้า 4.

1.3 พยัญชนะ 33 ตัว แบ่งเป็นพยัญชนะวรรค 25 ตัว คือ

กะวรรค	ก	ข	ค	ฆ	ง
จะวรรค	จ	ฉ	ช	ฌ	ญ
ฏะวรรค	ฏ	ฐ	ฑ	ฒ	ณ
ตะวรรค	ต	ถ	ท	ธ	น
ปะวรรค	ป	ผ	พ	ภ	ม

1.4 พยัญชนะ 33 ตัว แบ่งเป็นพยัญชนะ**อวรรค** 8 ตัว คือ

อวรรค	ย	ร	ล	ว
	ส	ห	ฬ	อ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. พยัญชนะสังโยคหรือพยัญชนะซ้อน

คือพยัญชนะที่มีเชิง ความจริงเป็นพยัญชนะตัวเดียวกัน แต่ตัวที่ซ้อนหรือมีเชิงมีรูปร่างผิดแปลกจากตัวเดิม และบางตัวที่ใช้ซ้อนก็เขียนเต็มรูป หากแต่วางไว้ข้างล่างตัวสะกด เช่น

2.1 การเขียนซ้อนพยัญชนะวรรค กะ

กฺก	อกฺโกโส	เป็น	꤀ꤒ꤬ꤒꤪꤌꤧ	การด่าว่า
กฺข	อกฺขณา	"	꤀ꤒ꤬ꤑꤡꤢ	สายฟ้าแลบ
คฺค	อคฺโค	"	꤀ꤓ꤬ꤓꤪ	เลิศ, ยอด
คฺฆ	อคฺฆติ	"	꤀ꤓ꤬ꤖꤕꤢ	ควรค่า
งฺก	องฺกุโส	"	꤀ꤍꤢ꤬ꤒꤩꤌꤧ	ขอช้าง

2.2 การเขียนซ้อนพยัญชนะวรรค จะ

จฺจ	ปจฺจุปฺปนฺน	เป็น	ꤐꤘꤢꤘ꤬ꤐꤩꤐꤢꤔꤢ	ปัจจุบัน
จฺฉ	อจฺฉิ	"	꤀ꤘ꤬ꤑꤢꤕꤢ	นัยน์ตา
ชฺช	อชฺช	"	꤀ꤘ꤬ꤘꤢ	วันนี้
ชฺฌ	อชฺฌตฺตํ	"	꤀ꤘ꤬ꤖꤢꤓ꤬ꤓꤢꤔꤢꤒꤢꤔꤢꤒꤢꤔꤢꤒ

ญ,จ อญฺจติ เป็น บูชา, นับถือ

2.3 การเขียนซ้อนพยัญชนะวรรค ฏะ

ฏฏ อาฏฺฏหาโส เป็น 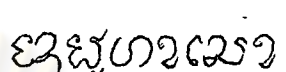 หัวเราะหนัก

ฏฐ อฏฺฐวิโธ " 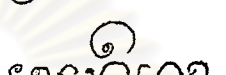 มีแปดอย่าง

ฑฒ อฑฺโฒ " กึ่งหนึ่ง

ฑฑ ฉฑฺเฑติ " ย่อมทิ้ง

ฑณ อฑฺฒโว " 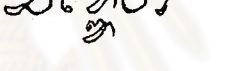 ทะเล

2.4 การเขียนซ้อนพยัญชนะวรรค ตะ

ตฺต อตฺตโช เป็น 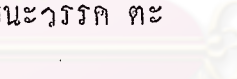 เกิดแต่ตน

ตฺถ อตฺถโต " 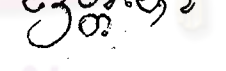 โดยใจความ

ทฺท สมุทฺโท " 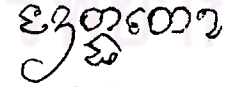 ทะเล

ทฺธ อทฺธุโว " 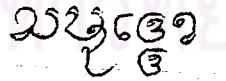 ไม่ยั่งยืน

นฺน อนฺนํ " 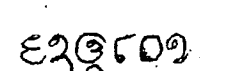 ของกิน

2.5 การเขียนซ้อนพยัญชนะวรรค ปะ

ปฺป	สปฺโป		งูเห่า
ปฺผ	อปฺโผเฏติ	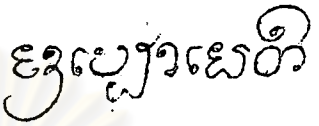	ปรบมือ
พฺพ	สพฺพา	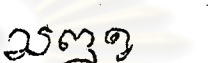	ทั้งปวง
พฺภ	อพฺภุกิริ		ลอยขึ้นแล้ว
มฺม	กมฺม		การงาน

2.6 การเขียนซ้อนพยัญชนะ อวรรค

ยฺย	เสยฺโย		ประเสริฐกว่า
สฺส	สสฺสู	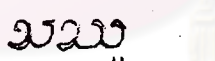	แม่ผัว
ลฺล	สลฺโล		ลูกศร
ฬฺห	อมูฬฺโห		ผู้ไม่หลง

ลักษณะการใช้อักษรลานนาไทยในการจารคัมภีร์จักกวาฬที่ปนี ส่วนใหญ่ก็ใช้ตามอักขรวิธีภาษาบาลีของไทยกลาง หากแต่จารด้วยอักษรไทยลานนาเท่านั้น ส่วนอักษรไทยลานนาที่ใช้จารหรือเขียนภาษาพื้นเมืองนั้น มีอักษรมากกว่านี้ คือเพิ่ม

พยัญชนะเข้ามาอีก 9 ตัว สระทั้งหมดทั้งสระแท้และสระประสมมีถึง 29 เสียง[1] ทั้งนี้เพื่อให้มีพอใช้เขียนกับเสียงพูด แต่ผู้วิจัยจะไม่กล่าวถึงลักษณะของอักษรที่เพิ่มเหล่านี้ เพราะมิใช่อักษรที่ใช้จารคัมภีร์จักกวาฬทีปนี.

ลักษณะอักษรขอมที่ใช้จารจักกวาฬทีปนี

การศึกษาภาษาบาลีในเมืองไทยแต่โบราณมา กุลบุตรต้องเริ่มต้นด้วยการเรียนอักษรขอมก่อน เพราะภาษาบาลีจารไว้ด้วยอักษรขอมทั้งนั้น เป็นอักษรขอมแบบไทยที่บรรพบุรุษได้ใช้กันมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ สำหรับจารตำราศักดิ์สิทธิ์ เช่นไสยศาสตร์ เลขยันต์และเวทมนตร์คาถาที่ถือว่าขลัง เช่น ตำรามหาพิชัยสงครามเป็นต้น และใช้บันทึกพระพุทธวจนะ ได้แก่พระไตรปิฎก อัฏฐกถา ฎีกา สัททาวิเสส และปกรณ์ต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา วรรณคดีไทยหลายเรื่อง เช่น มหาชาติคำหลวง และปฐมสมโพธิกถาเป็นต้น ก็ล้วนมีต้นฉบับเป็นอักษรขอมทั้งนั้น แต่หาได้เป็นอักษรขอมของชนชาติขอมในอดีตไม่[2] แม้ในปัจจุบันคัมภีร์และตำราต่าง ๆ ที่จารึกไว้ด้วยอักษรขอมแบบไทย ลงบนใบลานนับหลายล้านใบก็ยังมิได้ปริวรรตออกมาเป็นอักษรไทย ส่วนการใช้อักษรไทยพิมพ์คัมภีร์พระพุทธศาสนานั้น เพิ่งจะมีขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 นี้เอง โดยพิมพ์ในส่วนที่เป็นพระไตรปิฎก ชั้นอัฏฐกถายังพิมพ์เป็นอักษรไทยไม่หมด ชั้นฎีกา อนุฎีกา สัททาวิเสส และปกรณ์ต่าง ๆ ก็ยังอยู่ในรูปเป็นอักษรขอมแบบไทยทั้งนั้น

---

[1] ดู สิงฆะ วรรณสัย, แบบเรียนอักษรลานนาไทย, หน้า 28-29.

[2] ดู สวัสดิ์ วงศ์วิเศษ, ตำราเรียนอักษรโบราณ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บริษัทบพิธ จำกัด, 2518), หน้า 1-7.

เซเดส์, ยอร์ช, ตำนานอักษรไทย (กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์ครุสภา, 2507), หน้า 3, 7-10.

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จักกวาฬทีปนี เป็นเรื่องหนึ่งในบรรดาเรื่องเหล่านั้น ที่ยังมิได้ตรวจชำระและปริวรรตเป็นอักษรไทยโดยสมบูรณ์ ในชั้นแรกพระสิริมังคลาจารย์ได้รจนาไว้เป็นภาษาบาลีที่จารด้วยอักษรไทยลานนา สมัยต่อมาคงมีนักปราชญ์ราชบัณฑิตคัดลอกเรื่องนี้ต่อ ๆ กันมา หลายครั้งหลายหน แล้วเปลี่ยนจากอักษรไทยลานนามาเป็นอักษรขอมแบบไทย ดังที่ผู้วิจัยได้พบต้นฉบับต่าง ๆ ถึง 21 ฉบับ และในการคัดลอกจักกวาฬทีปนีนี้ด้วยอักษรขอมแบบไทย ก็อาศัยหลักเกณฑ์และวิธีการตามตำราอักขรวิธีภาษาบาลีจะต่างกันก็แต่เพียงรูปร่างของตัวอักษรและการออกเสียงเท่านั้น ส่วนลักษณะทั่วไปในการจารภาษาบาลีด้วยอักษรขอมมีดังนี้

1. อักษรขอมที่จารลงในใบลาน เป็นอักขระ 41 ตัว แบ่งเป็น

1.1 สระ 8 ตัว สำหรับใช้นำหน้าคำ หรือใช้เป็นสระลอย คือ

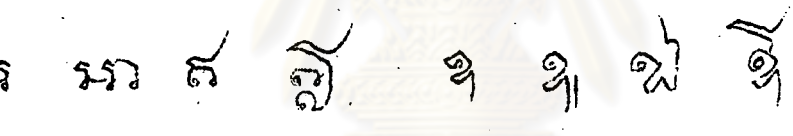

อ อา อิ อี อุ อู เอ โอ

1.2 สระ 8 ตัว สำหรับใช้ประกอบพยัญชนะทั่ว ๆ ไป เรียกว่าสระจมคือ

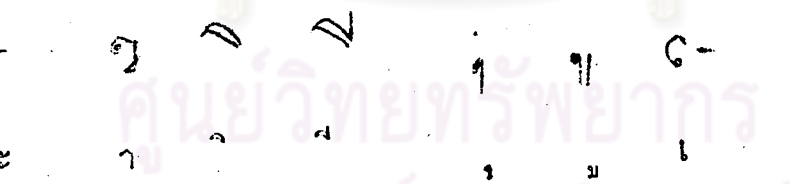

ะ า ิ ี ุ ู เ โ

(ะ ประกอบกับอักษรทุกตัว ใช้อ่านออกเสียงมี ะ)

1.3 สระผสม มี 2 ตัว คือ เอ, โอ ส่วน อำ, อี, อุ ก็คือสระ อ, อิ, อุ เป็นสระที่นิคหิตอาศัยออกเสียง ถ้าไม่มีสระ 3 ตัวนี้ นิคหิตก็ออกเสียงไม่ได้ เพราะฉะนั้น จึงเรียกนิคหิตว่าอนุสาร แปลว่า ไปตามสระ

2.1 พยัญชนะวรรค 25 ตัว แบ่งเป็น 5 วรรคคือ[1]

กะ วรรค	กะ	ขะ	คะ	ฆะ	งะ
จะ วรรค	จะ	ฉะ	ชะ	ฌะ	ญะ
ฏะ วรรค	ฏะ	ฐะ	ฑะ	ฒะ	ณะ
ตะ วรรค	ตะ	ถะ	ทะ	ธะ	นะ
ปะ วรรค	ปะ	ผะ	พะ	ภะ	มะ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

---

[1] ดู ฉ่ำ ทองคำวรรณ, หลักภาษาเขมร (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศูนย์การทหารราบ, 2514), หน้า 1.

2.2 พยัญชนะอวรรค 8 ตัว คือ

ยะ	ระ	ละ	วะ	สะ	หะ	ฬะ	อำ[1]
ย	ร	ล	ว	ส	ห	ฬ	นิคหิต

เหตุที่ อำ จัดเป็นพยัญชนะเหมือนกัน เพราะทำให้เสียงปรากฏออกมา

3. พยัญชนะสังโยค ได้แก่พยัญชนะที่ใช้เป็นตัวสะกดในการจารอักษรขอมแบบไทยเป็นภาษาบาลี มีหลักประกอบพยัญชนะสังโยคดังนี้

3.1 พยัญชนะวรรค

- พยัญชนะที่ 1 ซ้อนหน้าพยัญชนะที่ 1 และที่ 2 ในวรรคของตนได้ เช่น สกฺโก อกฺขิ อจฺจิ อจฺโฉ อฏฺโฐ เสฏฺฐี อตฺตา อตฺโถ สปฺโป ปปฺผา

- พยัญชนะที่ 3 ซ้อนหน้าพยัญชนะที่ 3 และที่ 4 ในวรรคของตนได้ เช่น อคฺโค อคฺโฆ อชฺช อชฺฌาสโย กุฑฺโฑ วุฑฺฒิ ภทฺโท สทฺธา ทพฺพี คพฺโภ

- พยัญชนะที่ 5 ในวรรคที่ 2, 3, 4, 5 ซ้อนหน้าพยัญชนะในวรรคของตนได้ทั้ง 4 ตัว และซ้อนหน้าตัวเองได้ด้วย เช่น

ญ	ซ้อน	จ	เช่น	ปญฺจ	ห้า
ญ	"	ฉ	"	สญฺฉนฺนำ	คลุมแล้ว
ญ	"	ช	"	กุญฺชโร	ช้าง

---

[1] พยัญชนะวรรคและอวรรคเหล่านี้ เทียบอักษรไทยเป็น ก ข ค ฆ ง ฯลฯ สำเนียงอ่านภาษาไทยเป็น กอ ขอ โก โฆ โง ฯลฯ สำเนียงอ่านภาษาบาลีสันสกฤตเป็น กะ ขะ เกียะ เฆียะ เงียะ ฯลฯ

ดู ฉ่ำ ทองคำวรรณ, หลักภาษาเขมร... หน้า 2, 5-6.

ญ	ซ้อน	ณ	เช่น	ทญฺญา	ธญฺญา	หญิงเป็นหมัน
ญ	"	ญ	"	ปญฺญา	ปญฺญา	ปัญญา
ณ	"	ฏ	"	กณฺฏโก	กณฺฏโก	หนาม
ณ	"	ฐ	"	กณฺโฐ	กณฺโฐ	คอ
ณ	"	ฑ	"	คณฺฑี	คณฺฑี	ระฆัง
ณ	"	ฒ	"	สุณฺฒี	สุณฺฒี	ชิง
ณ	"	ณ	"	กณฺโณ	กณฺณา	หู
น	"	ต	"	ทนฺตา	ทนฺตา	ฟัน
น	"	ถ	"	ปนฺโถ	ปนฺโถ	ทาง
น	"	ท	"	จนฺโท	จนฺโท	พระจันทร์
น	"	ธ	"	อนฺโธ	อนฺธโก	บอด
น	"	น	"	สนฺโน	สนฺโน	จมแล้ว
ม	"	ป	"	อุมฺมาปุ	อุมฺมาปุปฺผา	แพ
ม	"	ผ	"	สมฺผสฺโส	สมฺผสฺสา	สัมผัส
ม	"	พ	"	อมฺโพ	อมฺพโก	มะมวง
ม	"	ภ	"	ณมฺโภ	ณมฺภา	เสา
ม	"	ม	"	อมฺมา	อมฺมา	แม่

สำหรับพยัญชนะตัวที่ 5 ในวรรคที่ 1 คือ ง ซ้อนหน้าพยัญชนะในวรรคของตนได้ทั้ง 4 ตัว แต่ซ้อนหน้าตัวเองไม่ได้เช่น

ง	ซ้อน	ก	เช่น	สงฺโก	สงฺโก	สวย
ง	"	ข	"	สงฺโข	สงฺโข	สังข์
ง	"	ค	"	องฺคี	องฺคี	องค์
ง	"	ฆ	"	สงฺโฆ	สงฺฆา	สงฆ์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.2 พยัญชนะอวรรค

- ย ล ส ซ้อนหน้าตัวเองได้ เช่น เสยฺโย สลฺลํ อสฺโส

- ย ร ล ว ถ้าอยู่หลังพยัญชนะตัวอื่น ออกเสียงผสมกับพยัญชนะตัวหน้า เช่น วากฺยํ (วากกะยัง) ภทฺโร (ภัททะโร) เกฺลโส (กะเลโส) อนฺเวติ (อันนะเวติ)

- ส เมื่อใช้เป็นตัวสะกด มีเสียงเป็นอุสุมะ คือมีลมออกจากไรฟันหน่อยหนึ่ง เช่น ตสฺมา (ตัสสะหมา) ยสฺมา (ยัสสะหมา)

- ห ถ้าอยู่หน้าพยัญชนะอื่น ก็ทำให้พยัญชนะที่อยู่ข้างหน้าออกเสียงมีลมมากขึ้น เช่น พฺรหฺม ถ้าอยู่หลังพยัญชนะ 8 ตัว คือ ญ ณ น ม ย ร ว ฬ ตัวใดตัวหนึ่ง มีเสียงเข้าผสมกับพยัญชนะตัวนั้น เช่น ปญฺโห อุณฺหํ นฺหานํ อมฺหากํ คารยฺหา รหโท วฺหเต มุฬฺโห

ส่วนอักษรขอมแบบไทย ที่ใช้จารภาษาอื่นนอกจากภาษาบาลี[1] มีลักษณะพิเศษออกไปบ้างเล็กน้อย เช่น เพิ่มเสียงสระเป็น ฤ ฺรา ฦ ฦา อำ อะ ตลอดจนวิธีการเขียนและการออกเสียงอักษรเหล่านั้น การใช้เครื่องหมายต่าง ๆ เช่น เครื่องหมายทัณฑฆาต เป็นต้น ผู้วิจัยมิได้นำมากล่าวไว้ เพราะไม่เกี่ยวข้องกับการจารอักษรขอมแบบไทยในจักกวาฬทีปนี

---

[1] ดู ฉ่ำ ทองคำวรรณ, หลักภาษาเขมร... หน้า 2-72.

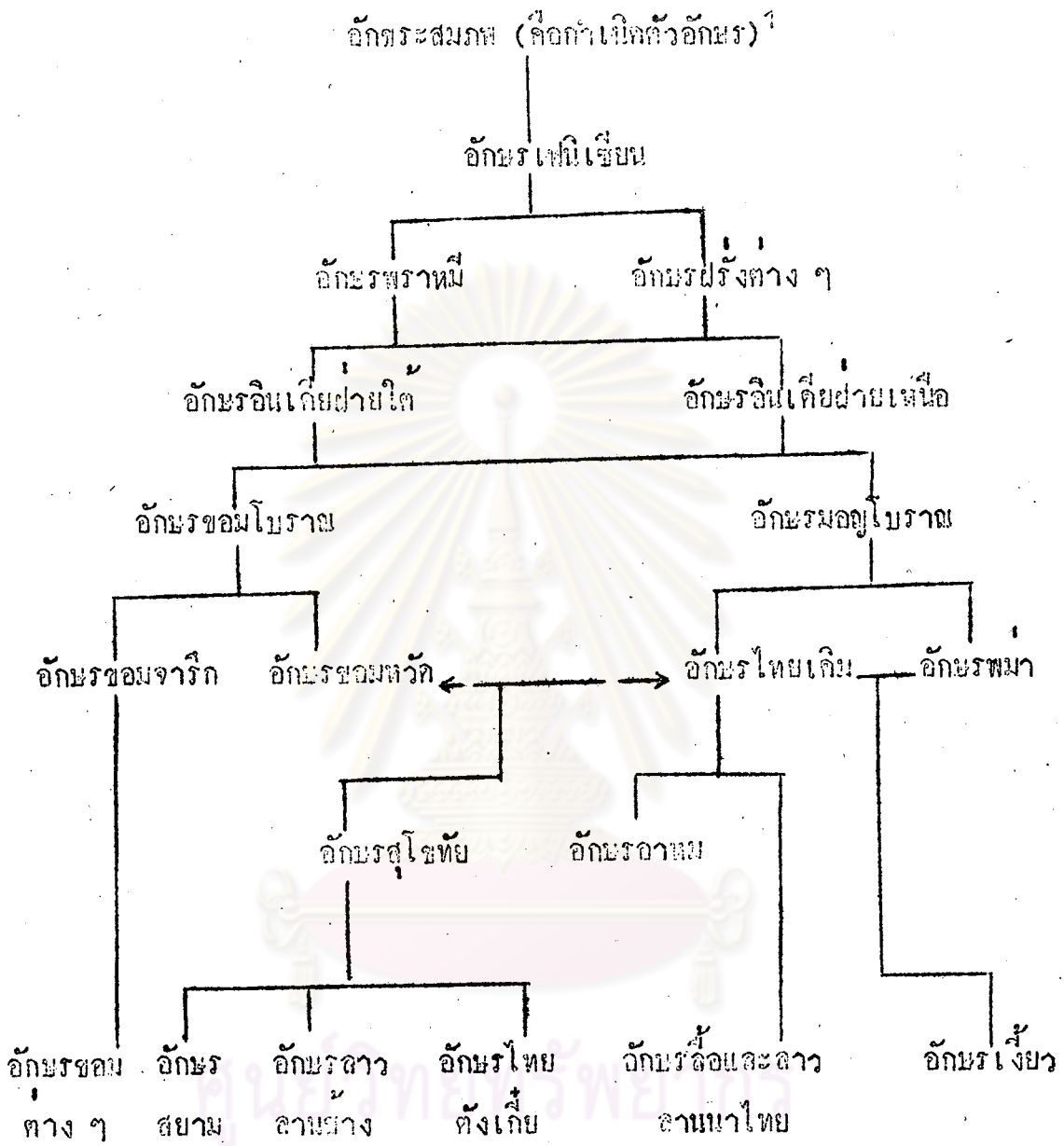

สำหรับอักษรที่ใช้จารคัมภีร์จักกวาฬทีปนี เท่าที่ผู้วิจัยค้นพบก็เป็นลักษณะอักษรขอมจารึก และอักษรล้านนาไทย

---

[1] เซเดส์, ยอร์ช, ตำนานอักษรไทย... หน้า 31

หลักเกณฑ์การเลือกคำ

ในการตรวจสอบและชำระ "คัมภีร์จักกวาฬทีปนี ภัณฑ์ที่ 4" ในครั้งนี้ เพื่อให้ได้ต้นฉบับที่ใกล้เคียงกับฉบับที่พระสิริมังคลาจารย์รจนาไว้ ผู้วิจัยได้สอบชำระทุกฉบับ พอสรุปได้ว่า ฉบับที่จารด้วยอักษรลานนาไทยมีฉบับที่เก่าที่สุดร่วมสมัยเดียวกับพานผูรจนา คือ ฉบับวัดบุพพาราม ส่วนฉบับที่จารด้วยอักษรขอมนั้น ผู้วิจัยได้ขอให้เจ้าหน้าที่หอสมุดวชิรญาณตรวจลักษณะตัวอักษรที่ใช้จาร ปรากฏว่าฉบับชาดทึบมีลักษณะตัวอักษรที่อาจจะเก่าถึงสมัยกรุงธนบุรี ส่วนต้นฉบับที่นายอมรับนับถือมากคือ ฉบับรดน้ำคำโท เพราะเป็นฉบับที่สร้างและจารอย่างประณีตที่สุด ถือเป็นฉบับหลวง สันนิษฐานว่าสร้างสมัยต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว อนึ่ง ในการสอบชำระนั้น หากคำที่ใช้ในต้นฉบับต่าง ๆ มีความแตกต่างกัน ไม่ว่าด้านไวยากรณ์ การเลือกใช้ศัพท์ การแทรกคำหรือข้อความเข้ามา ผู้วิจัยได้ใช้หลักเกณฑ์ในการเลือกคำดังต่อไปนี้

1. ถ้าคำศัพท์ ข้อความ หรือประโยคที่เหมือนกันทุก ๆ ต้นฉบับที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการตรวจสอบ ถือว่าถูกต้องมากที่สุด ก็จะนำมาใช้ในฉบับที่สอบชำระแล้ว ในบทที่ 2 ของวิทยานิพนธ์นี้

2. หากคำในต้นฉบับแต่ละฉบับ หรือส่วนมากต่างกันไม่ว่าโดยรูปศัพท์ทางไวยากรณ์หรือความหมาย ผู้วิจัยจะเลือกเอาคำที่ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ และแปลแล้วไม่เสียความเป็นหลัก

3. ถ้าแต่ละฉบับเมื่อนำมาแปลเป็นภาษาไทยแล้ว ได้ความหมายเหมือนกัน แต่ใช้ศัพท์ต่างรูปกัน ผู้วิจัยถือเอาตามฉบับที่คิดว่าเก่าแก่มากที่สุด หรือฉบับร่วมสมัยกับฉบับที่พระสิริมังคลาจารย์รจนาไว้เป็นหลัก

4. ในกรณีที่ใช้คำต่างกันในต้นฉบับส่วนมาก ซึ่งเป็นคำที่ผิดจากพจนานุกรมที่กล่าวไว้ในหน้า 76-77 หรือแปลแล้วไม่ได้ความ แต่มีคำใช้ถูกอยู่เพียงฉบับเดียว ผู้วิจัยก็นำเอาคำที่ใช้ถูกนั้นมาใช้

5. ในกรณีที่คำบางคำเป็นปัญหา เช่น ประกอบศัพท์ผิด ตัวอย่างเช่น ประโยคว่า ติโยชนสติเก สกลตมฺพปณฺณิที่เป สพฺพสมฺปตฺติปริวารา รชฺชำ อลภิตฺวา ฯ

(140/1) (พระกุมารจักได้ราชสมบัติอันมีสมบัติทุกอย่างเป็นบริวาร ในทัมพปัณณิทวีปทั้งสิ้น ซึ่งมีขนาดประมาณ 300 โยชน์) โดยใช้ ตุวา ปัจจัย กุมพากย์ ซึ่งผิดหลักไวยากรณ์ หรือในกรณีที่น่าจะมีข้อความมาเพิ่มเติมอย่างคำหรือข้อความตอนต้น เช่น ประโยคว่า กฏฐวาหนนเกรติ (211/8) น่าจะมีข้อความมาขยายว่า เอวนามเก นคเร ฯ แต่ทุกฉบับทุกฉบับเป็นเช่นนั้น ผู้วิจัยยังคงศัพท์หรือข้อความนั้น ๆ ไว้ตามเดิม โดยมิได้แก้ไขเปลี่ยนแปลง เพียงแต่ทำเชิงอรรถประกอบไว้ว่า คำที่เหมาะสม หรือที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน น่าจะเป็นเช่นนั้นเช่นนี้ ตัวอย่าง กปุปรุกฺขี (136/17) ที่ใช้เป็นประธานของประโยคเป็นต้น

6. สำหรับรูปศัพท์คำภาษาบาลีที่ตรวจชำระแล้ว ซึ่งอยู่ในบทที่ 2 ของวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยถือตามปทานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ-สันสกฤต ฉบับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ เป็นหลัก เว้นแต่ศัพท์นั้น ๆ ไม่มีในปทานุกรมดังกล่าว จึงถือตามพจนานุกรมฉบับต่าง ๆ ดังนี้

ชินวรสิริวัฒน์, พระวรวงศ์เธอกรมหมื่น, พระคัมภีร์อภิธานัปปทีปิกา หรือพจนานุกรมภาษาบาลีแปลเป็นไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒนากร, 2456.

พจนสุนทร (เรือง อภิปรมานนท์), พระยา. อักขรานุกรมธรรมบท. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร : โรงพิมพ์ไท, 2467.

พระวิสุทธิสมโพธิ (เจีย ป.ธ. 9). ปทานุกรมกิริยาอาขยาต. พระนคร : โรงพิมพ์เลี่ยงเชี่ยงธรรมประทีป, 2495.

แปลก สนธิรักษ์ (ป.ธ. 9). พจนานุกรมบาลี-ไทย. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2506.

ป. หลงสมบูญ (ประยูทธ หลงสมบูญ) ร.อ. พจนานุกรมบาลี-ไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2519.

พระอุดรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และพระมหาจำลอง ภูริปญฺโญ (สารพัดนึก). พจนานุกรมบาลี-ไทยฉบับนักศึกษา. พระนคร : ร.พ. การศาสนา, 2509.

Buddhadatta Mahathera, Concise Pali-English Dictionary. Colombo : Colombo Apothecaries, Co, Lted., 1968.

Robert S. Childers. Dictionary of the Pali Language. London : Trübner & Co., 1875.

Davids Rhys, T.W. The Pali Text Society's Pali-English Dictionary. Surrey : The Pali Text Society Chipstead. 1925.

Malalasekera, G.P. A Dictionary of Pali Proper Names. 2 Vols. London : The Pali Text Society, 1974.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สำนวนนิยม การใช้คำศัพท์และไวยากรณ์

1. สำนวนนิยม หมายถึงกลุ่มคำชุดหนึ่ง ๆ หรือประโยคพิเศษชนิดหนึ่ง ซึ่งเมื่อแปลตรง ๆ ตามตัวอักษรแล้ว จะไม่ได้ความอย่างตรงไปตรงมา แต่จะได้ความหมายไปอีกอย่างหนึ่ง[1] ใน "จักกวาฬทีปนี กัณฑ์ที่ 4" มีสำนวนนิยมอยู่มากมาย เท่าที่ผู้วิจัยพอรวบรวมได้มีดังนี้

1.1 เอกโต แปลตามตัวอักษรว่า "โดยข้างหนึ่ง, ข้างเดียว" แต่สำนวนนิยมใช้ในความหมายว่า "ร่วม" หรือ "รวมกัน" เช่น

วินยฏีกายมฺปิ สุตฺตนฺตฏีกาฏีกาโย เอกโต กตฺวา ชมฺพูทีโป ฉนวุติยา ปาฏนโกฏิสตสหสฺเสหิ ฉปฺปณฺณาสาย รตนากเรหิ นวนวุติยา โทณมุขสตสหสฺเสหิ ติกฺขตฺตุ เตสฏฺฐิยา นครสหสฺเสหิ จ สมนุนาคโต ฯ (96/4) : แม้ในฎีกาพระวินัย พระฎีกาจารย์รวมเอาอรรถกถาและฎีกาของพระสูตรเข้าด้วยกัน กล่าวไว้ว่า ชมพูทวีปประกอบด้วยเมืองท่า 96 แสนโกฏิท่าบอรัตนะ 56 แห่ง โทณมุขเก้าล้านเก้าแสนแห่ง นคร 189,000 นคร.

1.2 เภริญฺจาราเปสิ (เภรึ จาราเปสิ) แปลตรงตัวว่า "ยังกลองให้เที่ยวไปแล้ว" แต่สำนวนนิยมใช้ในความหมายว่า "ตีกลองร้องป่าว, ตีกลองป่าวประกาศ" เช่น

ราชา ตีณิ กหาปณสหสฺสานิ ลภิสฺสติ โย สีหํ ฆาเตตุ์ สกฺขิสฺสตีติ เภรึ จาราเปสิ ฯ (128/17) : พระราชาโปรดให้เที่ยวตีกลองร้องป่าวประกาศมีอันให้รู้ว่า ผู้ที่สามารถฆ่าราชสีห์ได้ จักได้เงิน 3,000 กหาปณะ.

---

[1] เชวง สมสาร ปธ.9 ,ธบ. และประสาน ทองภักดี ปธ.8, วิธีแปลไทยเป็นมคธ (พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2493), หน้า 116-125.

1.3 สำนวนกเถตุภัมมยตาปุจฉา หรือสำนวนในการถาม-ตอบ ในการถามนิยมใช้ อิติ ศัพท์ท้ายประโยค ส่วนในการตอบจะไม่นิยมใช้ อิติ ศัพท์ท้ายประโยค เช่น

กปฺปรุกฺเข โภชนปกฺกํ โอลมฺพตีติ ฯ (136/13) : ถามว่า โภชนะสุกห้อยย้อยอยู่ที่ต้นกัลปพฤกษ์หรือ?

น โอลมฺพติ ฯ (136/13) : ตอบว่า ไม่ห้อยย้อยอยู่

1.4 สำนวนกล่าวก้อนรับ ในภาษาบาลีใช้ว่า "สฺวาคตนฺเต แล้วตามด้วยอาลปนะ เช่น สฺวาคตนฺเต มหาราช ถ้าแปลตามตัวอักษรแปลว่า "ข้าแต่มหาบพิตร พระองค์เสด็จมาดีแล้ว" แปลตามสำนวนที่ใช้อยู่ในวงการพุทธศาสนาในประเทศไทยว่า "สวัสดีพระเจ้าข้า" เช่นประโยคว่า

สฺวาคตนฺเต มหาราช สกนฺเต อนุสาส มหาราช ฯ (120/16) : สวัสดีพระเจ้าข้า ขอมหาราชเจ้าทรงปกครองราชสมบัติของพระองค์เถิด

1.5 สำนวนว่า "แบก" ในภาษาบาลีใช้คำว่า "ขนฺเธนาทาย" แปลตามตัวอักษรว่า "ถือเอาแล้วด้วยคอตอ" หรือ "องฺเส กตฺวา : ทำไว้บนบ่า" สำนวนนิยมแปลว่า "แบก" อย่างเดียว เช่น

ตํ ปาสาณํ ขนฺเธนาทาย ปญฺญาสโยชนมตฺถเก ฉฑฺเฑตฺวา ปจฺจาคนฺตฺวา มาตรํ ทกฺขิณโอสฺเส กนิฏฺฐญฺจ วาเม กตฺวา สีฆํ ปลายิ ฯ (128/9) : (ฝ่ายสีหพาหุกุมาร) จึงแบกก้อนหินนั้นด้วยบ่า พาไปทิ้งเสียในที่สุดทาง 50 โยชน์ แล้วกลับมาแบกมารดาไว้บนไหล่ขวา น้องสาวไว้บนไหล่ซ้าย แล้วหนีไปโดยเร็ว

1.6 สมย ศัพท์ นิยมใช้ต่างกันทั้ง 3 ปิฎกดังนี้ สำนวนพระวินัยใช้ประกอบด้วยตติยาวิภัตติเป็น เตน สมเยน สำนวนพระสูตรนิยมใช้ประกอบด้วยทุติยาวิภัตติเป็น เอกํ สมยํ สำนวนพระอภิธรรมนิยมใช้ประกอบด้วยสัตตมีวิภัตติ เป็น ตสฺมึ สมเย แม้จะต่างกันโดยรูปวิภัตติ แต่โดยความก็เป็นกาลสัตตมี (วิภัตติที่ 7) ทั้งนั้น ส่วนในจักกวาฬที่ปนีนิยมใช้ทั่วไป เช่น

เตน จ สมเยน อญญตโร ตาปโส โคปาลกุลิ นิสฺสาย คงฺคาตีเร วิหรติ ฯ (99/16) : ก็สมัยนั้น ดาบสตนหนึ่งอาศัยตระกูลนายโคบาลพำนักอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา

1.7 คำว่า สงฺขฺย คโต แปลตามตัวอักษรว่า "ถึงแล้วซึ่งการนับ" แต่ใช้ในความหมายว่า "ถือว่าเป็น" หรือ "เป็น" เช่น

ตตฺถ จตุสหสฺสโยชนปฺปมาโณ ปเทโส อุทเกน อชฺโฌตฺถโต สมุทฺโทติ สงฺขฺย คโต ฯ (93/13) : ในจำนวนเนื้อที่มีประมาณเท่านั้น (หมื่นโยชน์) ภูมิประเทศประมาณ 4,000 โยชน์ ถูกน้ำท่วมนับเป็นทะเล

1.8 คำว่า ขมาเปสิ แปลว่า "ยัง...ให้อดโทษแล้ว" แต่สำนวนนิยมใช้ในความหมายว่า "ขอโทษ, ขออภัยโทษ" เช่น

เต นานปฺปการ กนฺทิตฺวา ตาต อมหากิ โหสิ ขมถาติ ราชานิ เจว ราโชโรเธ จ ขมาเปตฺวา จตุรงฺคินิยา เสนาย ปริวุตา นครา นิกฺขมึสุ ฯ (105/6) : พระราชกุมารเหล่านั้น ครำครวญนานัปการแล้วทูลขออภัยโทษต่อพระราชาว่า ข้าแต่เสด็จพ่อ ขอพระองค์โปรดอภัยโทษแก่พวกหม่อมฉันเถิด และขอโทษพระพี่เลี้ยง หอมล้อมด้วยจตุรงคเสนา พากันออกจากพระนครไป

1.9 สำนวนที่แสดงความไม่แน่ใจ หรือไม่เห็นด้วย ในการรจนาจักกวาฬทีปนี ถ้าข้อความตอนใดที่พระสิริมังคลาจารย์ไม่แน่ใจหรือไม่เห็นด้วยกับข้อความนั้น ๆ ท่านจะวิจารณ์ไว้อย่างนุ่มนวลว่า "ต วีมสิตพฺพ : คำหรือข้อความนั้นบัณฑิตถึงพิจารณาเอาเองเถิด" เป็นต้น ซึ่งเป็นการเคารพความคิดเห็นของผู้อ่านคัมภีร์ที่ท่านรจนาไว้ด้วย เช่น

เตสิ วิรุทฺธตฺ ญตฺวา วีมสิตฺวา ยุตฺตตรฺ คเหตพฺพ ฯ (94/20) : วิญญูชนทราบความขัดแย้งกันของคัมภีร์เหล่านั้นแล้ว พิจารณาแล้วพึงถือเอาข้อความที่ถูกต้องกว่าเถิด

1.10 ใช้สำนวนความซ้ำในกรณีที่ข้อความเดียวกัน แต่กล่าวไว้ในหนังสือต่างเล่มกัน พระสิริมังคลาจารย์จะนำข้อความนั้นมาอ้างอีก เช่นตอนที่พระราชโอรสพระราชธิดาทั้ง 9 ของพระเจ้าโอกกากราช ไปสร้างกรุงกบิลพัสดุ์ ซึ่งกล่าวถึงแล้วในอรรถกถาอัมพัฏฐสูตร (104/10) พอมาถึงอรรถกถามหาสมยสูตร (113/4) อรรถกถาเทวตาสังยุตและอรรถกถามุนิสูตร (121/14) ท่านก็นำมากล่าวอีก ทำให้เกิดข้อความที่ซ้ำ แต่ก็เป็นหลักฐานอ้างอิงที่แน่นแฟ้น

2. การเลือกใช้ศัพท์[1] หมายถึงการใช้คำที่แปลเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน แต่มีความหมายต่างออกไป เท่าที่สังเกตมีการใช้ศัพท์เหล่านี้ได้อย่างถูกต้อง เช่น

2.1 คำว่า "อยู่" วสติ (105/20) หมายถึงอยู่ชั่วคราว ไม่ถาวร ปฏิวสติ อยู่ประจำ, วิหรติ (99/17) อยู่ด้วยคุณธรรม

2.2 คำว่า "ดู" โอโลเกติ คือการดูด้วยตาเนื้อ, วิโลเกติ คือการตรวจดูด้วยญาณ

2.3 คำว่า "อาศัย" นิสฺสาย (111/12) อาศัยคน, ตระกูล, ที่อยู่ ปฏิจฺจ (121/15) อาศัยเหตุ อนุวาย (100/22) อาศัยวัย, ความเจริญ, ความอยู่รวมกัน

2.4 คำว่า "ละ, ทิ้ง" ฉฑฺเฑตฺวา (128/9) หมายถึงละทิ้งสิ่งของหรือสัตว์บุคคลไปโดยไม่ใยดี, ส่วน ปหาย หมายถึงละบาปธรรม โลภะ โทสะ โมหะ เป็นต้น

2.5 คำว่า "น้ำ" อุทกํ (94/1) หมายถึงน้ำธรรมดาสามัญทั่วไป อาโป (130/11) น้ำที่เป็นธาตุเดิมไม่สามารถจะมองเห็นได้ ปานียํ (133/2)

---

[1] คณะจตุรสหายเปรียญ (นามแฝง), คู่มือวิธีเรียงภาษามคธ (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรบริการ, 2498), หน้า 53-62.

น้ำที่ใช้ดื่ม, ปริโภชนีย์ น้ำใช้, ปานี (133/2) น้ำคั้นจากผลไม้ปรุงด้วยสิ่งอื่น

2.6 คำว่า "คอ" คีว (135/7) หมายถึงลำคอทั้งหมด, ขนฺธ (132/8) คอต่อ, คอหอย, บา, ไหล่

2.7 คำว่า "เรียก" อามนฺเตสิ (105/1) เชิญ, เรียกคนที่อยู่ใกล้ ๆ, ปกฺโกสิ (102/2) ตะโกน, เรียกคนที่อยู่ไกล ๆ

2.8 คำว่า "โทษ" อวฺณฺโณ (99/10) หมายถึงโทษอันเป็นสิ่งที่ไม่น่าสรรเสริญ, อปราโธ โทษอันเป็นความผิด

2.9 คำว่า "บ่อย ๆ เนือง ๆ เรื่อย ๆ เสมอ ๆ" ใช้ ปุนปฺปุนํ (125/11) หรือ นิจฺจ ตัวใดตัวหนึ่งก็ได้

2.10 คำว่า "เกิด" ถ้าหมายถึงการเกิดเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ เช่น เกิดเป็นโรคผิวหนังขึ้นแล้ว ใช้ ชาโต (139/11) ถ้าหมายถึงเกิดในโลกหน้าจะเป็นนรกหรือสวรรค์ก็ได้ใช้ นิพฺพตฺโต (136/3) ถ้าหมายถึงการเกิดอย่างอัศจรรย์ หรือเกิดอยู่นานแล้ว ใช้ อุปฺปนฺโน (96/7)

2.11 คำว่า อคฺคึ กโรติ (114/10) หมายถึงการก่อไฟให้ติด อคฺคึ อทาสิ หมายถึง การจุดไฟ, อคฺคึ ชาเลยฺยาสิ (114/13) หมายถึงการทำให้ไฟลุกโพลง

2.12 คำว่า วาเรติ (101/7) หมายถึงการขอลูกสาวเขาไปแต่งงาน, ยาจติ (104/21) หมายถึงการขอสิ่งของจากผู้อื่น

2.13 คำว่า ฐเปตฺวา (105/3) หมายถึงเว้นสิ่งที่ดีอันเป็นส่วนน้อยหรือบุคคล อญฺญตฺร (97/8) เว้นสิ่งที่ดี, บุคคลเป็นส่วนมาก, วชฺเชตฺวา (97/8) เว้นจากสิ่งไม่ดี

2.14 คำว่า "สมควร" อันเป็นคุณศัพท์ขยายนามใช้ อนุจฉวิก, ปฏิรูป หรือ อนุรูป ศัพท์ที่แจกตามนามที่มันขยาย ตามลิงค์นั้น ๆ ส่วนคำว่า "สมควร" อันเป็นกริยาสำคัญในประโยคใช้ ยุตฺตํ (123/20) บ้าง ยุชฺชติ (123/20) บ้าง อรหติ บ้าง วฏฺฏติ (104/20) บ้าง ตามความเหมาะสม

3. ไวยากรณ์ ผู้วิจัยได้พิจารณาต้นฉบับ "จักกวาฬทีปนี กัณฑ์ที่ 4" ทั้ง 17 สำนวนแล้ว เห็นว่าภาษาและไวยากรณ์ที่ใช้รจนาเรื่องนี้นั้น เท่าที่สังเกต ส่วนใหญ่ใช้ถูกต้องตามลักษณะภาษาบาลีที่เป็นแบบฉบับในการจารึกพระธรรมคำสั่งสอนใน พระพุทธศาสนา นอกจากอยกพรองในการจารดังกล่าวแล้ว แทกระนั้นก็ยังมีลักษณะพิเศษ ทางด้านไวยากรณ์ที่ใช้แตกต่างไป ซึ่งพอจะประมวลได้เป็นข้อ ๆ ดังนี้

3.1 คำนาม ยังมีการประกอบวิภัตติผิดปรกติ หรือใช้ผิดลิงค์ เช่น

มหาทีปปฺปมาณตฺตา ทสสหสฺสโยชโน ชมฺพุทีโป อมรโคยานํ สตฺตสหสฺสโยชนํ ตถา ปุพฺพวิเทหํ อุตฺตรกุรุ อฏฺฐสหสฺสโยชโนติ เอวมฏฺฐกถาสุ วุตฺตํ ฯ (93/8) : ส่วนขนาดของมหาทวีป พระอรรถกถาจารย์กล่าวไว้ในอรรถกถาทั้งหลายอย่างนี้ว่า ชมพูทวีปมีขนากพันโยชน์ อมรโคยานทวีป มีขนาดเจ็ดพันโยชน์ บุพพวิเทหทวีปก็เท่ากัน อุตรกุรุทวีปมีขนากแปดพันโยชน์

ปุพฺพวิเทห ศัพท์ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวประธานตัวหนึ่ง เมื่อประกอบปฐมาวิภัตติ เอกวจนะ ก้องเป็น "ปุพฺพวิเทโห" มิใช่ ปุพฺพวิเทหํ ซึ่งเป็นนปุสกลิงค์ เอกวจนะ เป็นการประกอบศัพท์ผิดลิงค์

อมรโคยานํ อฑฺฒจนฺทสณฺฐานํ สตฺตสหสฺสโยชนปฺปมาณํ อายามวิตฺถาเรน ฯ (94/13) : อมรโคยานทวีป มีสัณฐานดังกวงจันทร์ครึ่งดวง ขนาดเจ็ดพันโยชน์ ทั้งด้านยาวและด้านกว้าง

อมรโคยาน ศัพท์ เป็นชื่อทวีปและทำหน้าที่เป็นตัวประธานของประโยค เมื่อประกอบวิภัตติที่ 1 ปุลิงค์ เอกวจนะ น่าจะเป็น อมรโคยาโน มิใช่ อมรโคยานำ ซึ่งเป็นวิภัตติที่ 1 เอกวจนะ นปุสกลิงค์ แต่พระสิริมังคลาจารย์ อาจถือตามลิงค์ของศัพท์เดิมคือ ยาน ซึ่งเป็นนปุสกลิงค์ ก็ได้

ตำ ปน กปุปรุกุขำ อายามโต จ วิตฺถารโต จ โยชนสตำ อุพฺเพเธน ทฺวิโยชนสตำ ปริมณฺฑลโต ติโยชนสตำ ฯ (136/17) : และต้นกัลปพฤกษ์นั้น ยาว และกว้างด้านละ 100 โยชน์ สูง 200 โยชน์ วัดโดยรอบได้ 300 โยชน์

กปุปรุกุขำ เมื่อเป็นตัวประธานของประโยค เพราะประกอบวิภัตติที่ 1 เอกวจนะ ตามปรกติเป็นศัพท์ ปุลิงค์ควรเป็น กปุปรุกุโข และคำขยายควรเป็น โส มิใช่เป็นรูปวิภัตติที่ 1 เอกวจนะ นปุสกลิงค์อย่างนี้ ถือว่าประกอบศัพท์ผิดลิงค์

ตตฺถ สกฺกสฺส เทวรญฺโญ มยำ จตุตาโร มหาราชาโน ปริจาริกา โหวาริกภูมิยำ ติฏฺฐมหาติ ฯ (120/9) : หมอมฉันทั้งหลายเป็นมหาราชทั้งสี่ผู้รับใช้ของท้าวสักกเทวราชในชั้นดาวดึงส์นั้น ดำรงอยู่แล้วในภูมิเป็นนายประตู

คำว่า ปริจาริกา แปลว่าผู้ปรนนิบัติรับใช้เพศหญิงคนเดียว แต่ในที่นี้ใช้เป็นปุลิงค์ พหุวจนะ ทำหน้าที่ขยายมหาราชาโน

3.2 การเรียงคำเข้าประโยค ประโยคในภาษาบาลีมีส่วนประกอบที่สำคัญซึ่งขาดไม่ได้ 2 อย่าง คือ ประธานและกริยา และอาจมีคำอื่น ๆ มาขยายให้ได้ความชัดเจน มีหลักอยู่ว่า บทขยายต้องเรียงไว้หน้าบทที่ถูกขยายเสมอไป แต่ในเรื่องนี้ยังมีการเรียงคำเข้าประโยคผิดอยู่บ้าง เช่น

อุตฺตรกุรุ จตุรสฺสปริมณฺฑลา โน อฏฺฐสหสฺสปฺปมาโณ อายามวิตฺถาเรน ฯ (94/13) : อุตตรกุรุทวีป มีสัณฐานดังตั้งสี่เหลี่ยม ขนาดประมาณแปดพันโยชน์ ทั้งด้านยาวและด้านกว้าง

อายามวิตฺถาเรน ควรวางไว้หน้า อฏฺฐสหสฺสปฺปมาโณ เพราะขยายคำนี้ตามหลักการเรียงคำขยาย

ตโต ปฏฺฐาย กิร โส ปเทโส วชฺชีติ วุจฺจติ โยชนสตปริมาเณ ฯ (101/4) : ได้ยินว่า จำเดิมแต่นั้นมา คนทั้งหลายก็เรียกประเทศนั้น โดยประมาณ 100 โยชน์ว่าวัชชี

โยชนสตปริมาเณ ควรวางไว้หน้าคำที่มันขยายคือ โส ปเทโส

ปาฏลิคาเม มาปิตํ นครํ ปาฏลิปุตฺตํ นาม ภควตา คหิตนามวเสน ฯ (108/12) : นครที่สร้างขึ้นในปาฏลิคาม จึงชื่อว่าปาฏลีบุตร ด้วยอำนาจชื่อที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงขนานแล้ว

ภควตา คหิตนามวเสน น่าจะเรียงไว้หน้า ปาฏลิปุตฺตํ นาม เพราะเป็นคำขยายคำนั้น

โส ปาโต ว คงฺคโมทิญฺโญ ตํ ภาชนํ อาคจฺฉนฺตํ ทิสฺวา ปุพฺพสญฺญาย อคฺคเหสิ ฯ (99/17) : ดาบสนั้นลงไปยังแม่น้ำคงคาแต่เช้าตรู่ เห็นภาชนะนั้นลอยมา จึงได้ถือเอาโดยบังสุกุลสัญญา

อาคจฺฉนฺตํ น่าจะเรียงไว้หน้าคำที่มันขยายคือ ภาชนํ ตามหลักที่ว่าคำขยายวางไว้หน้าคำที่มันขยาย

3.3 นิยมใช้คำเอกพจน์ ในความหมายที่เป็นพหูพจน์ เช่นประโยคว่า

ตสฺมึ กิร มาปิยมาเน รตฺตึ คงฺคาโสตโต มจฺโฉ ถลํ ปตฺโต ฯ (111/1) : ดังได้สดับมา เมื่อนครนั้นกำลังถูกสร้าง ปลาพลานขึ้นมาสู่บกจากกระแสแม่น้ำคงคาในเวลากลางคืน

มจฺโฉ เป็นเอกวจนะ ซึ่งหมายถึงปลาเพียงตัวเดียว แต่ในที่นี้ท่านใช้คำเอกพจน์โดยรูป แต่มีความหมายเป็นพหูพจน์

มนุสฺสา เจฬานิ เตเมตฺวา อุฏฺฐกา กตฺวา มจฺฉ คณฺหึสุ ฯ (111/3) : คนทั้งหลายจึงชุบผ้าในถาดน้ำมัน ทำคบเพลิงจับปลา

มจฺฉ เป็นวิภัตติที่ 2 เอกวจนะ ตามรูปศัพท์ หมายถึงปลาตัวเดียว แต่ท่านนิยมคำเอกวจนในความหมายที่เป็นพหูพจน์เช่น โลโก ชาวโลก หมายถึงคนหลายคน

3.4 การใช้กาล ยังมีข้อบกพร่องในเรื่องการใช้กาลอยู่บ้าง เช่น ใช้ปัจจุบันกาลกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วในอดีต ทั้ง ๆ ที่ประโยคหน้าก็ใช้อดีตกาลอย่างถูกต้อง แต่ประโยคหลังกลับใช้ปัจจุบันกาล เช่น

สา จ ตาสํ อญฺญตรา เตน ปจฺจูสสมเยน อาลุตฺตกปฏลพนฺธุชีวกปุปฺผสทิสํ มสเปสิ วิชายิ ฯ ตโต อญฺญา เทวิโย สุวณฺณพิมฺพสทิเส ปุตฺเต วิชายนฺติ (99/7) : และพระนางก็เป็นองค์หนึ่งของสตรีผู้มีบุญเหล่านั้น จึงได้ประสูตรชิ้นเนื้อเช่นกับดอกชะบาและดอกหงอนไก่ ในเวลาใกล้รุ่งคราวนั้น ต่อมาพระเทวีองค์อื่น ๆ ก็ประสูติพระโอรสเช่นกับรูปปั้นทองคำ

วิชายนฺติ ซึ่งเป็นปัจจุบันกาล น่าจะแก้เป็นอดีตกาลว่า วิชายึสุ

3.5 นิยมใช้เอกเสสสมาส คือสมาสที่เวลาเข้าสมาสกันแล้ว ลบเสียบทหนึ่งคงไว้แต่บทเดียว เป็นรูปวิภัตติที่ 1 พหูพจน์เสมอ เช่น

ทารกา วุฑฺฒิมนฺวาย กีฬนฺตา วิวาทฏฺฐาเนสุ อญฺเญ โคปาลกทารเก หตฺเถนปิ ปาเทนปิ ปหรนฺติ ฯ (100/22) : ทารกชายหญิงทั้งสอง อาศัยความเจริญเติบโต เมื่อเล่นกันก็ชกต่อยเตะถีบลูก ๆ ของนายโคบาลคนอื่น ๆ ในที่ทะเลาะวิวาทกัน

ทารกา จากบทวิเคราะห์ว่า ทารโก จ ทาริกา จ ทารกา

3.6 มีการใช้ปุพพกาลกิริยาผากยางค์ คือพยางค์ที่เป็นปุพพกาลกิริยาประกอบด้วย ตฺวา ปัจจัย มีลักษณะขยายข้อความทั้งประโยค จึงเรียงไว้หน้าประธานหรือต้นประโยคได้ พยางค์ยกนี้เท่าที่ปรากฏมีแก่ สุตฺวา ทิสฺวา ฐเปตฺวา เช่น

ตํ สุตฺวา สีหปาหุ อหํ สกุชิสฺสามีติ ตานิ กเหตฺวา อาวุธานิ กเหตฺวา ยาว ฤหาหุวารา ปิตรํ อนุพนฺธิ ฯ (128/19) : สีหปาหุกุมารได้ยิน

ประกาศนั้น จึงรับอาสาว่า เราจักสามารถ (ฆ่าราชสีห์ได้) รับเงิน 3,000 กหาปณะ แล้วถืออาวุธติดตามบิดาไปจนถึงประตูถ้ำ

ฐเปตฺวา มงฺคลหตฺถึ มงฺคลอสฺสํ มงฺคลรถญฺจ ยตฺตเก อิจฺฉถ ตตฺตเก หตฺถิอสฺสรเถ คเหตฺวา คจฺฉถ ฯ (105/3) : ลูก ๆ จงนำเอาช้างม้า และรถไปเท่าที่ปรารถนา ยกเว้นแต่มงคลหัตถีมงคลอัสดร และมงคลรถ ไปเถิดลูก

ทิสฺวานสฺส เอตทโหสิ สิยา คพฺโภ ตถาหิสฺส ทุคฺคนฺธปูติภาโว นตฺถีติ อสฺสมํ เนตฺวา สุทฺเธ โอกาเส ฐเปสิ ฯ (99/19) ครั้นเห็นแล้ว ดาบสนั้นมีความคิดว่า นาจะเป็นสัตว์ผู้เกิดในครรภ์ จริงทีเดียวมันไม่มีกลิ่นเหม็นเน่าเลย จึงนำไปยังอาศรมวางไว้ ณ ที่ที่สะอาด

3.7 การลงปัจจัยเหตุกัตตุวาจกเข้ากับธาตุ ตามหลักมีว่า เมื่อลงปัจจัยที่เนื่องด้วย ณ แล้ว ให้ทีฆะต้นธาตุ แต่ในเรื่องนี้ก็ยังมีอยู่บางที่ไม่ดำเนินตามกฎนี้ เช่น ประโยคว่า

เตสุ อนุกมฺปํ ชเนตฺวา อโวจ ฯ (106/2) : กบิลดาบสก็บังเกิดความเอ็นดูในพระราชกุมารเหล่านั้น จึงบอกว่า...

คำว่า ชเนตฺวา แปลว่า ยัง... ให้เกิดแล้ว แต่ในที่นี้เป็นข้อยกเว้นไม่ต้องทีฆะสระต้นธาตุ เพราะจะไปพ้องกับ √ญา > ชา + นา = ชานาติ ที่แปลว่ารู้

3.8 ใช้คำขยายตามหลักสังขยานามนาม จะต้องเป็น นปุสกลิงค์ เช่น ประโยคว่า

ตสฺส โสฬส สิสฺสา เอกเมกสฺส สหสฺสํ อนฺเตวาสิกา ฯ (111/10) : เขามีศิษย์ 16 คน ศิษย์แต่ละคนมีอันเตวาสิกคนละพัน ๆ. ถึงแม้ สหสฺสํ ซึ่งเป็นคำขยายอนฺเตวาสิกา นาจะมีรูปเป็น สหสฺสานิ แต่ก็ไม่ผิด เพราะ สหสฺสํ เป็นสังขยานามนาม มีรูปเป็นเอกวจนะ ในเมื่อมีจำนวนที่นับบ่งอยู่ในตัวศัพท์แล้ว แต่ อนฺเตวาสิกา เป็นจำนวนที่ถูกนับมีจำนวนมากถึงพัน ก็เป็นพหุวจนะ ส่วนจำนวนพันมีเพียงหนึ่ง จึงเป็นเอกวจนะ ถ้ามีจำนวนตั้งแต่สองขึ้นไปจึงใช้รูปพหุวจนะ

3.9 กริยากุมพากย์ ใช้เฉพาะกริยาอาขยาตและกริยากิตก์ที่ประกอบด้วย ต, อนีย, และ ตพฺพ ปัจจัยเท่านั้น แต่ในเรื่องนี้มีการยกประโยคโดยใช้ "ตฺวา" ปัจจัยเป็นกริยากุมพากย์แทนกริยาอาขยาต[1] เช่นประโยคว่า

สเจ จกฺขุวิกโล นาภวิสฺส ติโยชนสติเก สกลชมฺพุทีเป สพฺพสมฺปตฺติปริวารา รชฺชํ อลภิตฺวาติ วุตฺตตฺตา ติโยชนสตปฺปมาโณ ลงฺกาทีโปติ ทฏฐพฺโพ ฯ (140/1-3) : ก็ลังกาทวีปพึงเห็นว่า มี (เนื้อที่) ประมาณ 300 โยชน์ เพราะท่าน (พระอรรถกถาจารย์) กล่าวไว้ว่า ถ้าพระกุมารนั้น จักไม่เป็นผู้วิกลด้วยจักษุ ก็จักได้ราชสมบัติอันมีสมบัติทั้งปวงเป็นบริวาร ในสัมพัชฌิทวีปทั้งสิ้น ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 300 โยชน์. ในที่นี้ อ ที่ อลภิตฺวา มิใช่ปฏิเสธ แต่ใช้ในกรณีพิเศษ ที่ถูกควรเป็น อลภิสฺส

3.10 ประโยคถามถึงเรื่องทุกข์สุข สำหรับขราวาสหรือคฤหัสถ์ใช้ถามทั่ว ๆ ไปด้วยคำว่า กจฺจิ โภ กุสลํ เป็นต้นดังประโยคว่า

กจฺจิ โภ กุสลํ กจฺจิ โภ กุสลนฺติ อาทีสุ ฯ (124/10) : คนเหล่านั้นกล่าว (ถาม) กันว่า สบายดีหรือท่าน สบายดีหรือท่าน

แต่หากใช้ถามสุขทุกข์กันในระหว่างภิกษุหรือบรรพชิตด้วยกัน ท่านนิยมใช้คำว่า ขมนีย์ เช่น ขมนียนฺเต อาวุโส ? : ท่านสบายดีหรือ ? ขมนีย์ เม ภนฺเต ฯ : สบายดี ขอรับ

3.11 นิยมใช้ประโยคอรรถกถา หรือประโยคแก้อรรถ คือประโยคที่อธิบายข้อความที่มีอยู่ในคาถาหรือบทตั้ง เช่น จะอธิบายข้อความในบาทคาถาว่า

โชติปาโล จ โควินฺโท อหุ สตฺถปุโรหิโต (119/1)

ก็ใช้ประโยคอรรถกถาว่า โชติปาโล จ โควินฺโทติ นาเมน โชติปาโล ฐาเนน มหาโควินฺโท ฯ : พราหมณ์เรียกโดยชื่อว่าโชติบาล เรียกโดยตำแหน่งว่ามหาโควินท์

---

[1] อาจารย์ น.อ. (พิเศษ) แย้ม ประพัฒน์ทอง ให้ข้อสังเกตว่าเป็นลักษณะของคัมภีร์ที่แต่งทางล้านนา เช่น คัมภีร์ญาโณทัยเป็นต้น

หรืออธิบายบทนี้ว่า สตฺตปุโรหิโตติ เรณุอาทีนํ สตฺตนฺนํ ราชูนํ ปุโรหิโต ฯ : (โชติบาลมาณพ) ได้เป็นปุโรหิตของพระราชาทั้ง 7 องค์ มีพระเจ้าเรณุเป็นต้น

มนุสฺสา ตตฺถ ชายนฺติ อมมา อปริคฺคหา (132/15) ใช้ประโยคอรรถกถาว่า มนุสฺสา ตตฺถ ชายนฺตีติ ตตฺถ อุตฺตรกุรุมฺหิ มนุสฺสา ชายนฺติ ฯ : คำว่า มนุสฺสา ตตฺถ ชายนฺติ ความว่า มนุษย์ที่เกิดในทวีปนั้น คือในอุตตรกุรุทวีป อมมาติ วตฺถาภรณปานโภชนาทีสุปิ มมตฺตวิรหิตา บทว่า อมมา ความว่าเว้นจากการยึดถือว่าเป็นของเราแม้ในทรัพย์สมบัติ มีเสื้อผ้าอาภรณ์ เครื่องดื่มและของบริโภคเป็นต้น

ฯลฯ

3.12 นิยมใช้ประโยควิเคราะห์ศัพท์มาก คือใช้ประโยคอธิบายคำใดคำหนึ่ง เพื่อให้ทราบว่าคำนั้น ๆ ได้ชื่ออย่างนั้นเพราะเหตุอะไร ประโยคทำนองนี้โดยมากจะใช้กับชื่อเฉพาะ เช่นชื่อเมืองและชนบทต่าง ๆ พระสิริมังคลาจารย์ได้นำมากล่าวไว้ทุกแง่ทุกมุม โดยอ้างจากคัมภีร์ต่าง ๆ ตลอดถึงความคิดเห็นของพระอรรถกถาจารย์ผู้รจนาคัมภีร์นั้น ๆ เช่น คำว่า "พาราณสี" ซึ่งเป็นชื่อเมือง ๆ หนึ่ง เหตุที่ได้ชื่ออย่างนี้ เพราะวิเคราะห์ศัพท์ต่าง ๆ กันดังนี้

ในฎีกาปุริวรรควิเคราะห์ว่า วานรสีสํ ตสณฺฐานโต วา ปาสาโณ เอตฺถ อตฺถีติ วานรสีสํ (97/12) : ศีรษะวานร หรือแผ่นหินมีสัณฐานดังศีรษะวานร มีอยู่ในเมืองนั้น เหตุนั้นเมืองนั้นชื่อว่า วานรสีส แล้วกล่าวถึงการสร้างคำว่า เพราะอาเทศ ว เป็น พ แปร ร ไว้หน้า น จาก นร เป็น รน แล้วยืดสระ อ เป็น อา อาเทศ น เป็น ณ ลบ ส (วานรสีส > พาราณสี)

ในอรรถกถาปฏิสัมภิทามรรควิเคราะห์ว่า พาราณสา นาม นที พาราณสาย อวิทูเร ภวา นครี พาราณสี (97/14) : แม่น้ำชื่อว่าพาราณสา มีอยู่ นครที่อยู่ไม่ไกลจากแม่น้ำพาราณสา ชื่อว่าพาราณสี

ในอรรถกถาสัพพาสวสูตรวิเคราะห์ตามตัวอักษรโดยเปรียบเทียบกับชื่อเมืองอื่น ๆ ว่า สาวตฺถีติ สวตฺถสฺส นาม อิสิโน นิวาสนฏฺฐานภูตา (97/16) : นครอันเป็นที่อยู่อาศัยของฤษีชื่อสวัตถะ เรียกว่า สาวัตถี เหมือนเมืองชื่อว่ากากันที มากันที (เพราะเคยเป็นที่อยู่อาศัยของฤษีชื่อกากันทะ และมากันทะ ฉะนั้น)

วิเคราะห์ตามแนวความคิดเห็นของพระอรรถกถาจารย์ว่า ยํ กิญฺจิ มนุสฺสานํ อุปโภคปริโภคํ สพฺพเมตฺถ อตฺถีติ สาวตฺถี (98/1) : เครื่องอุปโภคบริโภคของมนุษย์ไม่ว่าชนิดใด ทุกอย่างมีในนครนี้ เหตุนั้นนครนี้จึงชื่อว่าสาวัตถี

ในอรรถกถามงคลสูตรวิเคราะห์ว่า ตํ สาวตฺถสฺส นาม อิสิโน นิวาสนฏฺฐานภูตํ สาวตฺถี (98/11-13) นครนั้นเคยเป็นที่อยู่อาศัยของฤษีชื่อสวัตถะ เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่าสาวัตถี (ใช้เป็นอิตถีลิงค์) แล้วเปรียบเทียบกับเมืองที่ชื่อโกสัมพีและเมืองกากันที เพราะเคยเป็นที่อยู่อาศัยของฤษีโกสัมพะ และฤษีชื่อกากันทะมาก่อน

พระโบราณาจารย์วิเคราะห์ว่า ตสฺมึ ฐาเน สตฺถสมาโยเค กิภณฺฑมตฺถีติ ปุจฺฉิเต สพฺพมตฺถีติ สาวตฺถี (98/14-15) : เพราะในที่นั้น เมื่อเขาถามในเวลารวบรวมหมู่เกวียนว่า มีสินค้าอะไรบ้าง พ่อค้าประจำหมู่เกวียนตอบว่ามีทุกอย่าง เพราะอาศัยคำว่ามีทุกอย่างนั้น จึงเรียกนครนั้นว่า สาวัตถี

ฯลฯ

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

เมื่อการวิจัยเรื่อง "คัมภีร์จักกวาฬทีปนี กัณฑ์ที่ 4" นี้สำเร็จแล้ว ผู้วิจัยคาดว่าจะได้รับประโยชน์ดังต่อไปนี้

1. เป็นการพัฒนาทางวิชาการ เพื่อให้ได้ต้นฉบับภาษาบาลีของคัมภีร์จักกวาฬทีปนีที่ถูกต้อง

2. จะได้รับความรู้ความเข้าใจในด้านความคิดเห็น ลักษณะ และรายละเอียดของเรื่องจักรวาล ซึ่งมีปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทยแทบทุกเรื่อง เช่น ไตรภูมิพระร่วง เป็นต้น

3. เพื่อจะได้หลักฐานอ้างอิงเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ อย่างถูกต้อง แน่นอน และตรงกับความเป็นจริง เพราะท่านผู้รจนาได้อ้างอิงไว้แล้ว

4. จะได้เนื้อหาของเรื่องจักกวาฬที่ปนี้กว้างขวาง สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพราะเป็นการวิจัยต่อเนื่องจากกัณฑ์ที่ 1, 2, 3. ซึ่งผู้วิจัยคนก่อนได้ทำไว้แล้ว

5. เพื่อประกาศเกียรติคุณของพระภิกษุไทยในอาณาจักรลานนาไทย ผู้เป็นนักปราชญ์ทางภาษาบาลีที่ได้รจนาเรื่องนี้ไว้

6. จะได้เป็นอุปกรณ์ในการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับวรรณคดีพุทธศาสนาได้กว้างขวางและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ตามความประสงค์ของท่านผู้รจนาเดิม

<u>หมายเหตุ</u>

การแปลเรื่องจักกวาฬที่ปนี กัณฑ์ที่ 4 ที่สอบชำระแล้วออกเป็นภาษาไทยในบทที่ 4 นั้น ผู้วิจัยได้พยายามแปลให้ตรงกับภาษาบาลีเท่าที่จะทำได้ สำนวนในการแปลถือตามประเพณีที่ยังคงใช้กันอยู่ในวงการพุทธศาสนาในประเทศไทย เช่น การแปลบทวิเคราะห์ศัพท์ และการแปลสูตร เป็นต้น ทั้งนี้เพราะผู้วิจัยมุ่งที่จะรักษารูปศัพท์และสำนวนของภาษาบาลีไว้ แต่บางสำนวนผู้วิจัยอาจแปลแบบสำนวนความเรียงในภาษาไทยปัจจุบันถ้ารูปศัพท์และสำนวนของภาษาตอนนั้น ๆ อำนวยให้ ส่วนตัวเลขในวงเล็บในส่วนคำแปลนั้นหมายถึงเลขตามหน้าของคัมภีร์จักกวาฬที่ปนีที่ตรวจชำระแล้วในบทที่ 2 ของวิทยานิพนธ์นี้